

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**SOMALİ YÖNETİŞİMİNDE ULUSLARARASI BARIŞI KORUMANIN
ETKİSİ: AMISOM'UN SİYASİ İSTİKRAR SAĞLAMADAKİ ROLÜ
ÜZERİNE BİR DURUM ÇALIŞMASI**

Ayub Omar ALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Ertan EFEGİL

EYLÜL-2025

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**SOMALİ YÖNETİŞİMİNDE ULUSLARARASI BARIŞI
KORUMANIN ETKİSİ: AMISOM'UN SİYASİ İSTİKRAR
SAĞLAMADAKİ ROLÜ ÜZERİNE BİR DURUM
ÇALIŞMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayub Omar ALI

Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

“Bu tez 25/09/2025 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Ertan EFEGİL	Başarılı
Prof. Dr. Cengiz DİNÇ	Başarılı
Doç. Dr. Rıdvan KALAYCI	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından belirlenen Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporu'na göre, "Somali Yönetişiminde Uluslararası Barışı Korumanın Etkisi: AMISOM'un Siyasi İstikrar Sağlamadaki Rolü Üzerine Bir Durum Çalışması" başlıklı tez çalışmamın benzerlik oranı akademik sınırlar içerisinde ve herhangi bir intihal içermemektedir. Aksi bir durumun tespiti hâlinde, doğabilecek her türlü hukuki ve akademik sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim. Bu çalışmam, herhangi bir etik kurul izni gerektiren yöntem ya da teknik içermemektedir. İkincil kaynaklara dayalı nitel analiz ve literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Dolayısıyla etik kurul onayı gerekli değildir.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

☐ Evet

☒ Hayır

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Ayub Omar ALI

25/09/2025

ÖN SÖZ

Tez çalışmam süresince bilgi ve tecrübesiyle beni yönlendiren, akademik desteğini hiçbir zaman esirgemeyen danışmanım Sayın Prof. Dr. Ertan EFEGİL'e en içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Araştırmamın her aşamasında yanımda olan, moral ve motivasyon desteğiyle beni bu süreci tamamlamaya teşvik eden sevgili eşim Vernesa Yeşiloğlu'na; özellikle kaynak bulma, haber çevirileri ve alanla ilgili katkıları nedeniyle minnettarlığımı ifade etmek isterim. Bu zorlu süreci anlamlı ve değerli kılan herkese gönülden teşekkür ederim.

Ayub Omar ALI

25/09/2025

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
TABLO LİSTESİ.....	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE.....	7
1.1. Devlet İçi Çatışmaların Kuramsal Çerçevesi.....	7
1.1.1. Çatışma Sonrası Toplumsal Rehabilitasyon	9
1.1.2. Sivil Toplum ve STK’ların Barış İnşasındaki Rolü	11
1.2. Afrika Birliği’nin Güvenlik Yapısının Ortaya Çıkışı	14
1.2.1. Afrika Birliği Örgütü	24
1.2.2. Afrika Birliği ve APSA’nın Kuruluşu	26
1.3. Afrika Birliği’nin Ekonomik Toplulukları ve Bunların Ayırt Edici Rollerini	31
2. BÖLÜM: SOMALİ TOPLUMU VE GENEL ÖZELLİKLERİ	34
2.1. Barış Sürecinde Örf ve Adet Hukukunun Rolü	35
2.2. Barış inşasında Yaşlıların Rolü	37
2.3. Anlaşmazlıkları Çözmek İçin Toplantılar	38
2.4. Somali Toplumunun Ayrılmaz Bir Parçası Olarak İslam.....	40
2.5. Sömürgecilik Dönemi.....	42
2.6. Somali Birleştirme Dönemi	43
2.6.1. Kuzeydeki Hoşnutsuzluk ve İç Savaşın Nedenleri.....	44
2.6.2. Somali Ulusal Hareketinin Yükselişi	44
2.6.3. Barre Hükümetinin Düşüşü (Kuzey Somali’deki Barış İnşasına Doğru).....	46
2.7. Somali Sorunu	47
2.8. Somali İç Çatışması	49
2.8.1. Somali’deki Çatışmaların Arka Planı	52
2.9. Somali’deki Çatışmaların Sonuçları	54
2.9.1. Bölge ve Uluslararası Toplum İçin Sonuçları	55

2.9.2. Somali’de Barış Süreci	55
2.9.3. BM’nin Barış Çabaları	56
2.9.4. İstikrarlı Bir Somali İçin Bölgesel Barış Girişimleri.....	56
2.9.5. Somali İhtilafını Çözmek İçin Uzlaşma ve Barış Konferansları	57
2.9.6. 1991’de Cibuti Girişimi	57
2.9.7. Etiyopya’nın Barış Süreçleri	58
2.9.8. Cibuti Arta Konferansı	59
2.9.9. Kenya’nın Eldoret Barış Süreci	61
2.10. Bölgesel Devletler ve Küresel Köy için Çıkarımlar	64
3. BÖLÜM: AMISOM’UN SİYASİ İSTİKRAR SAĞLAMADAKİ ROLÜ ÜZERİNE BİR DURUM ÇALIŞMASI	66
3.1. AMISOM’un Yapısı, Katılımcı Ülkeler ve Görev Alanları	66
3.2. Askerî Faaliyetler ve El-Şebab’a Karşı Operasyonlar.....	71
3.3. Güvenliğin Tesisi ve Kamu Düzeninin Sağlanması	73
3.4. Sivil Destek ve İnsani Yardım Faaliyetleri.....	76
3.5. AMISOM’un Siyasi İstikrar Sağlamadaki Rolü: Durum Analizi	78
3.5.1. Federal Geçiş Hükûmeti ile İlişkiler.....	80
3.5.2. Seçim Süreçlerinin Desteklenmesi	81
3.5.3. Yerel Yönetimlerin Kurulması ve Kurumsal Yapıların Güçlendirilmesi.....	83
3.5.4. Sivil Toplumla İlişkiler ve Sosyal Uyumun Tesisi.....	85
SONUÇ	87
KAYNAKÇA.....	90
ÖZGEÇMİŞ	95

KISALTMALAR

AB	: European Union (Avrupa Birliği)
ABD	: United States of America (Amerika Birleşik Devletleri)
ACLED	: Armed Conflict Location & Event Data Project (Silahlı Çatışma Konumu ve Olay Verileri Projesi)
AMISOM	: African Union Mission in Somalia (Afrika Birliği Somali Misyonu)
APSA	: African Peace and Security Architecture (Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi)
AU	: African Union (Afrika Birliği)
BM	: United Nations (Birleşmiş Milletler)
EAC	: East African Community (Doğu Afrika Topluluğu)
ECCAS	: Economic Community of Central African States (Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu)
ECOWAS	: Economic Community of West African States (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu)
GTD	: Global Terrorism Database (Küresel Terörizm Veritabanı)
GAD	: Intergovernmental Authority on Development (Hükûmetlerarası Kalkınma Otoritesi)
İMB	: Islamic Courts Union (İslami Mahkemeler Birliği)
OAU	: Organization of African Unity (Afrika Birliği Örgütü)
PSC	: Peace and Security Council (Barış ve Güvenlik Konseyi)
REC	: Regional Economic Community (Bölgesel Ekonomik Topluluk)
RSC	: Regional Security Complex (Bölgesel Güvenlik Kompleksi)
SADC	: Southern African Development Community (Güney Afrika Kalkınma Topluluğu)
ATMIS	: African Union Transition Mission in Somalia (Afrika Birliği Somali Geçiş Misyonu)
TFG	: Transitional Federal Government (Geçici Federal Hükûmet)
UCDP	: Uppsala Conflict Data Program (Uppsala Çatışma Verileri Program)

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Kuzey Somali Klan Soyları	35
---	----

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Kuzey Somali ve Komşu Bölgelerdeki Başlıca Klan Bölgeleri.....	35
Şekil 2: Londra Somali Konferansı (Lancaster House), 7 Mayıs 2013.....	40
Şekil 3: Somali'nin Bölgeleri	43

ÖZET	
Başlık: Somali Yönetişiminde Uluslararası Barışı Korumanın Etkisi: AMISOM’un Siyasi İstikrar Sağlamadaki Rolü Üzerine Bir Durum Çalışması	
Yazar: Ayub Omar ALI	
Danışman: Prof. Dr. Ertan EFEGİL	
Kabul Tarihi: 25/09/2025	Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 94 (ana kısım)
İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, uluslararası barışı koruma operasyonları, iç çatışmaların artması ve çökmüş devlet yapılarına müdahale etme ihtiyacıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Bu bağlamda, merkezi hükümetin çökmesi, silahlı grupların çoğalması ve terör örgütlerinin ortaya çıkmasıyla Somali iç savaşı uluslararası barış ve güvenlik için büyük bir zorluk haline gelmiştir. 1991’de Siad Barre rejiminin devrilmesinden sonra ortaya çıkan devlet yönetimi, Somali’yi iç savaş, siyasi parçalanma ve kurumsal çöküşle karşı karşıya bırakmıştır. Bu durum bölgesel istikrarı ve küresel güvenlik dengesini tehdit etmiş ve uluslararası toplumun müdahalesi zorunlu hale gelmiştir. Afrika Birliği tarafından 2007’de kurulan Afrika Birliği Somali Misyonu (AMISOM), bu krizle başa çıkmak ve Somali’de barışı yeniden sağlamakla görevlendirildi. Başlangıçta çatışma çözümü ve sivil koruma ile sınırlı olan misyon, zamanla siyasi istikrarı inşa etme, federal yapıları güçlendirme ve demokratikleşme sürecini destekleme konusunda daha geniş bir rol oynayacak şekilde geliştirilmiştir. Bu çalışmanın temel amacı, AMISOM’un Somali’de siyasi istikrarı inşa etmedeki etkisini, başarılarını ve zorluklarını eleştirel bir şekilde analiz etmektir. Çalışma kapsamında literatür taraması yapılmış ve vaka çalışmaları incelenmiştir. AMISOM’un askeri başarılarına ek olarak, Geçiş Dönemi Federal Hükümeti ile siyasi destek faaliyetlerini, seçim sürecine katkısını, yerel hükümetlerin kurulmasına yönelik altyapı desteğini ve kamuoyunun güvenlik algısını yeniden sağlamadaki rolünü de değerlendirmiştir. Çalışmada ayrıca misyonun yerel toplulukla ilişkisi, yasal sorunları ve uluslararası destek mekanizmalarının sınırlamaları da alınmıştır. AMISOM Somali’de nispeten güvenli ve istikrarlı bir ortam sağlamıştır, ancak bu istikrar yapısal siyasi sorunlar, zayıf kurumlar ve toplumsal mutabakat eksikliği nedeniyle sürdürülememiştir. AMISOM deneyimi, barışı koruma operasyonlarının yalnızca çatışma sonrası dönemi değil, aynı zamanda siyasi yönetim ve devlet inşa sürecini de kapsamı gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda, bu çalışma benzer kriz bölgelerinde gelecekteki barışı koruma operasyonlarında politika yapımcılar ve akademisyenler için büyük önem taşımaktadır.	
Anahtar Kelimeler: AMISOM, ATMIS, Somali, Barışı Koruma, Siyasi İstikrar, Yönetişim, Durum Çalışması.	

ABSTRACT	
Title of Thesis: The Impact of International Peacekeeping on Somali Governance: A Case Study of the Role of AMISOM in Providing Political Stability	
Author of Thesis: Ayub Omar ALI	
Supervisor: Prof. Dr. Ertan EFEGİL	
Accepted Date: 25/09/2025	Number of Pages: vii (pre text) + 94 (main body)
In the post-World War II era, international peacekeeping operations took on a new dimension with the rise of internal conflicts and the need to intervene in collapsed state structures. In this context, the collapse of the central government, the proliferation of armed groups, and the emergence of terrorist organizations have posed major challenges to international peace and security in the case of Somalia. The state vacuum that emerged after the overthrow of the Siad Barre regime in 1991 left Somalia facing civil war, political fragmentation, and institutional collapse. This situation threatens regional stability and the global security balance, and the intervention of the international community has become imperative. The African Union Mission in Somalia (AMISOM), established by the African Union in 2007, was tasked with addressing this crisis and restoring peace in Somalia. Initially limited to conflict containment and civilian protection, the mission evolved to play a broader role in building political stability, strengthening federal structures, and supporting democratization processes. The primary objective of this study is to critically analyze AMISOM's impact, successes, and challenges in building political stability in Somalia. The study employs a qualitative design based on a systematic literature review and case analysis. In addition to AMISOM's military successes, it also evaluates the mission's political support to the Transitional Federal Government (TFG), its contribution to the electoral process, its support for local governance and administrative infrastructure, and its role in restoring public perceptions of security. The study also examines the mission's relationship with the local community, its legal issues, and the limitations of international support mechanisms. AMISOM has provided a relatively safe and stable environment in Somalia, but this stability has not been sustained due to structural political problems, weak institutions, and a lack of social consensus. The AMISOM experience demonstrates that peacekeeping operations should encompass not only the post-conflict period but also the process of political governance and state-building. In this context, this study is of great importance to policymakers and academics in future peacekeeping operations in similar crisis regions.	
Keywords: AMISOM; ATMIS, Somalia, Peacekeeping, Political Stability, Governance, Case Study.	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından uluslararası barışı koruma faaliyetleri, klasik devletlerarası çatışmalardan, iç silahlı çatışmalara, etnik ve mezhepsel iç savaflara ve başarısız devlet yapılarına doğru kaymıştır. Bu dönemde, uluslararası toplumun "başarısız devletler" olarak adlandırdığı grupların güvenlik, istikrar ve yönetim krizleri, yalnızca ilgili ülkelerin güvenliğini değil, aynı zamanda bölgenin ve dünyanın güvenliğini de tehdit etmiştir (Murithi, 2008). Bu bağlamda Somali, uluslararası güvenliğin, iç savaş, etnik bölünmeler, terör örgütlerinin yükselişi ve yönetim boşluklarıyla sınıandığı en önemli örneklerinden biridir. 1991'de Siad Barre rejiminin devrilmesini takiben, Somali'deki merkezi hükümetin çöküşü ülkeyi hem iç savaşa hem de kronik siyasi istikrarsızlığa sürüklemiştir. Ortaya çıkan güç boşluğu, aşiret yapılarının ortaya çıktığı, silahlı grupların güçlendiği ve radikal örgütlerin toplumda nüfuz kazandığı bir ortam yarattı. Bu durum, Somali halkı için ciddi sonuçlar doğurmakla kalmadı, aynı zamanda komşu ülkelerin ve Afrika Boynuzu'nun güvenliği için de ciddi bir tehdit oluşturdu. Uluslararası toplum, özellikle Birleşmiş Milletler (BM) ve Afrika Birliği (AU) aracılığıyla, bu duruma müdahale etme gereğini görmüştür.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, barışı koruma misyonlarının yalnızca ateşkesin korunmasıyla sınırlı görülmemesi gerektiğini; güvenliğin siyasal yönetim, kurum inşası ve kamu düzeniyle birlikte ele alınmasında belirleyici olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın Önemi

Somali bağlamında literatür büyük ölçüde AMISOM'un askerî boyutuna odaklanırken, siyasal istikrar üretimi (seçim süreçlerinin desteklenmesi, federal kurumların işlerliği, yerel yönetimlerin tesisi, kamu hizmetlerinin güvenlik altında verilmesi vb.) konuları görece sınırlı incelenmiştir. Bu tez, söz konusu boşluğu Somali vaka çalışması üzerinden kapatmayı ve AMISOM'un siyasal istikrara katkı kanallarını karşılaştırmalı ve kuramsal bir çerçevede tartışmayı amaçlamaktadır.

AMISOM'un görev süresi, 2022 yılında Afrika Birliği Somali Geçiş Misyonu (ATMIS)'e devredilmiştir. AMISOM ile onun devamı niteliğinde 2022'de kurulan, dolayısıyla farklı bir misyon olan ATMIS, kapasite inşasını önceliklendiren bir misyon olarak faaliyet göstermiştir.

Literatürle Bağ ve Katkı. Çalışma; barışı koruma, devlet kapasitesi, güvenlikleşme, ve dış müdahale yazınlarıyla diyaloga girer. Mevcut araştırmalar, AMISOM’u çoğunlukla askerî sonuçlar ve El-Şebab’la mücadele üzerinden değerlendirmektedir. Bu tez, güvenlik çıktıları ile siyasal çıktıları birlikte ele alarak, güvenliğin seçim güvenliği, yönetim kalitesi, federal yapının işleyişi ve yerel meşruiyet gibi alanlara etkisini sistematik biçimde ortaya koyar. Böylece, barışı koruma—siyasal istikrar ilişkisinin mekanizmalarını (güvenlik sağlama, kapasite inşası, arabuluculuk ve norm aktarımı) ayrıştırılmış biçimde tartışır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, nitel tasarım içinde sistematik literatür taraması ve doküman analizi yöntemlerini kullanır. Birincil veri seti; Afrika Birliği/AMISOM/ATMIS resmî belgeleri, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararları ve ilgili uluslararası kuruluş raporlarıdır. İkincil veri seti; hakemli makaleler, kitap bölümleri, düşünce kuruluşu raporları ve güvenilir medya kaynaklarıdır. Bulgular, tematik kodlama yoluyla sınıflandırılmış; AMISOM’un siyasal istikrar üzerindeki etkileri “seçim güvenliği ve süreçlere destek”, “kamu düzeni ve güvenlik algısı”, “kurumsal kapasite ve federal yapı”, “sivil nüfusa yönelik koruma ve hizmet sunumu” başlıkları altında toplanmıştır.

Sınırlılıklar. Belge temelli çalışmalarda görülen kurumsal önyargı, raporlama boşlukları ve sahadan doğrulama zorlukları bu araştırmanın doğal sınırlılıklarıdır. Ayrıca, çatışma dinamiklerinin bölgesel taşmaları (Kenya, Etiyopya, Cibuti vb. aktörlerin rolü) ve şiddetin dalgalı seyri, nedensel atıfları ihtiyatlı yorumlamayı gerektirir. Bu nedenle, bulgular “makul nedensel mekanizmalar” ve “kanıtın ağırlığı” yaklaşımıyla sunulmaktadır.

Kapsam ve Sınırlar. Çalışma, esas olarak 2007–2022 döneminde Somali’de faaliyet gösteren AMISOM’un siyasal istikrara etkisini incelemektedir. Operasyonel başarı/başarısızlık tartışmaları, siyasal sonuçlara etkileri bakımından ele alınır; örnek olaylar ve resmî belgelerle desteklenir. Zaman sınırı, AMISOM’un görevinin 2022’de ATMIS’e devredilmesiyle belirlenmiştir. Coğrafi kapsam, Somali federal seviyesinin yanı sıra seçilmiş yerel yönetim deneyimlerini de kapsar. Tezin Yapısı. Girişin ardından, birinci bölüm kuramsal çerçeveyi ve ilgili literatürü tartışır; ikinci bölüm tarihsel arka planı ve Somali’de devlet kapasitesini ele alır; üçüncü bölü AMISOM’un kurumsal yapısı,

operasyonları ve siyasal istikrara katkı kanallarını analiz eder; sonuç bölümü ise bulguları sentezleyerek politika/akademi için öneriler sunar.

AMISOM'dan ATMIS'e Geçiş. 2007'de kurulan AMISOM'un görevi 2022'de ATMIS'e devredilmiştir. AMISOM ağırlıklı olarak doğrudan askerî angajman, hükümetin korunması ve insani yardım güvenliği odaklıyken; ATMIS, eğit–destekle devret yaklaşımıyla Somali güvenlik kurumlarının kapasitesini artırmayı ve güvenlik sorumluluğunu aşamalı olarak ulusal makamlara devretmeyi hedeflemektedir. Bu tez, analizini AMISOM dönemine odaklamakta; ATMIS'i ise geçiş mantığı ve zamanlaması bakımından arka plan notu olarak konumlandırmaktadır.

1990'ların başından beri Somali, çatışma, örgütlü şiddet ve kronik kıtlık ve kuraklıkla boğuşan politik olarak istikrarsız bir ülkedir. Bağımsızlığa ulaşana kadar Somali, bugün bir devlet olarak düşündüğümüz türden kapsayıcı bir yönetimden yoksundu ve halk, sorunlarını kabile kimlikleri aracılığıyla çözme iradesini dile getirmişti (Renwick, 2015). 1960 ile 1991 yılları arasında Somali'de var olan devlet yetkilileri, tüm kabileleri kapsayan ulusal bir Somali kimliği yaratmaya çalıştılar, ancak başarısız oldular. 1969'daki darbeye iktidarı ele geçiren Siad Barre, 1990'da başlayan silahlı muhalefet hareketi nedeniyle 1991'de ülkeden kaçtı. Somali kabileleri ve savaş ağaları arasında yaşanan acımasız iç savaş, tüm devlet sistemini yok etti ve tüm hayati kaynaklarının kullanılmasını imkânsız hale getirdi. Somali'de 1991'den bu yana nüfusun üçte biri, yani yaklaşık 10 milyon kişi yerinden edilmiş, sadece Mogadişu bölgesinde 35 bin silahsız sivil öldürülmüş ve radikal Selefi terör örgütleri ülkede güç kazanmaya başlamıştır (Renwick, 2015).

Somali'de devlet otoritesinin eksikliği temel sorundur ancak tek sorun da değildir. Devlet otoritesinin yokluğunda geçen çeyrek asrı aşkın sürede devletin zafiyeti “Somali Sorunu” olarak adlandırılan bir kavramı ortaya çıkartmıştır. 1991 sonrasında geçici hükümetler, kabileler, savaş ağaları, İslami Mahkemeler Birliği (İMB) ve El-Şebab terör örgütü gibi yerel unsurlar; Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB), Afrika Birliği (AU), Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İngiltere gibi küresel güçler ve örgütler ile Afrika'da nüfuzunu arttırmak isteyen orta büyüklükteki devletler ve komşu ülkeler Somali'de yaşanan sorunun müdahilleri olmuşlardır. Söz konusu aktörler geçen sürede yapılanlar ve neticeleri göz önüne alındığında sınırlı bir başarı elde edebilmiş ve sorun kronik bir hale dönüşmüştür. Somali sorununun çözülmesi maksadıyla başlangıçtan bu yana konuya müdahil olmakla birlikte 2007 yılından itibaren AMISOM aracılığıyla Somali Hükümeti'nin ve Somali'nin

güvenliğini sağlama, Somali'ye istikrar kazandırma ve Eş Şebab ile mücadele etme vazifelerini icra etmektedir. AMISOM, geçen süre içerisinde, bölgesel organizasyonun en büyük barış destek operasyonuna dönüşmüştür. Bunun yanında AMISOM, kuvvetlerinin El-Şebab terör örgütüne karşı gerçekleştirdiği operasyonların BM barış operasyonları içerisinde en fazla zayiata sahip olması, AMISOM askerlerine yönelik taciz ve yolsuzluk suçlamaları ve asker veren ülkelerin isteksizliği gibi nedenlerle eleştirilmektedir. Bu müdahalelerin en belirgin ve kalıcı olanı, Afrika Birliği'nin 2007 yılında Somali'deki Afrika Birliği Misyonu'nu (AMISOM) kurmasıdır. Başlangıçta barışı koruma operasyonlarıyla sınırlı olan AMISOM, zamanla operasyon kapsamını askeri operasyonlardan siyasi istikrara, kamu hizmetlerinin yeniden tesis edilmesine ve seçim süreçlerine desteğe doğru genişletmiştir. Bu bağlamda, AMISOM'un rolü, klasik barışı koruma rolünün ötesine geçerek devlet inşasında, siyasi kurumların geliştirilmesinde ve ulusal güvenliğin yeniden sağlanmasında kilit bir oyuncu haline gelmiştir (Ngwa, 2023).

Bu çalışma, AMISOM'un Somali'deki siyasi istikrarın inşasına ne ölçüde katkı sağladığını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. AMISOM'un faaliyetlerinin yalnızca askerî başarılar ya da terörle mücadele boyutuyla sınırlı olmadığını, aynı zamanda Somali'deki siyasi yönetişimin yeniden yapılandırılmasına etkide bulunduğunu ileri sürmektedir. Misyonun federal hükümetle ilişkileri, seçim süreçlerine verdiği destek, yerel yönetimlerin oluşturulması sürecine müdahil oluşu ve güvenliğin sağlanmasındaki rolü, bu bağlamda analiz edilecek başlıca unsurlar arasında yer almaktadır. Araştırmanın temel varsayımı, uluslararası barışı koruma misyonlarının, özellikle de bölgesel örgütler tarafından yürütülen operasyonların, yalnızca çatışmaları durdurma işlevi görmediği; aynı zamanda kalıcı siyasi istikrarın tesisi ve kurumsal yapının güçlendirilmesinde aktif rol oynayabildiğidir. AMISOM örneği, bu varsayımın sınanabileceği zengin bir vaka çalışması sunmaktadır. Zira Somali'de çatışma sonrası süreçte, seçimlerin yapılabilmesi, anayasa yazımı süreci ve devlet kurumlarının yeniden işlevsel hâle gelmesi büyük ölçüde AMISOM'un sahadaki faaliyetleriyle mümkün olmuştur. Ancak bu sürecin tek yönlü ve sorunsuz ilerlemediği de açıktır. AMISOM, zaman zaman tarafsızlık ilkesinin ihlaliyle, insan hakları ihlalleriyle ve yerel halkla yeterince bütünleşememekle eleştirilmiştir. Ayrıca Somali hükümetinin kurumsal kapasitesinin zayıflığı, güvenlik güçlerinin eğitimsizliği ve toplumsal kutuplaşmalar gibi yapısal sorunlar, AMISOM'un hedeflediği siyasi istikrarın kalıcılığı

zerinde ciddi sınırlamalar oluşturmuştur. Bu nedenle, çalışmada AMISOM'un hem başarıları hem de karşılaştığı zorluklar eleştirel bir çerçevede değerlendirilecektir (Solomon, 2015).

1. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Devlet İçi Çatışmaların Kuramsal Çerçevesi

Devlet içi çatışmalar, devletin kendi sınırları içerisinde, genellikle merkezi hükümet ile silahlı gruplar veya farklı etnik, dini ya da ideolojik kimliklere sahip topluluklar arasında meydana gelen şiddetli anlaşmazlıkları ifade eder. Bu tür çatışmalar, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren uluslararası ilişkiler literatüründe artan şekilde incelenmeye başlanmıştır. Çünkü Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemde yaşanan dönüşüm, devletlerarası savaşların azalmasına ve iç savaşların baskın şiddet biçimi haline gelmesine neden olmuştur. Kuramsal olarak devlet içi çatışmalar, çok boyutlu bir olgu olarak ele alınır. Bu çatışmaların nedenleri yapısal, kurumsal ve bireysel düzeylerde analiz edilebilir. Yapısal nedenler arasında yoksulluk, eşitsizlik, kaynak kıtlığı, etnik ayrımcılık ve dış müdahaleler yer alırken; kurumsal nedenler zayıf devlet yapıları, otoriter yönetimler, demokratikleşme sürecindeki kırılganlıklar ve hukuk devleti eksiklikleri ile ilgilidir. Bireysel düzeyde ise liderlerin karar alma süreçleri, grup kimliklerinin mobilizasyonu ve halkın algıları önemli rol oynamaktadır. Modern devletin tanımı gereği, meşru şiddet tekeli yalnızca devlete aittir (Ancak bu tekelin zayıfladığı ya da sorgulandığı durumlarda, silahlı gruplar ortaya çıkar ve alternatif düzenler kurmaya çalışırlar. Bu durum, devletin egemenlik alanının parçalanmasına ve toplumsal düzenin bozulmasına yol açar. Devlet dışı aktörler — örneğin milisler, etnik silahlı gruplar veya dini örgütler — hem meşruiyet hem de kontrol açısından devletle rekabet haline girebilirler. Devlet içi çatışmaların analizinde kullanılan en yaygın kuramsal çerçevelerden biri, Paul Collier ve Anke Hoeffler'in geliştirdiği “greed vs. grievance” modelidir. Bu modele göre, çatışmalar ya ekonomik fırsatların (greed) sonucu ya da etnik, dini veya sosyal adaletsizliklerin (grievance) sonucudur. Her ne kadar bu ayrım analitik olarak yararlı olsa da birçok durumda bu iki unsurun iç içe geçtiği karmaşık dinamikler söz konusudur. Ayrıca çatışmaların sürekliliği ve şiddet düzeyi, dış aktörlerin müdahalesiyle de şekillenebilir. Uluslararası destek gören silahlı gruplar veya zayıf devletlere yönelik dış baskılar, çatışmaların çözümünü zorlaştırabilir.

Buna karşın, bazı durumlarda uluslararası toplumun barış gücü operasyonları veya arabuluculuk çabaları, çatışmaların sonlandırılmasında kritik rol oynayabilir. Devlet içi çatışmalar sadece siyasi ve askeri bir mesele değil, aynı zamanda insani ve kalkınma odaklı bir meseledir. Bu nedenle çatışmaların analizi, yalnızca güvenlik perspektifinden değil; aynı

Zamanda sosyolojik, antropolojik ve ekonomik perspektiflerden de ele alınmalıdır. Toplum temelli yaklaşımlar, yerel halkın ihtiyaçlarını ve algılarını anlamaya yönelik çalışmaları içerir. Bu sayede daha kapsayıcı ve kalıcı barış stratejileri geliştirilebilir. Ayrıca, devlet içi çatışmaların çözümünde toplumsal uzlaşma, geçiş dönemi adaleti ve kurumsal reformlar gibi yapısal çözümler hayati rol oynamaktadır. Geçmişle yüzleşme süreçleri, mağdur haklarının tanınması ve hakikat komisyonları gibi mekanizmalar, uzun vadeli barış ve güven inşasında önemli araçlardır. Sonuç olarak, devlet içi çatışmalar çok katmanlı nedenlere ve karmaşık dinamiklere sahip olup, çözüm süreçleri de benzer şekilde çok boyutlu yaklaşımlar gerektirir. Bu bağlamda kuramsal çerçeveler hem çatışmaların anlaşılması hem de etkili müdahale stratejilerinin geliştirilmesi açısından vazgeçilmez bir araçtır. Sivil savaşlar, genellikle bir ülke içinde hükümet ile muhalif gruplar arasında meydana gelen silahlı çatışmalardır. Bu savaşlar, etnik, dini, ideolojik veya ekonomik temelli farklılıkların derinleşmesiyle ortaya çıkabilir. Sivil savaşların nedenleri oldukça karmaşık olup, tek bir faktörle açıklanamaz; bunun yerine, çok sayıda iç ve dış faktörün etkileşimi sonucunda şekillenirler. Bu çatışmaların başlıca nedenlerinden biri, devletin zayıf ya da meşruiyeti sorgulanan yapısıdır. Devletin vatandaşlarına güvenlik, adalet ve hizmet sunma kapasitesi zayıfladığında, alternatif güç odakları ortaya çıkabilir. Bu boşluk, silahlı gruplar veya etnik/dini topluluklar tarafından doldurulabilir ve bu da çatışmaların fitilini ateşleyebilir. Ekonomik eşitsizlik ve kaynakların adaletsiz dağılımı da sivil savaşların başlıca tetikleyicilerindendir. Özellikle doğal kaynakların (petrol, elmas, altın gibi) bulunduğu bölgelerde yaşayan gruplar, bu kaynaklardan yeterince faydalanamadıklarını düşündüklerinde isyan edebilirler. Bu durum hem devletin kontrolünü zayıflatır hem de silahlı mücadeleleri körükler.

Etnik ayrımcılık ve kimlik siyaseti, çatışmaların şekillenmesinde önemli rol oynar. Özellikle çok etnili ve çok kültürlü toplumlarda, belirli grupların sistematik olarak dışlanması veya ayrımcılığa maruz kalması, toplumsal huzursuzluğu artırır. Bu grupların kendi haklarını savunmak için silahlı direnişe başvurmaları yaygın bir olgudur. Siyasi sistemin kapalı olması ve demokratik kanalların tıkanması da sivil savaşların başlamasında etkili olabilir. Halkın oy kullanma, protesto etme veya hükümet politikalarını değiştirme yolları kapandığında, meşru olmayan yöntemlere başvurulma olasılığı artar. Bu bağlamda otoriter rejimler, potansiyel çatışma riskini daha fazla barındırır. Uluslararası müdahale ve dış aktörlerin etkisi de iç savaşların dinamiklerini etkiler. Bazı durumlarda komşu ülkeler

Veya küresel güçler, kendi çıkarları doğrultusunda iç savaşın taraflarını destekleyebilir. Bu durum çatışmaların süresini uzatabilir ve çözümünü karmaşıktırabilir. Sivil savaşların dinamikleri ise genellikle döngüsel bir yapıya sahiptir. Başlangıçta sınırlı olan çatışmalar, zamanla genişleyerek ülke geneline yayılabilir. Sivillerin hedef alınması, toplumsal dokunun bozulması, zorunlu göç ve ekonomik çöküş gibi sonuçlar, çatışmayı daha da derinleştirir. Çatışma süreci içerisinde grup aidiyeti, travmalar ve intikam duyguları da önemli rol oynar. Bu psikolojik unsurlar, taraflar arasında uzlaşmayı zorlaştırır. Özellikle çocukların silahaltına alınması, kadınlara yönelik cinsel şiddet ve sivillere yönelik katliamlar, çatışmanın sadece fiziksel değil aynı zamanda toplumsal ve ahlaki yıkım yarattığını gösterir. Çatışmaların çözümünde ise sadece silahlı tarafların değil, toplumun tüm kesimlerinin dahil edildiği kapsamlı barış süreçlerine ihtiyaç vardır. Geçiş dönemi adaleti, hakikat komisyonları, af ve tazmin mekanizmaları gibi yapılar, toplumsal onarım sürecinin parçası olabilir. Barış anlaşmalarının sürdürülebilir olması için çatışmanın temel nedenlerine yönelik reformların hayata geçirilmesi şarttır. Bu bağlamda siyasi katılımın artırılması, ekonomik kaynakların adil dağılımı, etnik azınlık haklarının korunması ve hukukun üstünlüğünün sağlanması gereklidir. Sivil savaşlar sadece silahlı çatışmalar değil, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve psikolojik krizlerdir. Bu nedenle çözüm süreçleri bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalı, sadece askeri değil, aynı zamanda insani ve kalkınmaya dayalı stratejiler geliştirilmelidir. Sonuç olarak, sivil savaşların nedenleri çok boyutludur ve her toplumun özgün yapısına göre değişkenlik gösterebilir. Ancak kalıcı çözümün yolu, kapsayıcı, adil ve uzlaşıya dayalı bir siyasi yapı kurmaktan geçmektedir. Uluslararası toplumun bu süreçlerde oynayacağı destekleyici rol ise sürecin başarısı açısından kritik öneme sahiptir.

1.1.1. Çatışma Sonrası Toplumsal Rehabilitasyon

Çatışma sonrası toplumsal rehabilitasyon, savaş ya da iç çatışma gibi yıkıcı süreçlerin ardından toplumun fiziksel, psikolojik ve kurumsal düzeyde iyileştirilmesini amaçlayan kapsamlı bir yaklaşımdır. Bu süreç, sadece altyapıların yeniden inşasını değil, aynı zamanda toplumsal bağların onarılmasını, güvensizlik ve travmalarla yüzleşmeyi ve yeniden bir arada yaşama iradesinin tesis edilmesini içerir. Toplumsal rehabilitasyonun en temel hedeflerinden biri, çatışmadan etkilenen bireylerin ve grupların hayatlarını yeniden kurmalarına yardımcı olmaktır. Bu bağlamda psikososyal destek hizmetleri,

rehabilitasyonun vazgeçilmez bir bileşenidir. Travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), depresyon, kayıp ve yas gibi durumlar yaygın olarak görülür. Psikolojik destek programları, danışmanlık hizmetleri ve grup terapileri bu sürecin ayrılmaz parçalarıdır. Eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması da çatışma sonrası süreçte büyük önem taşır. Savaş nedeniyle kesintiye uğrayan eğitim, çocukların ve gençlerin geleceğe dair umutlarını yeniden yeşertmeleri açısından kritik bir araçtır. Aynı zamanda, müfredatların barışçıl değerleri içerecek şekilde güncellenmesi, yeni nesillerde hoşgörü ve birlikte yaşama kültürünün gelişmesine katkı sağlar. Sağlık sistemlerinin güçlendirilmesi de toplumsal rehabilitasyonun bir diğer önemli boyutudur. Çatışma döneminde yıkıma uğrayan sağlık altyapısı, yerinden edilen ya da savaşın etkilerini taşıyan bireylerin temel sağlık hizmetlerine erişimini sınırlayabilir. Bu nedenle rehabilitasyon sürecinde hem fiziksel sağlık hem de ruh sağlığı hizmetlerinin yaygınlaştırılması gereklidir.

Toplumsal uzlaşma süreçleri, çatışma sonrası dönemde toplumun farklı kesimlerinin bir araya gelmesini teşvik eden araçlardır. Hakikat komisyonları, yerel barış komiteleri, anma törenleri ve kamusal diyalog platformları bu amaca hizmet eder. Bu süreçler, geçmişin yüzleşilmesi gereken yönlerini açığa çıkararak adaletin sağlanmasına katkı sunar ve gelecekteki çatışmaların önlenmesi açısından koruyucu bir işlev görür. Ekonomik yeniden yapılanma, çatışma sonrası toplumların istikrarı açısından kilit bir unsurdur. İşsizlik, yoksulluk ve gelir eşitsizliği, çatışmaların yeniden alevlenmesine zemin hazırlayabilir. Bu nedenle, istihdam yaratmaya yönelik programlar, küçük ölçekli işletmelerin desteklenmesi ve tarımsal üretimin teşviki gibi politikalar önemlidir. Ayrıca, savaş mağdurlarına yönelik mikro finans desteği ve girişimcilik eğitimleri, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına yardımcı olabilir. Toplumsal cinsiyet perspektifinin rehabilitasyon sürecine entegre edilmesi de büyük önem taşır. Kadınlar, çatışmalardan hem doğrudan hem de dolaylı olarak etkilenir; aynı zamanda barış süreçlerinde dönüştürücü roller üstlenebilirler. Kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi, kadınların karar alma mekanizmalarına katılımının artırılması ve cinsiyet temelli eşitsizliklerin giderilmesi, uzun vadeli barışın tesisinde kritik rol oynar. Yerel liderler, dini figürler ve geleneksel otoriteler de toplumsal rehabilitasyonun başarıyla yürütülmesinde önemli aktörlerdir. Bu kişiler, toplulukların güvenini kazanmış bireyler olarak uzlaşma, affetme ve birlikte yaşam kültürünün yeniden inşasında etkili olabilirler. Geleneksel mekanizmalar ile modern yaklaşımların entegre edilmesi, toplumun tüm kesimlerinin sürece katılımını artırır. Medyanın rolü de bu süreçte göz ardı edilemez.

Bilgilendirici, barışçıl ve uzlaştırıcı bir medya söylemi, toplumdaki kutuplaşmayı azaltabilir. Aksi takdirde, nefret söylemi veya ayrımcı yayınlar, yeniden çatışma riskini tetikleyebilir. Bu nedenle medya okuryazarlığı, özellikle gençler arasında, rehabilitasyon sürecinin bir parçası olmalıdır. Sonuç olarak, çatışma sonrası toplumsal rehabilitasyon çok boyutlu ve uzun soluklu bir süreçtir. Başarılı bir rehabilitasyon, sadece kurumların değil, aynı zamanda bireylerin de onarılmasını gerektirir. Bu sürecin başarısı, toplumsal katılım, kapsayıcılık, adalet ve güven temelli politikaların etkin biçimde uygulanmasına bağlıdır.

1.1.2. Sivil Toplum ve STK'ların Barış İnşasındaki Rolü

Sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ve diğer sivil toplum aktörleri, çatışma sonrası toplumların yeniden inşasında ve kalıcı barışın tesisinde merkezi bir rol oynar. Bu kuruluşlar, resmi devlet yapılarının ulaşamadığı alanlarda faaliyet göstererek, yerel düzeyde barış süreçlerine katılımı teşvik eder ve toplumsal dayanışmayı güçlendirir. Aynı zamanda toplumsal talepleri dile getirerek devlet ile halk arasında köprü kurarlar. STK'lar, çatışma sonrası dönemlerde özellikle insani yardım, psikososyal destek, eğitim, sağlık hizmetleri ve geçim kaynaklarının geliştirilmesi gibi alanlarda aktif rol oynar. Bu tür faaliyetler, sadece fiziksel ihtiyaçları karşılamakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal güveni yeniden tesis eder. Güven inşası, barışın sürdürülebilirliği açısından hayati bir öneme sahiptir. Barış inşasında sivil toplumun bir diğer önemli katkısı, çatışmanın nedenlerinin anlaşılmasına ve ele alınmasına yönelik yürüttükleri araştırma, savunuculuk ve farkındalık artırma faaliyetleridir.

Özellikle kadın ve gençlik örgütleri, marjinalleştirilmiş grupların barış süreçlerine dahil edilmesini sağlayarak kapsayıcı bir yaklaşımın benimsenmesini destekler. Kadınların barış müzakerelerinde yer alması, barış anlaşmalarının kalıcılığını ve uygulanabilirliğini artırmaktadır. Yerel düzeyde faaliyet gösteren sivil toplum aktörleri, genellikle çatışmanın doğrudan tarafı olmayan ancak etkilerinden doğrudan etkilenen halk kesimleriyle temas halindedir. Bu durum, onların tarafsız bir arabulucu ya da diyalog kolaylaştırıcısı rolü üstlenmesini sağlar. Geleneksel liderler, dini figürler ve kanaat önderleri, kültürel meşruiyete sahip oldukları için barış mesajlarını topluma daha etkili bir şekilde ulaştırabilirler. Uluslararası STK'lar ise, yerel STK'larla iş birliği içinde teknik destek, finansal kaynak ve kurumsal kapasite sağlar. Bu iş birlikleri, yerel aktörlerin etkisini artırırken aynı zamanda uluslararası topluluğun barış süreçlerine katılımını da sağlar. Ancak

bu ilişkilerin sömürüye dayalı olmaması, yerel önceliklere saygı göstermesi ve eşit ortaklık çerçevesinde yürütülmesi önemlidir. Medya kuruluşları ve bağımsız gazeteciler de sivil toplumun bir parçası olarak barış inşasında önemli rol oynarlar. Objektif bilgi akışı, yanlış bilgilendirme ve nefret söyleminin önlenmesi, çatışmaların yeniden alevlenmesini engeller. Özellikle sosyal medya platformları, gençlerin barış mesajlarını yayma ve toplumsal farkındalık oluşturma konusunda etkili bir araç haline gelmiştir.

Ayrıca sivil toplum, barış süreçlerine katılımı teşvik ederek çatışmanın yeniden ortaya çıkmasını önlemede önemli bir rol oynar. Toplumun tüm kesimlerinin temsil edilmesi, özellikle dışlanmış grupların sürece katılması, barışın toplumsal meşruiyetini artırır. Bu katılımcı yaklaşım, barış sürecine olan güveni pekiştirir ve uzun vadede sosyal uyumu destekler. Bazı durumlarda STK'lar, barış anlaşmalarının uygulanmasını denetlemek, izlemek ve raporlamak gibi sorumluluklar da üstlenebilir. Bu tür faaliyetler, tarafların sorumluluklarını yerine getirmesini teşvik eder ve şeffaflığı artırır. Aynı zamanda, uluslararası kamuoyunun dikkatini çekerek olası ihlallerin önlenmesine katkı sunar. Sivil toplum aynı zamanda barış eğitimi, uzlaşma çalışmaları ve geçmişle yüzleşme süreçlerine de katkı sağlar. Anma etkinlikleri, yerel barış komiteleri, diyalog platformları ve kültürel etkinlikler aracılığıyla toplumun farklı kesimleri arasında karşılıklı anlayış ve empati geliştirilebilir. Bu çabalar, toplumsal hafızanın güçlenmesini ve gelecekteki çatışma riskinin azalmasını sağlar. Ayrıca, sivil toplumun rolü yalnızca çatışma sonrası dönemle sınırlı değildir. Erken uyarı sistemleri oluşturarak olası çatışmaları önceden tespit edebilir ve önleyici diplomasiye katkı sunabilir. Sivil toplum aktörlerinin sahadaki gözlemleri, politik karar alıcılar için önemli bilgiler sağlayabilir ve şiddetin önlenmesine yönelik stratejilerin geliştirilmesine yardımcı olabilir. Sonuç olarak, sivil toplum kuruluşları ve STK'lar, barışın sadece diplomatik ya da askeri araçlarla değil, toplumsal katılım ve diyalogun güçlendirilmesi yoluyla inşa edilebileceğini gösterir. Onların yerel düzeydeki mevcudiyeti, halkla kurduğu güven ilişkisi ve uzun vadeli taahhütleri, barışın temellerini kalıcı şekilde atma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle, sivil toplumun barış süreçlerine daha etkin ve yapıcı biçimde katılması, kalıcı barış hedefi doğrultusunda vazgeçilmezdir.

Barışı koruma ve devlet inşası kavramları, çatışma sonrası toplumların yeniden yapılandırılması sürecinde sıklıkla birbirine paralel şekilde kullanılan ve birbirini tamamlayan yaklaşımlardır. Kuramsal düzeyde, bu iki kavram hem uluslararası ilişkiler hem de kalkınma çalışmalarında önemli bir yere sahiptir. Barışı koruma, doğrudan şiddetin sona

erdirilmesi ve çatışan taraflar arasında ateşkesin sürdürülmesi gibi askeri ve diplomatik müdahaleleri içerirken; devlet inşası, daha uzun vadeli ve yapısal reformları kapsamaktadır. Barışı koruma operasyonları, genellikle Birleşmiş Milletler, Afrika Birliği veya bölgesel örgütler tarafından yürütülür. Bu operasyonların temel amacı, çatışma sonrası ortamda güvenliği sağlamak, sivilleri korumak ve barış anlaşmalarının uygulanmasını denetlemektir. Ancak modern barışı koruma anlayışı, artık yalnızca askeri boyutla sınırlı kalmamaktadır. Giderek artan bir şekilde, siyasi reformlar, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve kalkınma hedefleri de bu misyonların parçası haline gelmiştir Devlet inşası ise, devlet kurumlarının kapasitesini güçlendirmek, kamu hizmetlerinin etkin şekilde sunulmasını sağlamak ve demokratik yönetişimi teşvik etmek amacıyla yürütülen geniş kapsamlı bir süreçtir. Devlet inşası, yalnızca fiziksel kurumların yeniden inşasını değil, aynı zamanda vatandaşlık bilincinin gelişmesini, hukuki altyapının yeniden düzenlenmesini ve yönetim sistemlerinin meşruiyet kazanmasını da içerir. Barışı koruma ile devlet inşası arasındaki ilişki, bu süreçlerin birbirine olan bağımlılığıyla açıklanabilir. Güvenlik sağlanmadan devlet inşası gerçekleştirilemez; aynı şekilde, güçlü ve meşru devlet yapıları kurulmadan da kalıcı bir barış tesis edilemez. Bu nedenle, barışı koruma operasyonları sıklıkla devlet inşasına yönelik adımlarla entegre edilir. Özellikle geçici yönetimlerin kurulması, anayasa yapım süreçleri ve seçim organizasyonları bu bağlamda örnek teşkil eder. Kuramsal olarak bu ilişkiler, liberal barış teorisi kapsamında ele alınır. Bu teoriye göre, barış yalnızca çatışmanın yokluğu değil, aynı zamanda demokratik değerlerin, serbest piyasa ekonomisinin ve insan haklarının varlığıyla mümkündür. Bu nedenle barışı koruma misyonları, liberal kurumların kurulmasını ve desteklenmesini hedef alır. Ancak bu yaklaşım, evrensel geçerliliği sorgulanan ve yerel dinamikleri yeterince dikkate almadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Alternatif olarak gelişen eleştirel barış inşası yaklaşımı, yukarıdan aşağıya dayatılan yapılar yerine, yerel aktörlerin katılımına dayalı süreçleri savunur. Bu yaklaşıma göre, barış ve devlet inşası projelerinin yerel kültür, tarih ve siyasi bağlamla uyumlu olması gerekir. Aksi halde, dış müdahaleler kısa vadeli başarılar sağlasa da uzun vadede sürdürülebilir barış mümkün olmayabilir. Bu nedenle, yerel bilgi ve kurumların güçlendirilmesi, sadece meşruiyet açısından değil, aynı zamanda etkinlik açısından da önemlidir.

Afrika kıtası, barışı koruma ve devlet inşasının eş zamanlı uygulandığı birçok örneğe sahiptir. Somali, Güney Sudan, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti gibi ülkelerde yürütülen operasyonlar, bu iki yaklaşımın nasıl iç içe geçtiğini

ve ne tür zorluklarla karşılaşıldığını göstermektedir. Özellikle Somali'de AMISOM'un yürüttüğü görev, askeri güvenliğin sağlanması ile yerel yönetim yapılarına destek verilmesini aynı çatı altında birleştirmektedir. Bu durum, kuramsal düzeydeki entegrasyonun sahada nasıl uygulandığını ortaya koyar. Barışı koruma ve devlet inşası süreçlerinin başarısı, büyük ölçüde uluslararası toplumun sağladığı destek, yerel aktörlerin kapasitesi ve halkın sürece olan güveni ile ilgilidir. Bu süreçlerin birbirinden bağımsız değil, bütüncül bir çerçevede değerlendirilmesi gereklidir. Kurumlar arası koordinasyon, şeffaflık, hesap verebilirlik ve uzun vadeli taahhütler, kalıcı barış ve istikrarlı devlet yapılarının inşasında kritik rol oynar. Sonuç olarak, barışı koruma ve devlet inşası arasındaki kuramsal ilişki, çatışma sonrası yeniden yapılanma süreçlerinde rehber niteliğindedir. Bu iki kavram arasındaki sinerji doğru şekilde kurulabildiğinde, yalnızca çatışmanın sonlandırılması değil, aynı zamanda demokratik ve kapsayıcı toplumların inşası da mümkün hale gelir. Ancak bu sürecin başarılı olabilmesi için, her toplumun özgün koşullarına uygun stratejiler geliştirilmesi ve uygulanması büyük önem taşır.

1.2. Afrika Birliği'nin Güvenlik Yapısının Ortaya Çıkışı

Güvenlik kültürleri, güçlü ve kalıcı güvenlik tercihleri oluşturan kavramların ve tartışmaların motifleri olarak tanımlanabilir. Bunu, değerlerin korunmasına yönelik farklı bakış açılarının meşruluğu, rolü ve etkinliği hakkında inançlar geliştirerek yaparlar (Williams ve Haacke, 2008). Güvenlik kültürleri sosyalizasyon uygulamalarına entegre edilir ve paydaşların güvenlik konularının nasıl ele alınması gerektiğine dair sahip olduğu değer ve inançların oluşturulmasında faydalıdır. Afrika Birliğinin güvenlik kültürü yaptığı açıklamalarda, belgelerde ve yetkililerde açıkça görülmektedir (Williams, 2007). Bu aynı zamanda selefi Afrika Birliği Örgütü (OAU) ve üye devletlerin dış politika kararlarında da görülmektedir. Özellikle dayanışmanın, ortak kimliğin ifadesini ve geleneksel ya da görünüşte meşru davranışı neyin oluşturduğunu somutlaştırır (Vrey, 2009). AU'nun güvenlik kültürü, davranışsal normlar, yani doğru veya yanlış tanımlayan, belirli davranışları yasa dışı bırakan ve diğerlerini meşrulaştıran standartlar olarak ortaya koyan çeşitli inanç ağlarından oluşur (Solomon, 2015).

Tarihsel açıdan bakıldığında. Yüzyılın başlarında, Araplar, Akdeniz ve Kızıldeniz kıyılarından Atlantik kıyılarına kadar uzanan kıtayı fethetme arayışlarını sürdürürken, Afrika'nın yavaş ama istikrarlı bir şekilde İslamlaşmasıyla Afrika'da entegrasyonun ortaya

çıkışına tanık olundu. Bu ilk aşama oldukça dinsel bir eğilime sahipti, ancak ince siyasi bağlarla bağlı olduğundan, yalnızca dini alanla sınırlı değildi (Aniche, 2020). 18. ve 19. yüzyıllar arasında Avrupa'nın Afrika'ya saldırmasıyla İslamlaşma aşaması yarıda kaldı. Bundan sonra ortaya çıkan şey, Avrupalı güçlerin, Berlin Konferansı (1884-1885) ve bunun doğrudan sonucu olarak Avrupa'nın Afrika'yı ardı ardına sömürgeleştirmesiyle doruğa ulaştığı bir Afrika mücadelesiydi. 18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılın ilk yarısında Avrupa'nın Afrika'daki sömürgeciliği döneminde ortaya çıkan Pan-Afrikanizmin ilk ve geleneksel aşaması, Afrika diasporasında yaşayan Afrikalı elitler tarafından savunuldu. Bu davayı savunanlar arasında; Malcolm X; Edward Wilmot Blyden; Henry Sylvester-Williams; Marcus Garvey ve W.E.B. du Bois öne çıkan isimlerdir (Adedeji, 2002). Hangi ülke veya kıtada yaşarsa yaşasın tüm Afrikalılar için birlik kaygısının altında ırkçılık, sömürgecilik, ayrımcılık, emperyalizmle mücadele etmek, yabancı dinlerin Afrika üzerindeki etkisi sorunu, kölelik sorunu, siyah halkın özgürlük ve temel haklar sorunu, bağımsızlık ve benlik arayışı gibi faktörler öne çıkmaktaydı. Bu bağlamda Afrika'nın kararlılığı, özyönetim ve sömürgecilikten kurtulma, gündemlerinin başında yer olmaktadır.

Afrika'da entegrasyonun geleneksel ve modern Pan-Afrikanizm aşamaları arasındaki bağlantı 1897'de Afrika Birliği'nin kurulması ile birlikte gerçekleşmiştir. 1900'de Londra'da Birinci Pan-Afrikan Konferansı'nın organizasyonunu savunan kişi Henry Sylvester-Williams'tı. Bu yapı daha sonra Pan-Afrikan Derneği olarak yeniden adlandırıldı. Afro-merkezcilik veya Siyah Milliyetçiliği olarak da adlandırılabilir bu Afrika entegrasyonu dönemi daha çok siyasi, sosyo-kültürel ve politik alanlara yönelikti (Sherwood, 2012).

Afrika entegrasyonunun son dönemi, 20. yüzyılın başlarında gerçekleşti. Bu aşama iki döneme ayrılabilir; Avrupa sömürgeciliği dönemi ve Modern Pan-Afrikanizm dönemi. Bu, ekonomik ilerlemenin bir aracı olarak Afrika'daki bölgesel entegrasyonun bir yüzyıldan fazla bir süredir var olduğunu kanıtlamaktadır. Afrika'da ilk entegrasyon girişimleri 1910'da Avrupa sömürgeciliği döneminde başladığından bu yana Afrika'daki bölgesel entegrasyonun bu aşaması, 1910'da Güney Afrika Gümrük Birliği'nin (South African Custom Union-SACU) oluşumuna kadar uzanmaktadır (Manwa ve Wijeweera 2016).

Modern Pan-Afrikanizmin kökenleri, Manchester Pan-Afrikan Konferansı'nın Afrikalılar arasında birlik ihtiyacına işaret ettiği 1945'teki sömürgecilik öncesi döneme

kadar uzanabilir. Sömürgecilikten kurtulma mücadelesi güçlü ve istikrarlı bir şekilde devam ederken, Pan-Afrikanizmin sesinin duyurulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Walters. 1997).

1949'da Güney Afrika ile Zimbabwe arasında Güney Rodezya Gümrük Birliği gerçekleştirilmiştir. Bölgesel Entegrasyon, Afrika'nın bağımsızlık sonrası kalkınma planlarının kanatları altında bir esinti haline geldi. Pan-Afrikanizmin ideolojisi, kıtada birlik ihtiyacına ve sömürgecilik karşıtı mücadelelere sıkı bir şekilde uyum sağlanmasına odaklandı ve Afrika'nın kalkınma çerçevesinin merkezinde yer almaktadır (Phimister, 1991).

Afrika'da Bölgeselcilik bu dönemde başladı. Bu hareket, sömürgeciliğin kalıntılarına misilleme yapmanın ve Afrika'da politik ve ekonomik ilerlemeyi teşvik etmenin bir yolu olarak, Afrika Ekonomik Komisyonu (Economic Commission for Africa-ECA) ve OAU (Afrika Birliği Örgütü) tarafından büyük ölçüde savunuldu ve diğer taraftan, uluslararası siyasi arenada var olan güç dengesizliklerinin üstesinden gelmeye yönelik siyasi bir araç vazifesi de gördü (Elowson ve de Albuquerque 2016).

Buzan ve Waeber, Iyob, Salih ve Francis'in eserlerinde Afrika'da bölgeselciliğe yapılan atıflar açıkça görülmektedir. Sudan, Somali, Etiyopya, Kenya, Tanzanya ve Eritre gibi Doğu Afrika ülkeleri, Orta Doğu güvenlik bloğuyla, Batı Afrika bloğu veya Güney Afrika kompleksinden çok daha yakın ilişkilere sahiptir. Bunun başlıca nedeni, ortak bir tarihi geçmiştir. Ortak kimlik, bazen ortak ya da hemen hemen benzer bir dil ve din, ancak her şeyden önce güvenlik/güvensizlik açısından karşılıklı bağımlılıktır (Ajü ve Ylönen, 2022). Dünyadaki en eski uygarlıklardan bazılarının kökenleri aslında bu yere kadar uzanabilir. Bölgede Axum, Buganda, Nubia ve Kush gibi antik krallıkların zamanından bu yana antik siyasi yapılar, bölgesel ve kültürel etkileşimler ve rekabetler gibi hususlar sürekli var olmuştur.

Ek olarak, milliyetçilik yerine bölgesel kimliğe yönelik eğilim, gayri resmi ticaret ağlarından, demografik dağılımdan ve kültürel kimlikten kaynaklanmaktadır. Her devlet gibi Doğu Afrika da komşuları için kaygılanmaktadır. Bu devletlerin komşuluktan çok paylaşamadıkları şey vardır ve aralarındaki derin farklılıklar çoğu durumda onları savaş tehdidinin ötesine itmiştir. 1954 İngiltere'nin Etiyopya ile olan sınır komisyonuna ilişkin Somali milliyetçiliği; 1952 Eritre'nin statüsüne ilişkin Sömürge Sonrası Çatışmaları ve 1955'te Güney Sudan İç Savaşı durumun öne çıkan örnekleridir.

Sonuç olarak bölgeye mülteci baskısı uygulanmış ve isyancı gruplar bölge dışından bazı ev sahibi devletleri ve ayrılıkçıları desteklemiştir. 1960'lardan 1970'lere kadar olan dönem, çok sayıda devlet liderinin desteği altında çok sayıda isyancı grubun karmaşık bir diplomatik yalanlar ve siyasi ikiyüzlülük ağı içinde iktidara yerleşmenin bir yolu olarak takip ettiği isyan ve tiranlıkla karakterize edilmiştir. 1980'lere gelindiğinde, bir grup "seçkin" isyancıdan oluşan "yeni nesil Afrikalı liderler" ortaya çıkmıştır (Cooper, 1994). Ruanda'nın Paul Kagame'si, Uganda'nın Yoweri Kaguta Museveni'si, Eritre'nin Isaiiah Afworki'si ve Etiyopya'nın Meles Zenawi'si gibi darbelerle kendi devletlerinin kontrolünü ele geçirenlerin hepsi Dar es Salaam Üniversitesi mezunuydu ve Tanzanya ve Mozambik'te askeri eğitim almıştı. Bugün Afrika entegrasyonunun hedefi, demokratik reformlar ve bölgesel entegrasyon yoluyla bölgeselcilik veya kıtasalcılıktır ve yeni-işlevselcilikten sonra tasarlanan çok partili demokrasiye yönelik ajitasyonlar veya otoriterliğe ve askeri yönetime karşı mücadeleler veya yeni-işlevselcilikten sonra tasarlanan çok partili demokrasiye yönelik tahriklerdir (Okafor ve Aniche, 2017).

Yeni bölgeselcilik, bazı akademisyenler, bölgeselciliğe ilişkin modernist görüşlerden alınan daha eski, daha açık uçlu, daha gevşek ifade edilmiştir. Daha dar ve katı bir şekilde tanımlanmış sonuçsalcı klasik görüşlerin geçerliliğini yitirdiğine ve bu alanda kalkınma değerlendirmesi için nesnel kriterler belirleme amacını boşa çıkardığına inanmaktadır. Afrika'da bölgeselciliğin ilerleyişini değerlendirmek için normatif bir kriter bulmak, imkansız olmasa da zor bir iştir.

Ernst Haas (1976) ve William Wallace (1982) gibi alandaki çağdaş düşünürler ile ilk analizlerinde daha dar tanımlar veren ufuk açıcı analistler arasında bir boşluk vardır. Çağdaş düşünürler bölgecilik çok daha açık uçlu ve genel anlamda tanımlamayı tercih etmektedirler. Yeni Bölgesel Yaklaşım başlığı altında bölgeselcilikle ilgili çağdaş yazılar genellikle daha geniş bir odağa sahiptir, çok boyutludur ve devletlerin uluslar üstü düzeyde gerçek entegrasyonu ile geleneksel hükümetlerarası iş birliği arasında bulanık ayrımlar yapar ve Bölgeselcilik ile geleneksel devletlerarası ilişkiler arasında bir yerdedir (Hettne ve Söderbaum, 1998).

Bu tezde bölgesel entegrasyona ilişkin teorik bakış açısına dayalı analizler gözden geçirilmiş ve Afrika bağlamına uygulanmıştır.

Neo-işlevselcilik ve Neo-Neo-işlevselcilik Avrupa Entegrasyon teorileridir. Sonuç olarak, Afrika'daki entegrasyonun başarılarını, zorluklarını, kusurlarını, eksikliklerini ve

dezavantajlarını açıklamada yetersiz kalmaktadır. Sanayileşememe, ulusal güvenlik ve ulusal birlik sorunları, bölgeselcilik için Neo-İşlevselcilik yöntemini benimseyen ve sonuçta AB'nin oluşumuna yol açan Avrupa Devletlerinin hepsini olmasa da çoğunu rahatsız etmiştir (Aniche, 2015).

Neo-işlevselciliğin belirleyici önemi, AB'de milliyetçiliğin yükselişindeki başarısızlıklar veya öngörülemeyen gidişat nedeniyle ciddi şekilde zayıflamıştır. Öyle ki savunucularının çoğu onun yeteneklerini sorgulamaya başladı (Schmitter, 2003). Sonuç olarak, Afrika Bölgeselciliği sorununda, bir paradigma değişikliği arayışı içinde bu anlatıları bölümlemek zayıflamıştır (Börzel, 2011).

Neo-işlevselciliğin pek çok eksikliği vardır ve bu yaklaşım bölgesel entegrasyonun incelikli bir süreç olduğunu varsayar. Entegrasyonun doğrusal bir süreç olarak anlaşılması ise dezavantajları veya başarısızlıkları tartışılmaz kılar (Schmitter, 1969). Yaklaşımın, devletlerin entegrasyonunun devletin karşılıklı bağımlılığı anlamına geldiğini varsayması, bir başka dezavantajdır ve bu nedenle birçok Afrika ülkesinin ekonomisinin Batılı devletlerin ekonomilerine bağımlılık durumunu yeterince açıklanmamaktadır (Dolan, 1975).

Önde gelen yapısalcı akademisyenler Barry Buzan ve Ole Waever (2003: 318), istikrarsız ve zayıf Afrika devletlerinin, Afrika'nın güvenlik topluluğu teorisinin ilkelerine uymadıklarını savunurlar. Onlara göre, "Afrika'daki güvenlik etkileşimi düzeyi, uluslararası sistemin başka yerlerinde yaygın olarak bulunan iyi gelişmiş bölgesel IGAD'leri sürdürmek için çok yetersiz kalmıştır."

Bu çalışma, her şeyden önce, Afrika Boynuzu için belirlenmiş bir bölgesel güvenlik topluluğu olan IGAD'ı incelerken, aynı zamanda Afrika'daki IGAD'lerin ilerleyişiyle ilgili Avrupa merkezli ihmal ve bilgisizlik yanında bölgesel güvenlik topluluklarının dikkat çeken ilerlemelerinin takdir edilememesine vurgu yapmaktadır. 2002 yılında APSA'nın oluşumu, AU'nun kurulmasının ve Afrika Boynuzu'na hizmet eden belirlenmiş ve ayrı bir AU ve BM bölgesel güvenlik topluluğu olarak IGAD'ın dikkate değer sürekli gelişimini takip eden başarılı bir girişimdir.

Bu bölümün odak noktası, Deutsch'nin güvenlik toplulukları' hakkındaki görüşü ve bunun Afrika barış ve güvenlik mimarisine nasıl uygulanabileceğidir. Güvenlik topluluğu içinde yaşayan devletlerin/toplumların sadece istikrarlı bir düzen değil, aslında istikrarlı bir barış yarattığını (Adler, 2017) öne süren bu teoriyi kategorik olarak değerlendirmektir

Orta düzeyde siyasi ve ekonomik güvenlik sorunları yaşıyan diğer bölgelerin aksine, Afrika'nın büyük bir kısmı insani ve çevresel güvensizlikler, devlet içi çatışmalar, ekonomik ve politik güvensizlikler gibi çeşitli türde güvensizlik koşullarıyla karşı karşıyadır. AB, Latin Amerika veya Kuzey Amerika'dan farklı olarak Afrika, istikrarsız ve kırılgan bir durumun ve bölgesel iş birliğinin değerleri, etiği ve duyarlılığı açısından temel karşılıklı uyum eksikliğinin sonuçlarına maruz kalmaya devam etmektedir.

Buzan ve Waever'in yaklaşımının aksine, Afrika ülkelerindeki güvenlik toplulukları, ortak sömürgeleştirme ve sömürgecilikten kurtulma tarihlerinin şekillendirdiği kendi elit değerlerini, kimliklerini ve normlarını geliştirdiler (Danso ve Aning, 2022). Geriye dönüp baktığımızda, Afrika sömürgeciliğinin nispeten kısa ömürlü olmasına rağmen, sonrasındaki sonuçların, özellikle sürdürülebilir barış ve istikrara ulaşma yeteneği açısından Afrika'da kalıcı sonuçlar doğurduğunu görmekteyiz (Ocheni ve Nwankwo, 2012).

1884-1885 Berlin Konferansı, Afrika'yı ilgilendiren her konuda Avrupa'nın nüfuzunun ve müdahalelerinin ortaya çıkmasını savunmaktadır (Hansen ve Jonsson, 2014). Berlin Konferansı Afrika kıtasının ilhakının kriterini tasarlamaya hizmet etmiştir. Konferansta ortaya çıkan görüş ayrılıkları, Afrika toplumlarında şimdiye kadar Afrika'yı olumsuz yönde etkileyen, siyasi, sosyal, kültürel ve psikolojik açıdan benzeri görülmemiş değişikliklere yol açmıştır (Michalopoulos ve Papaioannou, 2016). Afrika'nın üçte birinden fazlası hem iç hem de dış kaynaklardan gelen hem büyük hem de küçük ölçekteki siyasi şiddetin sonuçlarıyla uğraşmak zorunda kalmıştır. Afrika'daki siyasi şiddetin büyük bir kısmı uygun olmayan siyasi sınırlardan kaynaklanmaktadır ve bunun doğrudan veya dolaylı olarak sömürgeciliğin bir sonucu olduğuna şüphe yoktur. Sınırlar sömürgeciler tarafından çizilmiştir. Bu uygulama sorun çözmeye yönelik eski ama etkili yolları yok etmiş ve daha da kötüsü, sömürgecilik bunu etkili alternatifler yaratmadan yapmıştır (Michalopoulos Papaioannou, 2020).

Somali, sömürgeciliğin ve ardından gelen sömürgecilik sonrası dönemin Afrika devletlerine neler yaptığının mükemmel bir örneğidir (Luling, 1976). Bu nedenle Soğuk Savaş sonrası dönemde kendine özgü bir Afrika barışı inşa eden Somali, yalnızca Batılı çatışma çözüm yöntemlerini kullanarak değil aynı zamanda Afrika'nın geleneksel çatışma çözüm yöntemlerinden çok daha fazlasını alarak elde etmeyi başardığı IGAD'ın zaferlerini sergilemek için en iyi adaydır. Thabo Mbeki'nin, herkesin dikkatine sunduğu Afrika

Rönesansı kavramını koruyan, Afrika Boynuzu bölgesi için etkili bir RSC olan IGAD'ın geliştirilmesi, doğru yönde atılan birçok adımdan biridir (Bongmba, 2004; Sheckels, 2009).

Gelişmenin ve devlet olgunluğunun meyvelerini 1648 başlarında Vestfalya Antlaşması'yla toplamaya başlayan Batı'nın aksine, Afrika devletleri hâlâ sömürgeciliğin dezavantajlarıyla mücadele etmektedir (Duchhardt, 2016). Aynı zamanda, çok az mazeretle veya hiç mazeret göstermeden Avrupa devletleriyle rekabet edebilecek güçlü devletler inşa etmeye çalışmaktalar ve geçmişleri göz önüne alındığında, Afrika devletlerinin kendilerinin o kadar da kötü durumda olmadığı sonucuna varılmaktadır. Avrupa ülkelerinde, Afrika ülkelerinin aksine, devlet oluşumu süreci, gücün kademeli olarak birikmesi ve merkezileşmesiydi. Bu, daha sonra bir hükümetin bir yargı alanı içinde etkili bir kontrol sağlamasına ve karmaşık politikalar uygulamasına olanak sağlamıştır (Blockmans ve Schlappi, 2017).

Deutsch'nin Batılı liberal demokratik devlet tasarımından farklı olarak; Afrika ülkeleri, Batılı devletlerin oluşmasını sağlayacak kültürel homojenlik, özellikle ortak dil, ortak siyasi değer ve geleneklerden oluşan temel unsurlara sahip değildir (Ikuli, 2021). Bunun nedeni, sömürgeleştirme sırasında yerel topluluklarda ciddi bir ekonomik marjinalleşmenin yanı sıra din, klan, etnik köken ve kabilelerin görünmez çizgilerinin çizdiği bölünmelerin bir sonucu olan siyasi dışlanmanın da mevcut olmasıdır (Alemazung, 2010).

Daha fazla istikrar ve sosyo-ekonomik kalkınmanın yaşandığı Afrika ülkeleri, Gana ve Botsvana örneklerinde olduğu gibi, sömürge öncesi Afrika krallıklarının özelliklerini ve yapılarını daha yakından yansıtmaktadır. Ulusal etnik ve kültürel yapıları sömürgeci keyfi uygulamalarla tamamen yok edilen Afrika devletleri, bu örneklerle kıyaslandıklarında daha az istikrar sergilemektedir. Bu tür sınırların ve bunların vahim etkilerinin bir örneği, sınırların duyarsız bir şekilde Kenya, Etiyopya ve Cibuti ülkelerine çekilmesi nedeniyle yerlerinden edilen Somalililerin dağılmasında yansıtılmaktadır. Bazı Afrikalı liderler, 1991'de devrilmeden önce Somali'yi geri almak amacıyla Etiyopya'nın Ogden bölgesine saldıran Somalili Said Barre örneğinde olduğu gibi, keyfi sınırların bazı etkilerini tersine çevirmek için savaşa başvurmuştur (Pollock, 2008).

Afrika'daki eyalet içi ve eyaletlerarası sınırlar sürekli bir felaketin kaynağı durumundadırlar (Kalu, 2021). Afrika, sosyal, dinsel, etnik ve ırksal çekişmelerin ve siyasi istikrarsızlığın oluşturduğu zorlu koşullara istikrarlı bir şekilde direniyor (Achebe, 2009).

Sömürge Sonrası Afrika, Kral Faruk'a karşı Abdel Gamel Nasır liderliğindeki ilk Mısır darbesinin gerçekleştiği 1952'den bu yana en az tahminen 85'in üzerinde darbeden yıkım yaşamadan kurtuldu. Başarısız girişimler de sayılırsa bu rakamlar 100'ün üzerine çıkabilmekte. 1945'ten bu yana kaydedilen 85 ila 95 çatışmanın 45'inden fazlasının tam anlamıyla iç savaş olduğu tahmin edilmekte. Bunlardan bazıları 40 yıla varan uzun süren iç savaşlardı. Sudan'daki çatışma 40 yıldır, Çad'daki kardeş katliamı savaşı ise 30 yılı aşkın süredir devam etmektedir (Scherrer, 2002). Afrika kıtasının tek bir parçası bile bu savaşlardan yara almadan çıkamadı. On altı Batı Afrika ülkesi, bağımsızlıktan 2004'e kadar en az 82 darbe planına, 44 başarılı askeri darbeye, 7 iç savaşa, 43 çoğunlukla kanlı başarısız darbeye ve diğer birçok çeşitli siyasi anlaşmazlığa tanık oldu (McGowan, 2003).

Yalnızca Ekvator Ginesi, kendisini 11 yıl boyunca sürdüren bir kötülük ve baskı kâbusunun içine sürüklenmeden önce yaklaşık 145 günlük bağımsızlığını elde etmeyi başardı. İç savaşlar 1996'da en az 17 Afrika ülkesini kasıp kavurdu ve harap etti. 2005'e gelindiğinde, daha önce nispeten istikrarlı olan çok daha fazla ülke derin çatışmalar içindeydi (Habeeb, 2014). Başarısız olan bu devletlerin çoğunun ortak noktası bitişik sınırlardır. Bu yakınlık genellikle komşu devletleri bir devletin güvenlik sorunlarına karşı savunmasız hale getirir ve bunun sonucunda tüm alt bölge uzun ve hatta kısa vadede parçalanır. Bu adaptasyon silah kaçakçılığı, mülteci akınları ve hastalıklar gibi yollarla gerçekleşebilir (Sveen, 2010).

Sömürgecilikten sonra doğan, eski sömürge efendileri tarafından Afrika üzerindeki miraslarını ve nüfuzlarını gizlice sürdürmenin bir yolu olarak tasarlanan kabuk Afrika devletleri, saf sahte elitlerin ve sömürgecilik sonrası liderlerin açgözlülüğünü istismar ederek çok sayıda dezavantajla karşı karşıya kalmıştır. Afrikadaki çatışmaların nedenleri zorlayıcı devlet yapıları, keyfi sömürge sınırları ve çevresel birikim pahasına merkezi birikime yönelik bir ekonomik gelişme olarak sıralanmakla birlikte bunlarla sınırlı değildir (Sklar, 2023). Devletin bu iç kurumsal zayıflıkları, onu sürekli olarak diğer devletlerin gündemlerini tatmin edecek bir araç olarak kullanılma tehlikesiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Sahra altı devleti ile Afrika'daki metropol merkezi arasındaki bağlantı, yalnızca Sahra altı Afrika'nın güçsüzlüğüne ve hedeflerine değil, aynı zamanda metropol merkezinin hatalarına da bağlıdır. Fransa ve İngiltere gibi orta büyüklükteki güçlerin, hatta Belçika gibi küçük bir gücün Afrika'nın bazı bölgelerine başarılı bir şekilde yatırım yapabilmesinin arkasında husus yatmaktadır (Berman, 1974).

Afrika Boynuzu gibi Afrika'nın kırılgan ve savunmasız bölgelerinde, iç alanda düzen, barış ve huzurun yerini yalnızca dışarıdan gelen tehditlerin alması anlamında klasik güvenlik çıkmazı tersine dönmüştür (Sorensen, 2009). Bu, siyasi sürecin daha geniş anlamda karşıt gruplar arasında devlet politikası üzerinde kontrol ve tahakküm veya nüfuz kaynakları konusunda hararetli çekişmeleri ima etmesi anlamındadır. Mücadele, sömürgecilik sonrası devletin sınırları dışından gelen güçleri somutlaştırarak, savaşan varlıkların partizan amaçlarını dayatmayı amaçlar (Araoye, 2012). Bu durum, devleti ele geçirmeyi amaçlayan kurucu grupların eylemlerini körükleyen güvenlik ikilemlerine yol açmaktadır. Basitçe söylemek gerekirse, siyasi süreç artık bağlantılı olan herkes için hiçbir garantinin olmadığı bir mücadeleyi temsil etmekte. Bu süreç, yalnızca sömürgecilik sonrası devleti zayıflatmakla kalmayıp, aynı zamanda en yakın bölgedeki devlet sistemini de çökerten ara sonuçlar üretmektedir. Bu anlamda Afrika'daki Postkolonyal devletin örgütsel ilkeleri ve iskeleti, klasik Vestfalya modern devletin ilkelerinden oldukça farklılık göstermektedir (Van den Boogaraad, 2017).

1990'larda Afrika'da demokrasinin yükselişi, AU'nun gelişmesinde açık bir katalizördü ve bu da IGAD gibi bölgesel güvenlik topluluğu aygıtlarının gelişmesiyle sonuçlandı (Markakis, 2021). Ancak sömürgecilik sonrası Afrika'daki yönetim aygıtları ve sistemleri, Deutsch'un güvenlik toplulukları hakkındaki görüşüyle tutarlıdır. Çelişkili tasarım açısından sürekli olarak zorlayıcı, saldırgan ve son derece patrimoniyal kalmıştır. Ancak Batılı liberal demokrasi modelinin Afrika kıtasına uygunluğu konusunda pek çok eleştiri bulunmaktadır. Bunun öncelikle bağışçı topluluğun 1990'larda Afrika devletleri tarafından çok partili ve rekabetçi seçim sistemlerinin benimsenmesindeki ihtiyaçlarının bir sonucu olduğu ileri sürülebilir. Afrika'ya yaptıkları her türlü yardımı, Afrikalı liderlerin yeni demokratik siyasetin koşullarını yerine getirmesini sağlayacak uzun bir sürece bağladılar (Bräutigam ve Knack, 2004). Afrikalı entelektüeller ve/veya seçkinler ve Tanzania'dan Julius Kambalage Nyerere ve Uganda'dan Yoweri Kaguta Museveni gibi Afrikalı liderler, Afrika'nın en büyük ihtiyacının, tercih edilen yönetim sistemi olarak her şeyi kapsayan tek partili bir devlet sistemi ile kalkınmacı bir demokrasi olduğunu savundular (Shivji, 2009). Bu yaklaşım, kabilesel ve etnik siyasi bölünmeleri azaltmak için en uygun araçtır ve aynı zamanda liberal demokrasi ve laissez faire piyasalarından oluşan neoliberal planın aksine ekonominin devletlerin rehberliğinde gelişmesine olanak tanımaktadır.

Afrika kıtası, sömürgecilik sonrası dönemde çeşitli güvenlik krizleri, iç savaşlar, etnik çatışmalar, darbeler ve terör tehditleriyle karşı karşıya kalmış; bu da kıtanın barış, güvenlik ve istikrarının sağlanmasında bölgesel düzeyde etkin kurumlara duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. 2002 yılında Afrika Birliği'nin (AU) kurulmasıyla, kıtada daha aktif ve müdahaleci bir barış ve güvenlik mimarisinin temelleri atılmış; önceki dönemin pasif ve sınırlı etkili kurumsal yapısı olan Afrika Birliği Örgütü'nün (OAU) yerini, daha dinamik ve müdahaleye açık bir yapı almıştır. Afrika Birliği'nin güvenlik yapısının ortaya çıkışı, kıtanın kendi sorunlarını kendi kapasitesiyle çözme iradesinin somut bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Afrika'da artan silahlı çatışmalar, devletlerin zayıflaması ve uluslararası toplumun müdahaleye yönelik isteksizliği, Afrika devletlerinin kıta içi dayanışma mekanizmalarını güçlendirme gerekliliğini daha görünür hale getirmiştir. 1994 yılında Ruanda'da yaşanan soykırım, bu dönüşüm sürecinin en çarpıcı örneklerinden biridir. Uluslararası toplumun yetersiz tepkisi ve OAU'nün pasif tutumu, Afrika ülkeleri arasında güvenlik mimarisinin yeniden şekillendirilmesi konusunda bir farkındalık yaratmıştır. Bu farkındalık, Afrika Birliği'nin kuruluşuyla birlikte daha kurumsal ve kapsayıcı bir güvenlik yaklaşımına dönüşmüştür (Yordanov, 2016).

Afrika Birliği'nin temel belgelerinden biri olan Afrika Birliği Kurucu Akti (2000), Birliğe kıta genelinde barış ve güvenliği sağlama amacıyla askeri müdahale hakkı tanımıştır. Bu yaklaşım, “devlet egemenliği” ilkesini, “sorumluluk yüklenme” ilkesiyle dengeleyen bir anlayışı temel almaktadır. Buna göre, ciddi insan hakları ihlalleri, savaş suçları, soykırım ya da anayasal düzenin ihlali gibi durumlarda Afrika Birliği, üye devletin rızası olmasa dahi müdahalede bulunma yetkisine sahiptir. Bu normatif değişim, Afrika'da barışı koruma, çatışmaları önleme ve krizlere zamanında müdahale etme kapasitesini artırmayı hedeflemiştir. Afrika Birliği'nin güvenlik yapılanmasının temel bileşeni, Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi (APSA – African Peace and Security Architecture) olarak bilinen kurumsal çerçevedir. APSA; Barış ve Güvenlik Konseyi (PSC), Afrika Acil Müdahale Gücü, Erken Uyarı Sistemi, Afrika Bilge Kişiler Paneli ve Afrika Barış Fonu gibi çeşitli bileşenlerden oluşur. Bu yapı, barış inşasından kriz yönetimine, çatışma önlemeden silahsızlandırmaya kadar geniş bir faaliyet alanını kapsar. APSA'nın oluşturulması, Afrika'nın kendi barış ve güvenlik kapasitesini inşa etme hedefinin somutlaşmasıdır. Afrika Birliği'nin güvenlik mimarisi, sadece normatif düzeyde değil, sahada yürütülen barışı

koruma misyonları aracılığıyla da kendini göstermektedir. Burundi, Sudan (özellikle Darfur bölgesi), Orta Afrika Cumhuriyeti, Mali ve Somali gibi ülkelerde yürütülen barış operasyonları, Afrika Birliği'nin krizlere aktif müdahale edebilen bir yapı haline geldiğini kanıtlamıştır. Özellikle 2007 yılında Somali'de başlatılan AMISOM (Afrika Birliği Somali Misyonu), Afrika Birliği'nin güvenlik yapılanmasının en somut örneklerinden biri olarak öne çıkmaktadır. AMISOM, yalnızca bir askeri misyon değil; aynı zamanda siyasi geçiş süreçlerini destekleyen, kamu düzenini yeniden tesis etmeyi hedefleyen ve yerel kapasiteyi güçlendirmeyi amaçlayan çok yönlü bir operasyon olmuştur (Yordanov, 2016).

Afrika Birliği'nin güvenlik yapısının gelişimi, bölgesel iş birliğini de beraberinde getirmiştir. ECOWAS (Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu), IGAD (Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi) ve SADC (Güney Afrika Kalkınma Topluluğu) gibi bölgesel örgütlerle koordineli çalışmalar yapılmakta, bölgesel tepkilerin kıta düzeyinde politikalarla uyumlu hale gelmesi sağlanmaktadır. Bu çok katmanlı yaklaşım, Afrika'nın güvenlik politikalarında bütünleşik bir yapıya geçişini hızlandırmış; dış müdahaleye olan bağımlılığı azaltarak kendi krizlerini kendi araçlarıyla çözme kapasitesini güçlendirmiştir. Ancak, Afrika Birliği'nin güvenlik yapılanması bazı önemli zorluklarla da karşı karşıyadır. Mali kaynak yetersizliği, lojistik eksiklikler, siyasi irade noksanlığı ve bazı üye devletlerin iç politik kaygılar nedeniyle iş birliğine kapalı tutumları, güvenlik yapısının etkinliğini sınırlamaktadır. Ayrıca, Birliğin müdahale kapasitesi ile sahadaki gerçek ihtiyaçlar arasındaki uyumsuzluk zaman zaman operasyonel başarısızlıklara yol açabilmektedir. Bu bağlamda, Afrika Birliği'nin daha sürdürülebilir ve otonom bir güvenlik yapısına kavuşması için yapısal reformlara ve üye devletlerin daha güçlü taahhütlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

1.2.1. Afrika Birliği Örgütü

Bu dönemde komşu ülkeler de bir ülke için potansiyel bir tehdit, hatta en güvenilir koruma kaynağı olarak değerlendirilebilir (Kelly, 2007). Yakın komşularına odaklanan devletler, bölgesel bir grup içindeki devletlerin nasıl davranması gerektiğine ilişkin normlar ve kurallar geliştirmeyi amaçladılar. 1945'ten sonra bölgenin güvenliğinin sağlanmasına daha uygun olduğu düşünülerek güvenlik uyarlamaları yapıldı. Bu, çözüme yönelik aparatlar, modeller ve emsaller zaten mevcut olduğunda, güvenlik tehditleri ve bunların olası çözümleri ile ilgili konuları incelemek ve analiz etmek için en iyi eşiktir. Soğuk Savaş'ta, Afrika'daki Gordion silahlı çatışma sorununu yükselişinin sorumluluğu, Amerika Birleşik

Devletleri ile eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasındaki soğuk savaşa yüklendi (Yordanov, 2016). Savaşlar artık eyaletler arası olmaktan ziyade ülkeler arasıydı ve 1990’larda daha fazla sivil ölümüyle sonuçlandı. Buradan, birçok Afrika ülkesinde elli yıldan fazla süren bağımsızlığın, yıllarca boşa harcanan fırsatlardan başka bir şey olmadığı sonucu çıkmakta.

Bu sorunu önceden tahmin eden Nkrumah, (1965), Afrika Yüksek Komutanlığı ile tam donanımlı Afrika Birleşik Devletleri veya Afrika Kıta Hükümeti kurumunu önerdi (Onwumere, 2008). Afrikalı liderlerin çoğu, 1963’te OAU Örgütü’nün kurulmasıyla sonuçlanan bölgesel Afrika kıtasal örgütleri kurumunu tercih ettiğinden, fikri hoş karşılanmadı. Soğuk Savaş’ın sona ermesinden bu yana, Afrika kıtası, AU ve IGAD gibi birçok Afrika bölgesel güvenlik topluluğu tarafından fazlasıyla gösterildiği gibi hem bölgesel hem de kıtasal geniş APSA’larda dikkate değer bir gelişmeye tanık oldu. Afrika’da normların toplumsallaşmasında önemli bir dönüm noktası OAU’nun kurulmasıydı. Colin Legum (1975)’a göre OAU 1963’te “tarihsel ihtiyaçlar ile çatışan siyasi ideolojiler ve çıkarlar kompleksinin” bir sonucu olarak kuruldu.

1990’lı yılların başında kıtada ortaya çıkan ideolojik bölünmeler, Brazzaville, Kazablanka ve Monrovia olarak bilinen Afrika cumhuriyetlerinden oluşan üç ana bloğun ortaya çıkmasına yol açtı. Brazzaville Bloğu daha sonra Monrovia bloğu tarafından asimile edildiği için zamana karşı koyamadı. Monrovia ve Kazablanka partileri OAU kurulmadan önce iki ana konuda çatıştı. İlk endişe Afrika’nın Avrupa kontrolünden nasıl kurtarılacağıydı. Buradaki asıl mesele Ulusal Kurtuluş Cephesi’nin Cezayir’de Fransızlara karşı verdiği mücadeleye destek verilip verilmemesiydi. İkinci sorun ise kıtanın coğrafi bölünmesiyle ilgiliydi (Williams, 2007). Bununla birlikte, OAU’nün nihai kuruluşu, üç farklı (ve bazen karşıt) jeopolitik akım arasındaki oldukça istikrarsız bir uzlaşmanın sonucuydu. O dönemde kıtayı karıştıran bu siyasi akımlar arasında Frankofon, İngiliz ve Araplar da vardı (Legum, 1975).

OAU’nun aşağıdaki “inançlarından” en az dördü, Kuruluş Tüzüğü’nün 3. Maddesinde belirtildiği gibi, örgütün güvenlik kültürünün temelini oluşturdu (Solomon, 2015). Birincisi, emperyalizm Afrika birliğinin önündeki temel engel olarak görülmektedir. Bu, Afrika sorunlarının Afrika dışı etkilere izole edilmesi gerektiği anlamına gelmekteydi. İkinci kavram egemen eşitlikti. Üçüncüsü Birleşmiş Milletler Şartı’na uygun olarak müdahale etmeme normunun ve egemen eşitlik anlayışının kurumsallaştırmasıdır.

OAU'nün güvenlik kültürünün şekillenmesine yardımcı olan dördüncü öncül, ancak sahip oldukların senindir (uti possidetis) ilkesidir. OAU 1979'da Afrika'yı beş alt bölgeye bölmeyi kabul etti. Bu, o dönemde var olan REC'lerin toplam sayısı ile eşleşmekteydi. Ayrıca Kuzey, Güney, Batı, Doğu ve Orta Afrika'daki diğer REC'lerin geliştirilmesini de savundu. REC'ler, Pan-Afrika ve bölgesel gündemleri rasyonelleştirmeyi amaçlayan 1991 Abuja Antlaşması'nda Pan-Afrika entegrasyon gündeminin ayrılmaz unsurları olarak kuruldu (Ngwa, 2023).

Müdahale etmeme ve devlet egemenliğine saygı idealleri doğrultusunda OAU büyüyen iç savaş sorununu hafifletmede yetersiz kaldı. Bunu takiben müdahale etmeme kavramı ve egemen toprak egemenliğine saygı sorgulandı. Sonuç olarak, OAU adı 2001 yılında Afrika Birliği (AU) olarak değiştirildi (Rechner, 2006).

1.2.2. Afrika Birliği ve APSA'nın Kuruluşu

Afrika Birliği (AU), Mayıs 2001'de kurulmuş ve Temmuz 2002'de Güney Afrika'nın Durban kentinde resmi olarak faaliyete geçmiştir (Hanson, 2008). AU'nun temel yapılarından biri olan Barış ve Güvenlik Konseyi (Peace and Security Council- PSC), kıtadaki çatışmaların önlenmesi, yönetimi ve çözümü amacıyla oluşturulmuş yasal bir çerçeveye dayanmaktadır (Kioko, 2003). Bu çerçeve, Afrika'nın kıtasal düzeyde etkili bir güvenlik yapısı inşa etme hedefini tekrar vurgular. AU'nun barış ve güvenlik gündemi, ICISS'in 2001 tarihli raporunda da belirtildiği gibi, korumacı bir anlayışa dayalıdır ve "Koruma Yükümlülüğü" ilkesi çerçevesinde, üye devletlerin iç işlerine müdahaleyi düzenleyen açık hükümler içerir (Focarelli, 2017).

Bu yaklaşım, özellikle ciddi insan hakları ihlalleri ya da soykırım gibi durumlarda, askeri müdahaleye olanak tanımaktadır. Afrika Birliği'nin oluşumu aynı zamanda, Afrika liderlerinin Afrika Birliği Örgütü'nün (OAU) sömürgecilikten kurtuluş, ırkçı yönetimlerin sona erdirilmesi ve yapay sınırların korunması gibi hedeflerine ulaşıldığını fark etmeleri üzerine şekillenmiştir (Edo & Olanrewaju, 2012). Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni dünya düzeni, Afrika'da barış, kalkınma ve güvenliğin önündeki engellere dair anlayışın değişmesini sağlamıştır (Da Silva, 2013). OAU'dan AU'ya geçiş süreci, Afrika liderlerinin, yeni oluşumun kıtadaki güvenlik sorunlarıyla başa çıkacak kapasiteye sahip olacağı beklentisiyle hız kazanmıştır.

AU, barış, güvenlik ve kalkınmayı sağlayacak kapsamlı bir yapı olarak, kıta genelinde çatışma sonrası toparlanma sürecinde ulusal sahiplenmeyi teşvik etmektedir. Bu kapsamda, Afrika'nın sekiz büyük Bölgesel Ekonomik Topluluğu'nun (REC) çalışmaları koordine edilmiştir. Bunlar arasında IGAD, Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECCAS), Doğu Afrika Topluluğu (EAC), Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS), Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC), Arap Mağrip Birliği (AMU), Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA) ve Batı Afrika Topluluğu (CEN-SAD) yer almaktadır (Arthur, 2017).

Afrika Birliği, güvenlik tehditlerine karşı kıta çapında etkili bir yanıt verebilmek amacıyla Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisini (APSA) kurmuştur. Bu yapı, Avrupa Birliği (AB), G8 ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri gibi uluslararası aktörlerle iş birliği içinde şekillendirilmiştir. APSA, çatışmaların önlenmesi, yönetimi, çözümü ve çatışma sonrası yeniden yapılanma süreçlerine odaklanarak kıtada kalıcı barışın sağlanmasını hedeflemektedir.

AU'nun güvenlik mimarisini ve IGAD'ın bu yapıdaki rolünü daha iyi anlayabilmek için öncelikle sefeli olan OAU'nun zayıflıklarını değerlendirmek gerekir. 1963'te kurulan OAU, temel olarak sömürgeciliğe karşı mücadeleyi ve bağımsızlığı desteklemeyi amaçlamıştı. Ancak zamanla, özellikle otoriter rejimlere verdiği destek nedeniyle "Diktatörler Kulübü" olarak anılmıştır (Okumu, 2009). OAU'nun temel ilkeleri arasında ulusal egemenliğe mutlak saygı, sınırların dokunulmazlığı ve diğer devletlerin iç işlerine müdahale etmeme yer alıyordu. Bu yaklaşım, Afrika'da sıkça karşılaşılan iç savaşlar ve isyanlara karşı etkili çözümler üretmesini engellemiştir (Van Walraven, 2019).

OAU'nun, sömürge sonrası dönemde varlığını sürdürebilmek için miras aldığı yapay sınırları muhafaza etme kararlılığı (Herbst, 1989), onu kıtada barış ve güvenliği sağlamakta yetersiz kılmıştır. Bu yetersizlikler, AU'nun daha etkin ve müdahaleci bir yapıyla doğmasına zemin hazırlamıştır.

Julius Nyerere'ye göre, Afrika ülkeleri birbirlerinin iç işlerine karışmaktan ve her ülkenin kendine özgü sorunları olduğunu kabul etmekten kaçınmalıydı (Pratt, 1999). Bu yaklaşım, Afrika Birliği Örgütü'nün (OAU) kurulduğu dönemde benimsediği ulusal egemenliğe ve özerkliğe dayalı temel ilkelere uygun düşüyordu. Ancak, 1963'te kurulan OAU, 2002'de Afrika Birliği'ne (AU) dönüşene kadar geçen sürede Afrika kıtasında barış ve güvenliği sağlama konusunda ciddi yetersizlikler göstermiştir (Tsamenyi, 2021).

AU, selefi OAU'dan farklı olarak, Birleşmiş Milletler'in "Koruma Sorumluluğu" (R2P) ilkesini benimseyerek, gerektiğinde insani müdahaleye onay veren bir yaklaşıma yönelmiştir. 'Kayıtsızlık' ilkesinin AU belgelerine yer verilmesi edilmesi, Somali ve Darfur'daki barışı koruma operasyonlarında açıkça görülmektedir (Ulf & Porto, 2013). Bu durum, Finnemore'un yapısalcı yaklaşımında savunduğu gibi devletlerin yalnızca normları takip eden değil, aynı zamanda onları şekillendiren aktörler olduğunu gösterir (Finnemore, 1996). Acharya ise bu süreci "norm yerelleştirmesi" olarak tanımlar; yani yerel aktörler, dışarıdan gelen normları kendi toplumsal değerlerine ve kimliklerine uygun şekilde yeniden yorumlar (Acharya, 2014; Acharya & Johnston, 2007).

Pek çok akademisyen, Afrika'daki kurumsal yapıların tarihsel olarak barış ve güvenliği sağlamada başarısız kaldığını vurgulamaktadır (Rein, 2015; Rwengabo, 2016). Ayrıca, kurumsal retorik ile uygulama arasındaki kopukluk sıkça eleştirilmektedir. Ancak buna rağmen, Afrika Barış ve Güvenlik Mimarisi (APSA) ve Afrika Birliği'nin Kurucu Yasası, çatışma çözümüne yönelik kıta merkezli ve sistemli bir yaklaşım sunarak iyimser bir tablo çizmektedir.

APSA'nın kurulması, OAU'dan AU'ya geçişin önemli bir parçası olmuştur (Desmidt, 2019). Bu geçiş, Soğuk Savaş sonrası dönemin hem küresel hem de bölgesel dinamiklerinin bir sonucudur. Nitekim OAU, 1990 yılında yayımladığı bildiride, Afrika'nın sosyo-politik koşullarını ve dünya genelindeki yapısal değişimleri dikkate alarak, insan hakları, demokrasi, güvenlik ve kalkınmaya yönelik daha açık bir tutum sergilemiştir. Ancak uygulamada barış ve güvenlik hâlâ yalnızca üye devletlerin yetki alanında kabul edilmekteydi. OAU, iç çatışmalar veya insan hakları ihlalleri gibi durumlarda müdahale taleplerini reddetmiş, bunun gerekçesi olarak da örgüt tüzüğündeki egemenlik ve iç işlerine karışmama ilkelerini göstermiştir. Somali, Liberya, Sierra Leone gibi ülkelerdeki iç savaşlar ve özellikle Ruanda Soykırımı, bu yaklaşımın ne denli yetersiz olduğunu net şekilde ortaya koymuştur (Bizimana, 1999).

2002'de kurulan Afrika Birliği, bu anlamda müdahalesizliği terk edip, kayıtsızlık anlayışını benimseyerek ahlaki bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Bu dönüşüm, aynı zamanda daha karmaşık ve kapsamlı bir kurumsal yapının oluşturulması anlamına da gelmektedir. Afrika Birliği Anayasası (2000), demokratik değerlere ve insan yaşamının kutsallığına olan bağlılığı vurgularken (Madde (o), hukukun üstünlüğü, insan hakları, iyi yönetim ve anayasa dışı hükümet değişikliklerinin reddi gibi ilkeleri de içermektedir (Madde (m) ve (p).

Belki de en dikkat çekici yenilik, Anayasa'nın AU'ya, Meclis kararıyla bir üye devlete müdahale etme yetkisi tanınmasıdır. Bu yetki, özellikle savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçlar gibi olağanüstü durumlarda geçerlidir (Madde (h) (AU, 2000). AU'nun kurulması, aynı zamanda Afrika Barış ve Güvenlik Konseyi'nin (PSC) doğuşunu da beraberinde getirmiştir. PSC, zamanla AU'nun çatışmaları önleme ve yönetme vizyonunun temel taşı haline gelmiştir. Bununla birlikte, Afrika Birliği Anayasası'nın 3. maddesi, AU'nun bir yandan üye devletlerin egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını korurken (Madde 3(b)), diğer yandan kıtada barış, güvenlik ve istikrarı teşvik etme misyonunu da üstlendiğini açıkça belirtmektedir (Madde 3(2)) (Murithi, 2008).

Afrika Birliği (AU) üye devletleri ve onların liderleri, kıtanın barış ve güvenliği konusunda önemli roller üstlenmeye devam etmektedir. Ancak, Güney Sudan ve Burundi gibi ülkelerde yaşanan son çatışmalar, bölgesel örgütlerin veya AU'nun müdahil olma çabalarına rağmen bazı üye devletlerin kendi egemenlik sınırlarını korumakta ısrarcı olduklarını göstermektedir. Bu durum, OAU'dan AU'ya geçişle birlikte kabul edilen etik reformlara rağmen sürmektedir.

Afrika kıtasında, APSA'nın kurulmasıyla birlikte barış ve güvenlik alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle çatışmaların önlenmesi, yönetimi ve çözümü konusunda kapasite artarken, 2010'lara kadar kıtadaki silahlı çatışmaların sıklığında da azalma kaydedilmiştir. Soğuk Savaş sonrasında Liberya, Sierra Leone, Ruanda ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti gibi ülkelerde şiddetli iç savaşlar patlak vermiş olsa da bu çatışmaların geri çekilmesiyle birlikte kıtada görece bir istikrar dönemi başlamıştır (Cilliers & Schünemann, 2013).

Bununla birlikte, bazı veriler 2010 sonrası dönemde çatışmaların ve özellikle sivilere yönelik şiddetin tekrar artış gösterdiğini ortaya koymaktadır (Duursma, 2017). Armed Conflict Location & Event Data Project (ACLED)'e (2017) göre, 2005-2006 yıllarında düşüş gösteren çatışma ve siyasi şiddet olayları, 2010 sonrasında yeniden yükselişe geçmiştir (Williams, 2016). Uppsala Çatışma Veri Tabanı (UCDP, 2015), 2014'ün, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana en yüksek organize şiddet olaylarına tanıklık eden yıl olduğunu ve 100.000'den fazla kişinin yaşamını yitirdiğini belirtmektedir.

Bugün Afrika'nın birçok bölgesi barış içinde olsa da çatışmalar Nijerya, Somali ve Güney Sudan gibi ülkelerde yoğunlaşmaktadır. ACLED'e göre, Afrika ve Orta Doğu, dünya genelinde en yoğun çatışmaların yaşandığı bölgeler olmaya devam etmektedir. Heidelberg

Çatışma Barometresi de Sahra Altı Afrika’da dünyanın en şiddetli çatışmalarının yaşandığını göstermektedir. BM barışı koruma misyonlarının büyük kısmı Afrika’da konuşlanmış olup, bu da kıtanın güvenlik sorunlarının büyüklüğünü ortaya koymaktadır (Renwick, 2015).

Ayrıca, son yıllarda terör saldırılarında da ciddi bir artış yaşanmış ve saldırıların büyük kısmı sivilleri hedef almıştır. Küresel Terörizm Veritabanı (GTD, 2016), 2010-2015 arasında Sahra Altı Afrika’daki terör saldırılarında kayda değer bir artış olduğunu göstermektedir. ACLED’in 2015 verilerine göre, silahlı çatışmalarda bir önceki yıla göre %14’lük bir azalma olsa da siyasi şiddet 15 ülkede artış göstermiştir. Bu da kıtadaki şiddetin belli bölgelerde yoğunlaştığını ve tüm kıta için genellenemeyeceğini ortaya koymaktadır.

Afrika’daki çatışmalar ağırlıklı olarak iç savaş niteliğindedir; devletlerarası savaşlardan ziyade hükümet ile silahlı gruplar arasında yaşanan anlaşmazlıklar ön plandadır (Cilliers & Cilliers, 2015). Yönetim krizleri, yasadışı hükümet değişiklikleri ve demokratik geçiş süreçlerine dair sorunlar, kıtanın istikrarını tehdit etmektedir. 1997-2013 döneminde özellikle protesto ve halk ayaklanmaları artarken, çatışma içeren siyasi şiddetin payı azalmıştır (ACLED, 2017).

Sahra Altı Afrika’da Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan demokratikleşme süreci, Kuzey Afrika’da da yankı bulmuş, ancak bu süreç çoğu zaman seçim şiddetiyle sonuçlanmıştır. Fildişi Sahili, Kenya, Nijerya, Zimbabve, Madagaskar, Burkina Faso, Gambia ve Burundi gibi ülkelerde seçim dönemlerinde ciddi şiddet olayları yaşanmıştır. 2015’te seçim düzenleyen 13 Afrika ülkesinden 11’i, önceden var olan siyasi gerginliklerin etkisiyle seçim şiddetiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu, önümüzdeki yıllarda siyasi şiddet riskinin devam edeceğini göstermektedir.

OAU’nun 2002 yılında AU’ya dönüşmesiyle birlikte, Avrupa Birliği örneği temel alınarak daha kapsamlı bir barış ve güvenlik mimarisi inşa edilmiştir (Franke, 2016). Bu yapı, PSC tarafından yönlendirilmekte ve Bilgeler Paneli tarafından desteklenmektedir (Francis, 2017). Ayrıca Kıtasal Erken Uyarı Sistemi (CEWS), Afrika Yedek Gücü ve Özel Barış Fonu da bu mimarinin önemli bileşenleridir.

AU, OAU’nun devlet egemenliğine mutlak saygı anlayışının aksine, Kurucu Kanunu’nda insan haklarını temel alan daha müdahaleci bir yaklaşımı benimsemiştir. Anayasa’nın (h) maddesi, savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçlar gibi ciddi durumlarda Birliğin, AU Meclisinin kararıyla bir üye devlete müdahale etmesine izin

vermektedir (Packer & Rukare, 2002). Bu yeni normatif çerçeve, AU'nun sadece bir pasif gözlemci değil, aktif bir barış aktörü olma arzusunu ortaya koymaktadır.

AU'nun bu yeni yaklaşımı, Bölgesel Ekonomik Topluluklar (REC) aracılığıyla da güçlendirilmektedir. Kurucu Kanun'a göre tanınan SADC, ECOWAS, IGAD, UMA, ECCAS ve COMESA gibi topluluklardan özellikle SADC, ECOWAS ve IGAD barış ve güvenlik alanında etkin aktörlerdir (Tavares, 2011). ECOWAS'ın Liberya ve Sierra Leone'deki krizlere müdahalesi, bölgede barışı yeniden tesis etmede belirleyici olmuştur. SADC, Lesotho'daki anayasal krizde yasal hükümeti yeniden kurmak için müdahalede bulunmuş; IGAD ise Somali ve Güney Sudan'daki barış süreçlerinde önemli bir rol oynamıştır. Bu örnekler, Afrika'daki bölgesel iş birliğinin kıta barışı için ne kadar kritik olduğunu göstermektedir.

1.3. Afrika Birliği'nin Ekonomik Toplulukları ve Bunların Ayırt Edici Roller

Afrika Birliği'nin en etkili ve merkezi organı olan Barış ve Güvenlik Konseyi (PSC), Birliğin kararlarını uygulama kapasitesi ve yetkisiyle ön plana çıkmaktadır. PSC, Afrika Birliği'nin çatışma önleme ve barışı inşa etme çabalarının temel taşıdır. Bu yapı, yalnızca AU içinde değil, aynı zamanda Bölgesel Ekonomik Topluluklar (REC'ler) gibi çok taraflı aktörlerle koordinasyon içinde faaliyet göstermekle yükümlüdür. Temel amacı, çatışmaları önceden tespit edip önlemeye yönelik stratejileri teşvik etmek ve çatışmalardan etkilenmiş alanlarda barış ve toplumsal uyumu sağlamak olarak tanımlanmıştır (Levitt, 2003).

PSC, AU'nun yürütme organlarıyla doğrudan bağlantı kurarak güvenlik alanında bütüncül bir yaklaşım geliştirir. Konseyin işleyişinden sorumlu olan Afrika Birliği Komisyonu Başkanı, aynı zamanda icra yetkisine sahip üst düzey görevli olarak hizmet vermektedir (Sturman & Hayatou, 2016). PSC'nin yetkileri, 7. Madde çerçevesinde belirlenmiş olup, bunlar arasında çatışmaların önceden tespiti, önlenmesi, barışı inşa etme süreçlerinin başlatılması ve barışı koruma operasyonlarının yürütülmesi yer almaktadır. Aynı zamanda Birliğin genel barış ve güvenlik politikalarının çerçevesini çizen normatif düzenlemelerin oluşturulmasında da kilit rol üstlenmektedir.

Konsey, Afrika Birliği'nin savunma politikalarının uygulanmasını denetlemenin yanı sıra, Silahlı Çatışmaların Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Sözleşmesi'nin hayata geçirilmesini de sağlamaktadır. PSC, Kurucu Kanun'un (j) maddesi uyarınca, Meclis'in onayıyla bir üye devlete yönelik müdahale mekanizmalarını devreye sokabilir. Ayrıca, ciddi

insani krizler veya doğal afet durumlarında insani yardım faaliyetlerini desteklemekle de sorumludur (AU, 2000).

PSC'nin destekleyici kurumları arasında Bilgeler Paneli, Kıtasal Erken Uyarı Sistemi (CEWS) ve Afrika Yedek Gücü yer almaktadır (Yusuf & Ouguergouz, 2012). Panelin temel görevi, PSC ve Komisyon Başkanına barış, güvenlik ve istikrarın sağlanması konularında danışmanlık yapmak olup, bu görev AU'nun Kurucu Kanunu'nun 11(3) maddesiyle güvence altına alınmıştır (AU, 2002). Panel, Afrika genelinde yüksek itibara sahip beş saygın kişiden oluşur ve kıtanın barış çabalarına etik ve tecrübeye dayalı katkı sağlar.

CEWS'in kurulması ise PSC Protokolü'nün 12. maddesiyle zorunlu kılınmış ve sistemi çatışmaları önceden tespit etmeye yönelik bir mekanizma olarak konumlandırmıştır. Bu kapsamda Komisyon, sistemin etkin işlemesi adına Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşlarla iş birliği içinde çalışmaktadır (AU, 2002).

AU, kıtadaki sekiz resmi Bölgesel Ekonomik Topluluk (REC) ile iş birliği halindedir. Bunlar:

- Arap Mağrip Birliği (UMA)
- Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA)
- Sahel-Sahra Devletleri Topluluğu (CEN-SAD)
- Doğu Afrika Topluluğu (EAC)
- Orta Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECCAS)
- Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS)
- Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi (IGAD)
- Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC) (Frimpong Oppong, 2010).

Bu topluluklar, Afrika Birliği'nin barış ve güvenlik mimarisinin pratik düzeydeki yapı taşlarını oluşturmaktadır. Özellikle IGAD ve ECOWAS, krizlere hızlı müdahale ve bölgesel barış süreçlerinde etkinliğiyle öne çıkmaktadır (Cilliers, 2005).

AU'nun Kurucu Kanunu, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 7. ve 8. Bölümleriyle uyumlu olarak, küresel güvenlik yapısıyla bölgesel mekanizmalar arasında bir bağlantı kurmayı amaçlamaktadır. Kanun'un 3(1) maddesi, mevcut ve gelecekteki REC'ler arasında iş birliği yapılması ve politikaların uyumlaştırılması çağrısında bulunmaktadır. Bu uyum, Birliğin uzun vadeli hedeflerine ulaşabilmesi açısından temel önemdedir.

Ayrıca, Kurucu Kanun'un 16. maddesi, Afrika'daki bölgesel çatışma çözüm mekanizmaları ile AU'nun karşılıklı sorumluluk ve hesap verebilirlik temelinde iş birliği içinde çalışmasını zorunlu kılar. Bu bağlamda, PSC'nin, bölgesel örgütlerin faaliyetlerini düzenli olarak denetlemesi ve değerlendirmesi öngörülmüştür (Cilliers, 2005).

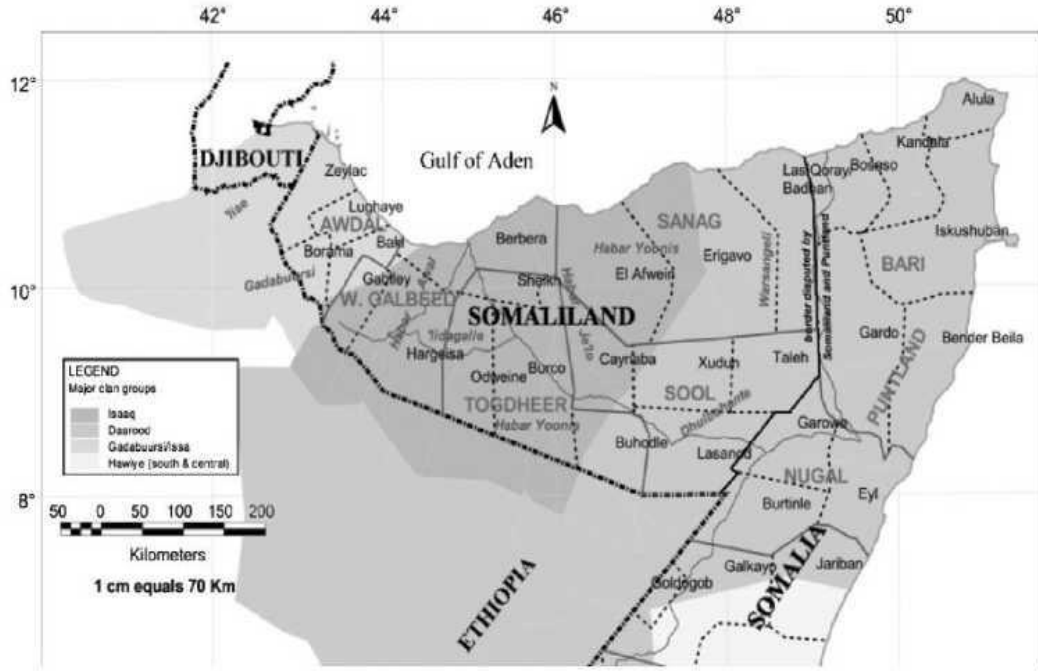
2. BÖLÜM: SOMALİ TOPLUMU VE GENEL ÖZELLİKLERİ

Somali klanlarının kökeni, Orta çağ Arabistan'ına ve İslamiyet'in Afrika Boynuzu'na yayılma dönemlerine kadar uzanmaktadır (bkz. Harita ve Tablo 2.1). Bu toplulukların tarihi, yalnızca modern döneme değil, İslam öncesi ticaret yolları, erken krallık yapıları ve kadim medeniyetlere kadar dayanmaktadır. Örneğin, İshakh klanının kökeni, kurucu ataları olarak kabul edilen Şeyh Ishakh ibn Ahmed al-Hashimi'nin 12. veya 13. yüzyıllarda Irak'taki çatışmalardan kaçarak Afrika'ya göç etmesi ve İslam'ı bu bölgeye taşımasına ilişkin anlatılara dayandırılmaktadır (Lewis, 2008, ss. 1-2). Benzer anlatılar diğer Somali klanlarında da mevcuttur ve bu durum, Somali toplumunun köklü bir klan temelli yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Her ne kadar Somali tarih boyunca merkezi bir devlet yapısı oluşturmada da İslam tarafından desteklenen bu kültürel ve toplumsal birliktelik duygusu, günümüz Somali milliyetçiliğinin temelini oluşturmaktadır (Lewis, 2002, s. 16). Klan mensubiyeti, bireylerin kimliklerinin belirleyicisi olarak işlev görmektedir; bu bağlamda, bir kişinin klanı neredeyse kimlik kartı veya adres bilgisi kadar önemlidir (Lewis, 2002, s. 10). Somali toplumu, derinlemesine klan temelli bir örgütlenmeye sahiptir. Evliliklerden sosyal etkinliklere, ekonomik dayanışmadan barış süreçlerine kadar pek çok toplumsal faaliyet bu klan yapısı çerçevesinde şekillenmektedir.

Bu yapının şekillenmesinde çevresel koşulların etkisi büyüktür. Somali nüfusunun yaklaşık %60 ila 70'inin göçebe bir yaşam sürmesi, sınırlı doğal kaynakların – özellikle otlak ve su kaynaklarının – paylaşımıyla doğrudan ilişkilidir. Bu durum, Somali'nin kurak ve zorlu iklim koşullarına uyum sağlamada klan temelli yapıyı kaçınılmaz kılmıştır (Lewis, 2008, s. 3). Klanlar arasında yaşanan anlaşmazlıklar ve karşılıklı güvensizlik, çoğu zaman bu kıt kaynaklara erişim rekabetinden kaynaklanmaktadır (Lewis, 2002, s. 11). Bu nedenle klan sadakati, Somali toplumunun en güçlü bağlılık biçimlerinden biri olarak ortaya çıkar. Klan yapısı, yalnızca sosyal bir aidiyet değil, aynı zamanda Somali'nin pastoral toplumunda temel siyasi ve hukuki otoriteyi temsil eden birimler olarak işlev görmektedir (Lewis, 2002, s. 11). Somali'de Dört ana büyük kabileler ve onların azınlıkları vardır: Darood, Dir, Hawiye ve Rahanweyne (Digil ve Mirifle olarak da bilinir). Ishakh klanı- Kuzey Somali'deki en kalabalık, hâkim kabiledir. Bununla birlikte, iki büyük klana ev sahipliği yapmaktadır- Ishakh, Darood (özellikle Dhulbahante

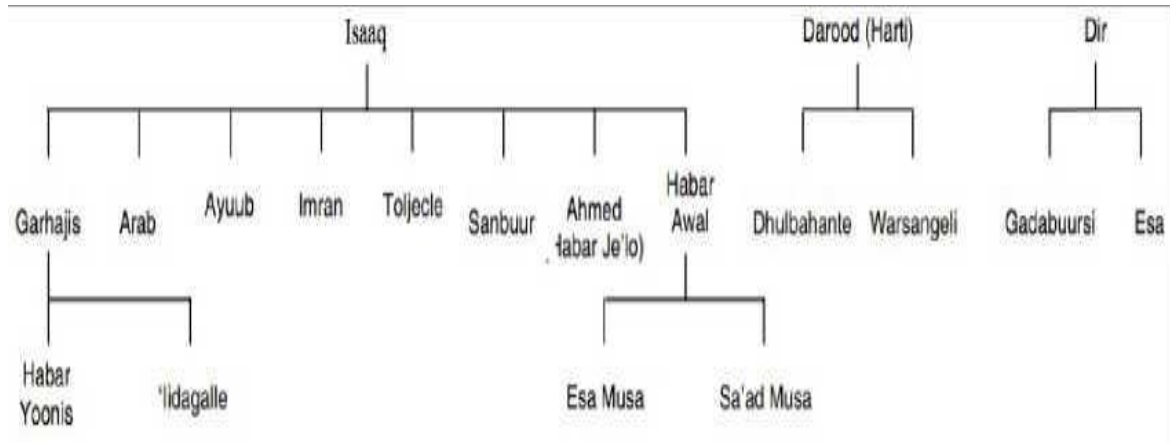
ve Warsengeli alt klanları) ve Dir alt klanları vardır (Academy For Peace And Development [APA], 2008, s. 9).

Şekil 1: Kuzey Somali ve Komşu Bölgelerdeki Başlıca Klan Bölgeleri.

Kaynak: Walls (2009)

Tablo 1: Kuzey Somali Klan Soyları

Kaynak: APD (2008, s. 9)

2.1. Barış Sürecinde Örf ve Adet Hukukunun Rolü

Somali'de kıt doğal kaynaklar nedeniyle yaşanan rekabet, toplumda güçlü bir barışı sağlama ve sürdürme mekanizmasının oluşmasını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle yalnızca

çatışmaların ortaya çıkışı değil, aynı zamanda bu çatışmaları çözme biçimleri de Somali toplumunun sosyal yapısı ve çevresel koşullarıyla yakından ilişkilidir. Toplumsal örf ve gelenekler, zamanla sözlü hukuk haline gelerek çatışmaların yönetilmesinde etkin kurallar haline dönüşmüştür. Bir çatışma meydana geldiğinde, olayın büyüklüğüne bağlı olarak klan ya da alt klanların ileri gelenleri toplanır, taraflar arasında arabuluculuk yapar ve çözüm üzerinde uzlaşmaya varırlar (Lewis, 2002, s. 11). Bu uzlaşmalar bağlayıcıdır ve tarafların uyması beklenir. Özellikle sınır ihlalleri ya da kaynak kullanımı gibi konularda yapılan anlaşmalar, klanların birbirine karşı sorumluluklarını tanımlar. Örneğin, başka bir klanın sınırına izinsiz giren kişiler ya da hayvanlar için ev sahibi klan genellikle güvenliği sağlamakla yükümlüdür (Lewis, 2002, s. 11).

Bu sözlü hukuk sistemi, Somali toplumunda “Xeer” olarak bilinir. Xeer, klanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen, toplulukların günlük yaşamını şekillendiren gelenek, değer ve kurallar bütünüdür (APD, 2008, s. 39; Walls & Kibble, 2010, s. 37). Xeer, iç toplumsal meseleler, sosyal yardımlaşma, siyasi ilişkiler, mülkiyet hakları, doğal kaynakların kullanımı ve çatışma kuralları gibi birçok alandaki hak ve yükümlülükleri kapsar. Bu sistem, yaşlılar konseyi anlamına gelen xeer-beegti tarafından yürütülen müzakere süreçleriyle şekillenir ve sürekli olarak gelişir (APD, 2008, s. 40).

Xeer’in, modern Batı hukuk sistemleriyle örtüşen yönleri de bulunmaktadır. Örneğin, savaşlarda kadın, çocuk ve yaşlıların hedef alınmaması gibi ilkeler, Cenevre Sözleşmeleri’ndeki *jus in bello* kurallarıyla benzerlik gösterir. Bu kural Somali toplumunda biri-ma-geydo olarak bilinir (APD, 2008, s. 40). Xeer’in etkisi, ahlaki yükümlülük, sosyal baskı, üzerinde uzlaşmış tazminatlar ve ihlaller karşısında ilahi cezadan korku gibi unsurlarla pekiştirilir.

Xeer çerçevesindeki yaptırımlar, diya olarak adlandırılan kan bedeli sistemine dayanır. Bu sistemde, işlenen suça göre belirlenen tazminat, failin klanı tarafından mağdur tarafın klanına ödenir. Tazminat sadece para değil, kültürel olarak büyük değer taşıyan develer ve diğer hayvanlar şeklinde de olabilir. Bazı durumlarda ise, topluluklar arası barışı tesis etmek amacıyla evlilik de bir çözüm yolu olarak kullanılabilir. Bu tür evlilikler, iki taraf arasında kalıcı bir bağ kurma ve düşmanlıkları sona erdirmeye amaçlanır. Bu uygulamalar, topluluklar arası güveni yeniden inşa etmeyi ve sosyal dengeyi sağlamayı hedefleyen geleneksel bir uzlaşma biçimi olarak değerlendirilir (Farah & Lewis, 1997, s. 366).

Geleneksel olarak xeer, klan içi ya da klanlar arası anlaşmazlıkların çözümünde, tarafsız yaşlıların aracılığıyla yürütülen toplumsal bir müzakere süreci şeklinde işler (Bradbury, 2009, s. 11). Bu yöntem, özellikle Somali'nin göçebe toplulukları arasında yüzyıllardır sürdürülen kadim bir uygulamadır. Somali devletinin çöküşünden sonra, Somali Ulusal Hareketi (SNM) bu geleneksel sistemi yeniden etkinleştirerek yerel çatışmaların çözümünde kullanmıştır. Barış süreci, genellikle iki tarafın da güvendiği ve tarafsız kabul edilen bir bölgede gerçekleştirilir. Görüşmelerde yaşlılar, ortak zeminde buluşarak anlaşmazlıkları çözmeye çalışır. Xeer, birlikte yaşamının sürdürülebilir bir yolunu tesis etmek üzere geliştirilmiş toplumsal bir uzlaş modelidir (APD vd., 2008, s. 47).

2.2. Barış inşasında Yaşlıların Rolü

İngiliz sömürge döneminde ve Somali'nin sömürge sonrası birleşik devlet yapısı altında, güçlü bir kurumsal altyapının kurulamamış olması özellikle ülkenin kuzey kesiminde kalkınmanın sınırlı kalmasına neden olmuştur. Devletin bu zayıf kurumsallaşması, yerel düzeyde geleneksel liderlerin – yani soyca en üstte olanların – daha fazla yetki ve sorumluluk üstlenmesine yol açmıştır. Bu da zamanla güçlü bir soy ve klan temelli yönetim sisteminin oluşmasını beraberinde getirmiştir (Lewis, 2008, s. 100).

Klan yaşlıları, Somali toplumunun onurlu ve güvenilir üyeleri olarak kabul edilir. Bu yaşlı erkekler genellikle dini bilgileri, tarih bilgisi, geleneksel hukuk (xeer) konusundaki hakimiyetleri, hitabet ve müzakere becerileri ile bazen de maddi varlıkları sayesinde klanları tarafından seçilirler (APD, 2008, s. 38). Bu nitelikler yaşlılara toplum içinde saygınlık kazandırmış ve onların klan ya da alt klan temsilcisi olarak xeer yasalarını uygulama konusunda meşru bir otorite olarak görülmelerini sağlamıştır.

Yaşlılar, zaman zaman toplu şekilde toplanarak “gurti” adı verilen bir meclis oluşturur. Bu konsey, sadece anlaşmazlıkların çözümüyle değil, aynı zamanda siyasi ve yönetsel meselelerin değerlendirilmesiyle de ilgilenir (Bradbury, 2009, s. 11). Gurti'nin temel görevleri arasında, barış ve toplumsal düzenin tesisi amacıyla farklı klanlar, alt klanlar ve aileler arasında arabuluculuk yapmak ve uzlaşmayı teşvik etmek yer alır. Devletin işlediği durumlarda bile, kırsal bölgelerdeki göçebe topluluklar için yaşlıların rolü, barışı sağlamak, sosyal adaleti tesis etmek ve özellikle su ile otlaklara erişim gibi hayati meseleleri müzakere etmeye devam etmiştir (Lewis, 2002, s. 11).

Toplumun yaşlılara duyduğu güvenin temelinde onların dürüstlükleri, toplumsal çıkarı bireysel kazançların önüne koymaları ve geleneksel hukuk sistemine dair bilgi ve deneyimleri yer alır. Yaşlılar, siyasi veya maddi kazanç elde etmek amacıyla değil, toplumlarına hizmet etmek için görev yaparlar (Bradbury, 2009, s. 11). Bu nedenle halkın gözünde itibar kazanmışlardır. Nitekim Somali’ye ait bir atasözü, gerçek saygının bireyin kendi işlerinden feragat ederek toplumun ortak yararına çalışmasından doğduğunu ifade eder (Bradbury, 2009, s. 11).

Yaşlıların sahip olduğu güç yalnızca bireysel özelliklerinden değil, aynı zamanda Somali toplumunun kültürel mirası, gelenekleri ve toplumun genel yaşam biçimini şekillendiren örf-adet hukukuna sıkı sıkıya bağlılıklarından kaynaklanmaktadır. Geleneksel kıyafetleri ve bakım tarzları da onların toplum içinde kolayca ayırt edilmesini sağlar. Barış süreçlerine dair görsel belgelerde, bu karakteristik kıyafetleri taşıyan yaşlılar açıkça görülmektedir (bkz. Resim 1.2 ve 1.3). İlerleyen bölümlerdeki görsellerde de görüleceği üzere, yaşlılar bu geleneksel dış görünüşleriyle kalabalıklar arasında dikkat çekmektedir.

2.3. Anlaşmazlıkları Çözmek İçin Toplantılar

Barış sürecinde Somali’nin yaşlıları, rakip klanlar arasında arabuluculuk yapmak ve topluluklar arası sorunları çözmek amacıyla, “shir” olarak bilinen geleneksel meclislere katılmak üzere köy köy dolaşmışlardır (Bradbury, 2009, bkz. Resim 1.1 ve 1.7). Kuzey Somali genelinde düzenlenen bu barış toplantıları için yaşlılar zaman zaman zorlu coğrafi koşullarda uzun mesafeler kat etmiş, bazı yolculuklar yürüyerek 14 gün sürebilmiştir (APD, 2008, s. 31).

Barış görüşmeleri öncesinde yaşlılar, ilgili klanlara uzlaşma çağrısı içeren mesajlar göndererek tarafları toplantıya davet ederdi. Bu görüşmelerin her aşamasında fikir birliği esastı; alınan kararlar ancak tüm tarafların onayıyla geçerlilik kazanırdı. Dolayısıyla bu süreçler oldukça zaman alıcı olsa da alınan kararların kalıcı ve meşru olması sağlanmış olurdu (Lewis & Farah, 1997, s. 354). Lewis, “Pastoral Democracy” adlı eserinde bu geleneksel toplantıların işleyişine dair çarpıcı ayrıntılar sunar.

Shir meclisleri, resmi yapılar değil; aksine soy grupları içinde ya da gruplar arası yaşanan anlaşmazlıkları çözmek için toplanan gayri resmi konseylerdir. Belirli bir tüzükleri, sabit toplantı tarihleri ya da resmi üyelikleri bulunmaz. Katılımcılar, genellikle

klanların ileri gelen erkeklerinden oluşur. Klan liderleri bu toplantıların doğal üyeleridir ve tartışmaların sonucu, fikir birliği ve çoğunluk uzlaşısı ile belirlenir. Görüşmeler çoğu zaman gölgeli bir ağacın altında ya da bir köy meydanında halkalar şeklinde oturularak gerçekleştirilir. Daha büyük toplantılar ise bazen kahvehanelerde ya da mevcut eski devlet binalarında yapılırdı.

Geniş soy grupları adına toplantıya katılan temsilciler genellikle seçilerek görevlendirilir, tüm grup üyeleri katılamasa da konuların tartışılması sırasında dış halkada yer alabilir, gerekirse iç daireye temsilcilerini göndererek görüşlerini iletebilirlerdi. Tartışmalar sırasında erkekler genellikle yere çömelerek oturur, söz almak istediklerinde ayağa kalkarlardı. Görüşmeler yoğun tartışmalara sahne olsa da tarafların birbirine karşı saygılı davranmaları beklenirdi. Saygı kurallarının ihlali, tazminat ödemesi gibi yaptırımlara yol açabilirdi. Örneğin, Habar Awal topluluğuna ait bir shir toplantısında bazı katılımcılar diğer klanlardan yaşlılara hakaret etmiş ve bunun üzerine “Haal” adı verilen manevi tazminat ödemekle yükümlü tutulmuşlardır.

Küçük çaplı toplantılar genellikle akasya ağaçlarının gölgesinde gerçekleştirilirken, daha kapsamlı barış konferansları uygun kapalı mekânlarda yapılırdı. Örneğin, Somali tarihinin önemli barış zirvelerinden biri olan Borama Ulusal Konferansı, Borama’daki Şeyh Ali Jowhar Ortaokulu’nun salonunda toplanmıştır (bkz. Resim 1.4; APD, 2008, s. 56). Togdheer bölgesinin başkenti Burao’da düzenlenen ilk ulusal barış toplantısının yapıldığı mekânlar da Resimler 1.6, 1.8 ve 1.9’da belgelenmiştir. Görüntülerde, savaşın izleri hâlâ binanın duvarlarında kurşun delikleriyle görülmektedir. Burao’daki barış konferanslarının bazı bölümleri açık alanda yapılmıştır (bkz. Resim 1.6). Katılımcı yaşlılar, politikacılar, entelektüeller ve iş insanları için civardaki evlerden sandalyeler ve oturma takımları getirilmiş, gölgede oturabilmek için ağaçlardan faydalanılmıştır. Konferans ortamları genellikle sade, kumlu ve yerel imkânlarla desteklenen alanlardır.

Şekil 2: Londra Somali Konferansı (Lancaster House), 7 Mayıs 2013.

Kaynak: UK Foreign, Commonwealth & Development Office (2013). Erişim: <https://www.flickr.com/photos/foreignoffice/8717289480> (E.T. 27/09/2025).

2.4. Somali Toplumunun Ayrılmaz Bir Parçası Olarak İslam

İslam, Somali toplumunun ayrılmaz bir parçasını oluşturur ve bu nedenle Somali'nin geleneksel örf ve âdet hukukunun (xeer), İslam hukuku olan şeriattan önemli ölçüde etkilendiği kabul edilir (APD, 2008, s. 39). İslam dini, kıyafet kuralları gibi günlük yaşamın pek çok alanına yön verir. Geleneksel olarak, Somaliler Arap kökenlerine büyük önem verir; kendilerini soylu Arap soylarından ve peygamberin ailesinden gelen bir neslin temsilcileri olarak görürler ve bu bağın Somali kültüründeki derin bağlılığın temel unsurlarından biri olduğunu gururla vurgularlar (Lewis, 2002, s. 5). Kuzey Somali'deki barış girişimleri de İslami uzlaş ve barış öğretileri tarafından şekillendirilmiştir. Borama'da düzenlenen ulusal konferans öncesinde Kur'an okunarak sürece manevi bir hazırlık yapılmıştır ve tüm bireysel konuşmalar Allah'a adanmıştır (Farah & Lewis, 1997, s. 373). Ayrıca, taraflar aralarındaki anlaşmaları kabul ettiklerine dair yemin ederken Kur'an'dan yararlanılmıştır. Resim 1. da barış için Allah adına yemin eden katılımcılar görülmektedir (Farah & Lewis, 1997, s. 373).

İslam'ın temel değerlerinden biri olan şiddetsizlik, Kur'an'da sıkça vurgulanır; adalet (adl), iyilikseverlik (ihsan), merhamet (rahman) ve hikmet gibi kavramlar barışçıl toplumsal düzenin temelini oluşturur (Abu-Nimer, 2003, s. 37). Kur'an'ın vahyi, barış

ortamında, adil ve uyumlu bir toplum yaratmayı amaçlar; bireylerin Allah’a teslimiyetle yaşaması ve kötülüklerden uzak durarak kardeşçe bir arada bulunması gerektiğini öğretir (Abu-Nimer, 2003, s. 37).

İslam’da anlaşmazlıklar karşısında başvurulması gereken ilk yöntem şiddet değil, Kur’an’ın rehberliğidir. Kur’an, müminlerin ihtilaf anlarında Allah’a ve Peygamber’e yönelmelerini emreder (Abu-Nimer, 2003, s. 37). Bu ilke, Müslümanların öfkeye kapılmadan, sağduyulu ve uzlaşmacı yollarla sorunları çözmelerini öğütler. Din, bireyin içsel dünyasını olduğu kadar toplumsal yapıyı da dönüştürür; kişi Kur’an’ın rehberliğinde bir yaşam sürerek toplumun düzenine katkı sağlar. Bu bağlamda, İslam hukuku (şeriat), adaletin ve düzenin tesisi için temel bir norm olarak değerlendirilir (Abu-Nimer, 2003, s. 53).

İslam, aileden devlete kadar her düzeyde çıkan anlaşmazlıklarda dini referanslara dayanmayı zorunlu kılar. Müslümanlar barış içinde bir yaşam sürmeyi hedeflerken, insan doğası gereği zaman zaman çatışmalar kaçınılmaz olabilir. Buna rağmen, Kur’an şiddeti açık bir şekilde reddeder. Örneğin Enfal Suresi 46. ayette, “Allah’a ve Resulüne itaat edin; birbirinizle çekişmeyin, yoksa cesaretinizi yitirirsiniz... Sabredin; çünkü Allah sabredenlerle beraberdir” buyrulurken sabır ve birliktelik vurgulanır. Aynı surenin 61. ayeti ise düşmanın barış önerisi getirmesi halinde bu çağrıya olumlu yanıt verilmesini ve Allah’a güvenilmesini öğütler. Bu yaklaşım, barışı önceleyen bir anlayışı yansıtır.

Hz. Peygamber’in hayatı da barışçıl çözümlerin önemini gösteren birçok örnekle doludur. Mekke döneminde maruz kaldığı zulüm, hakaret ve dışlanmaya rağmen 13 yıl boyunca şiddet kullanmadan direniş göstermesi, takipçilerine güçlü bir örnek olmuştur (Abu-Nimer, 2003, s. 61). Bu tutum, Müslümanların çatışmalarda nasıl bir yol izlemeleri gerektiğini ortaya koyar.

İslam’da çatışmaların çözümünde belirli kurallara uymak esastır. Tarafların doğrudan yüz yüze görüşmesi, yalnızca pratik bir çözüm yöntemi değil aynı zamanda ibadet olarak da görülür. Uyuşmazlıkların giderilmesinde, toplumda saygı gören, bilgili bir üçüncü kişinin arabuluculuk yapması teşvik edilir. Hz. Peygamber’in, Kâbe’de Hacerü’l-Esved’in yerine konulması konusunda çıkan tartışmada kabileler arasında adil bir çözüm geliştirmesi buna klasik bir örnektir. Her kabile temsilcisinin taşı bir örtü üzerinde birlikte taşınması, yaratıcı ve adaletli bir yöntemle sorunun çözülmesini sağlamıştır (Abu-Nimer, 2003, s. 63).

İslam'da musalahah (uzlaşma) kavramı hem Müslümanlar hem de gayrimüslimlerle barış içinde yaşama ve iş birliği yapma sorumluluğunu beraberinde getirir (Abu-Nimer, 2008, s. 560). Albayrak'ın ifade ettiği gibi, İslam toplumlarında toplumsal düzen ve huzur önceliklidir: “Allah, kâinatı tam bir düzenle yaratmıştır; bu düzeni bozmak, hiçbir bireye caiz değildir. Bu ahengin korunması, Allah'ın en değerli varlığı olan insana verilmiş bir sorumluluktur. Bu nedenle uzlaşma kültürü, insanın varlık nedeniyle doğrudan ilişkilidir” (Albayrak, 2009, s. 103).

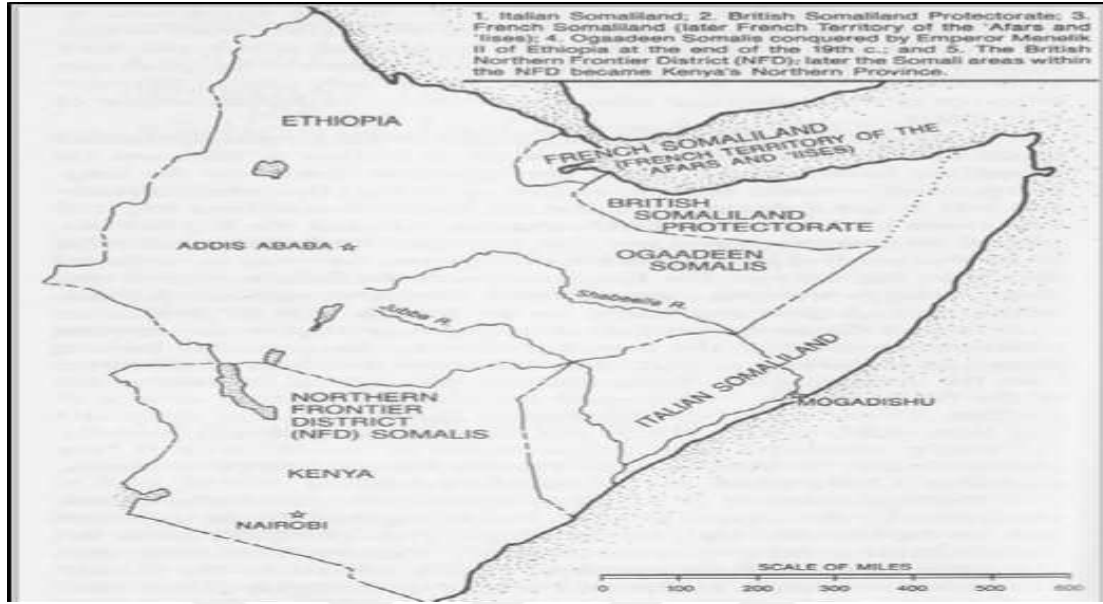
Affetme, uzlaşmanın önemli bir unsurudur ve İslam'da intikam duygusundan daha yüce kabul edilir. Kur'an, Şûrâ Suresi 40-42. ayetlerde şöyle der: “Bir kötülüğün karşılığı, onun dengi bir kötülüktür. Ancak kim affeder ve barış sağlarsa, onun ödülü Allah'a aittir” (Abu-Nimer, 2003, s. 43). İslam hukukunda uzlaşma, yasal olarak bağlayıcı sözleşmelere dayanan bir barış sürecini ifade eder (Irani & Funk, 2000, s. 22). Anlaşma sağlandıktan sonra, bu uzlaşma topluma ilan edilir; taraflar el sıkışır ve birlikte yemek yiyerek anlaşmayı sembolik olarak pekiştirmektedir (Irani & Funk, 2000, s. 25).

2.5. Sömürgecilik Dönemi

Somali 19. yüzyılın sonlarından 1960 yılına kadar rakip sömürgeci güçler arasında paylaşılmıştır- en kuzeyde Fransız Somali'si (günümüz Cibuti), kuzeyde İngiliz Somali'si (bugünkü Kuzey Somali) ve güneyde de İtalyan Somali'si (güney) (bkz. Harita 2; Kaplan, 2008, s. 146). Bununla birlikte, Somali halkı kuzeydoğu da Kenya'ya (Kuzeybatı Sınır Bölgesi) ve doğuda da Etiyopya'ya (Ogaden bölgesi) doğru yayılmıştır. Bu bölgeler “mavi bir arka plan üzerine yerleştirilmiş beyaz bir yıldızın beş noktası” ile bayrak üzerinde sembolize edilmiştir (Hanley, 2000, s. 11).

Somali'deki sömürge yönetimleri, farklı hükümet tarzları benimsedikleri için ortak bir payda bulunmamakta, bu da ülkeyi derinden etkilemektedir. İtalyanlar sömürgecileri sistemlerini ve kültürlerini daha fazla aktarıırken, İngiliz yönetimi çok daha basit ve daha az kapsamlı kalmışlardır (Lewis, 2002, s. 169). İtalyanlar Somali'yi bir yerleşimci kolonisi olarak görürken, İngilizler öncelikle Kuzey Somali'nin Aden Körfezi'ndeki stratejik konumuna jeopolitik ve denizcilik çıkarları nedeniyle değer vermiştir, bu nedenle toprağı büyük ölçüde göz ardı etmiştir. Bu durum iki bölgedeki

altyapı geliştirme düzeylerini etkilemiş ve tarihsel olarak farklılık oluşturmuştur. Bu farklılıklar sonraki yıllarda büyük bir önem kazanacaktır.

Şekil 3: Somali'nin Bölgeleri

Kaynak: Latin & Samatar (1987)

2.6. Somali Birleştirme Dönemi

Günümüzde Somali, beş bölgeden sadece ikisini kapsamakta; bu bölgeler, eski İngiliz ve İtalyan sömürgesi olan Kuzey Somali'dir. Bu iki bölge, Somali'nin bağımsızlığını ilk kazanan alanlar olarak ülkenin temelini oluşturur. Ancak bağımsızlık süreci her bölgede farklılık göstermiştir. İngiliz Kuzey Somali'de yönetim, yerel halka hızlıca devredilmiş ve bağımsızlık nispeten sorunsuz bir şekilde elde edilmiştir. Buna karşılık, İtalyan sömürgesi yerinden zorla ayrılmak zorunda kalmış, Birleşmiş Milletler'in baskısıyla vesayet yönetimi sona erdirilmiş ve yerel yönetim için memurların eğitilmesi sağlanmıştır (Lewis, 2002, ss. 39-40). İtalya'dan bağımsızlığını kazandıktan sonra, Güney Somali ile Kuzey Somali 1 Temmuz 1960'ta birleşerek modern Somali devletini kurmuştur (Kaplan, 2008, s. 146).

Başkent Mogadişu, gelişmiş altyapısı ve merkezi yönetim kapasitesi nedeniyle seçilmiştir. Öte yandan, beş bölgeden kalan iki tanesi—Batı Somali (Ogaden) ve Northern Frontier District (NFD)—şimdilerde Etiyopya ve Kenya'nın sınırları içinde yer almaktadır. Bağımsız Somali'nin en önemli uluslararası hedeflerinden biri, tüm beş

Somali bölgesini bir araya getirmektir. Bu amaçla Ogaden’de Etiyopya ile girilen savaş, Somali için ağır bir yenilgiyle sonuçlandı. Aynı şekilde, Kenya ve Cibuti ile yapılan birleşme görüşmeleri de başarıya ulaşamamıştır (Laitin & Samatar, 1987, s. 129).

2.6.1. Kuzeydeki Hoşnutsuzluk ve İç Savaşın Nedenleri

Somali’nin birleşmesinden yalnızca bir yıl sonra, Somali National League (NL) partisinin birleşik Somali için hazırladığı anayasa, 1961’de düzenlenen ulusal referandumda boykotla karşılaşmıştır. Özellikle kuzey bölgesinden katılım oldukça düşük olmuş; yaklaşık 100.000 oy kullanılmış ve bu oyların yarısı anayasa aleyhine verilmiştir (Lewis, 2002, s. 172). Birleşmenin erken dönemde sorun teşkil etmesinin temel sebebi, farklı bölgelerdeki siyasi ve hukuki sistemlerin birbirine entegrasyonunun güç olmasıdır. Bu durum, devlette kutuplaşmayı derinleştiren pek çok diğer faktörle birleşerek Somali’nin iç savaşa sürüklenmesinde önemli bir rol oynamıştır. 1978 yılında Ogaden’de yaşanan yenilgi sonrası ekonomi ağır borç yükü altında durgunlaşmış ve Mohamed Siad Barre’nin popülaritesi ile siyasi desteği ciddi şekilde azalmıştır (Kaplan, 2008, s. 146).

Artan hoşnutsuzluk karşısında Barre, siyasi ayakta kalabilmek için kilit pozisyonlardaki isimleri, kendisine “doğuştan ya da evlilik yoluyla bağlı” klan üyeleriyle değiştirmiştir. Bu uygulama, siyasi güç peşinde olan diğer klanlar ve elitler arasında gerilimi artırmıştır. Klan çatışmaları, yaygın yolsuzluk, nepotizm ve zayıf yönetim, Somali’yi ciddi bir kriz ve çöküş noktasına getirmiştir (Lewis, 2002, ss. 254-255). Bu süreçte kuzey bölgesinin nüfusu, hükümet tarafından sistematik baskıya maruz kalmış; halk marjinalleştirilmiş, muhalifler sindirilmiş ve tutuklanmıştır.

Baskı ve şiddet, Siad Barre’nin Etiyopya’ya kaçmak zorunda kalan Kuzey Somali bölgesinin en büyük iki şehrinde (Hargeisa ve Burao) yaşayan vatandaşları- "tahmini elli bin kişiyi öldürerek ve bir milyon daha mülteciyi"- bombalamasıyla doruk noktasına ulaşmıştır (Kaplan, 2008, s. 148).

2.6.2. Somali Ulusal Hareketinin Yükselişi

1981 yılında, ağırlıklı olarak Ishakh klanından gelen bir grup siyasi sürgün, Londra’da Somali hükümetinin kuzeyde uyguladığı baskıya karşı durmak amacıyla Somali Ulusal Hareketi’ni (SNM) kurdu. 1983 yılında, önde gelen SNM üyelerinin hükümet hapisanesinden başarıyla kurtarılmasıyla birlikte hareket, kuzeyde hızla halk desteği

kazandı (Lewis, 2002, s. 253). SNM, özellikle Ishakh klanının yaşadığı siyasi temsil eksikliği, kalkınmadaki ihmal ve yerel ekonomik aktörlerin kontrolü üzerindeki hayal kırıklıklarını dile getiren bir platform olarak öne çıktı (Lewis, 2002, s. 252). Barre rejiminin kuzey bölgelerini bombalaması, halkın SNM'ye olan güvenini pekiştirdi ve hareket, kuzeyin çıkarlarını savunan tek grup olarak kabul edildi (Ridout, 2012, s. 154). 1990'ların başında Mogadişu'daki hükümetin dağılması ise ülkeyi bölünme ve iktidar mücadelelerine sürükledi. Somali Ulusal Hareketi, ülkenin modern siyasi tarihinin en önemli aktörlerinden biri olup hem bağımsızlık döneminde hem de sonrasındaki siyasi dönüşümlerde derin etkiler yaratmıştır. Somali'nin Osmanlı, İngiliz ve İtalyan sömürge dönemleri, yerel halkta milliyetçi ve bağımsızlıkçı düşüncelerin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda, SNM sömürgeye karşı direnişi simgelediği gibi, Somali halkının kendi kaderini tayin etme arzusunun da ifadesi olmuştur.

19. yüzyılın başlarından itibaren, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası Afrika'da yükselen dekolonizasyon hareketleri Somali'yi de etkilemiştir. Somali halkı, sömürge yönetimine karşı büyüyen hoşnutsuzluk ve artan ulusal bilinçle bağımsızlık mücadelesine yönelmiştir. Bu süreçte farklı siyasi hareketler ve partiler ortaya çıkmış, halkın geniş kesimlerini temsil ederek ulusal kimliğin oluşmasına katkı sağlamıştır. SNM, bu yapıların içinde bağımsızlık hedefini gerçekleştiren en güçlü ve organize siyasi güçlerden biri olarak ön plana çıkmıştır. SNM'nin yükselişi, sadece sömürgecilik karşıtlığıyla sınırlı kalmayıp, Somali toplumundaki sosyal, ekonomik ve siyasi dönüşümlerin de yansımasıdır. Geleneksel kabile düzeni ile modern devlet yapısı arasındaki çatışmayı aşmayı ve halkı ortak bir kimlikte birleştirmeyi amaçlayan hareket, özellikle gençler ve eğitilmiş elitler arasında yayılan milliyetçi fikirlerle geniş destek bulmuştur. Bu dinamizm, SNM'nin hem yerel hem de uluslararası arenada sesini duyurmasına olanak sağlamıştır.

Ancak, SNM içindeki çeşitli gruplar ve liderler arasındaki görüş ayrılıkları, hareketin birliğini zaman zaman zayıflatmıştır. Buna rağmen, genel olarak SNM, Somali'nin bağımsızlık sürecinde merkezi bir rol oynayarak farklı kesimleri bir araya getiren önemli bir platform olmuştur. Bu birlik, 1960 yılında İngiliz Somaliland ile İtalyan Somaliland'ın birleşerek bağımsız Somali devletini kurmasının temelini oluşturmuştur.

Bağımsızlıktan sonra SNM, yeni kurulan devletin siyasi yapısının şekillenmesinde etkili olmuştur. Ancak, bağımsızlık sonrası dönemde yaşanan siyasi

çekişmeler, yönetim zorlukları ve ekonomik sıkıntılar, hareket içindeki farklı görüşlerin daha belirgin hale gelmesine yol açmıştır. Bu da ilerleyen yıllarda siyasi istikrarsızlık ve otorite boşluklarının ortaya çıkmasına, bazı SNM unsurlarının silahlı çatışmalara yönelmesine neden olmuştur. Böylece, SNM'nin yükselişi, Somali'nin sonraki siyasi karmaşasında önemli bir rol oynamıştır.

SNM'nin gelişimi, sadece ülke içi politikaları değil, aynı zamanda bölgesel ve uluslararası ilişkileri de derinden etkilemiştir. Soğuk Savaş döneminde süper güçlerin Somali üzerindeki etkileri, hareketin strateji ve dış politikasını şekillendirmiştir. Ayrıca, komşu ülkelerle ilişkiler ve bölgesel güvenlik meseleleri, SNM'nin karar alma süreçlerinde belirleyici olmuştur. Bu nedenle Somali Ulusal Hareketi'nin yükselişi, sadece bir bağımsızlık mücadelesi değil, aynı zamanda karmaşık bir jeopolitik mücadele olarak da ele alınmalıdır.

2.6.3. Barre Hükümetinin Düşüşü (Kuzey Somali'deki Barış İnşasına Doğru)

Barre rejiminin çöküşü ve güneydeki klanlar arasındaki güç mücadeleleri sırasında, kuzeyi temsil eden Somali Ulusal Hareketi (SNM), güneydeki taraflarla doğrudan çatışmaya girmemeyi veya onları destekleyen klanlardan intikam almamayı tercih etti. Kuzeydeki yönetim, özellikle Ishakh klanından olan SNM öncülüğünde, hükümete karşı gelen diğer klanlarla birlikte barış ve istikrarı sağlamak adına affetme ve uzlaşma yolunu seçti. 1988 yılında, Samaroon klanı, Quluje'de şehrinde, topraklarını ve halkını SNM'ye karşı savunma stratejilerini tartışmak üzere genel bir konferans düzenledi (Farah & Lewis, 1997, s. 359). Bu hareket, Ishakh klanının bazı kesimleri tarafından ihanete varan şekilde değerlendirildi, ancak bu durum Ishakh yaşlılarının Samaroon kabilesiyle barışçıl ilişkiler kurmasını engellemedi. Samaroon kabilesi dayanışmayı güçlendirmek amacıyla, 1993 yılında Borama kasabasında geniş kapsamlı bir barış konferansı organize etti.

SNM ile yaşlı liderler, güneydeki gelişmelerden bağımsız olarak kuzey klanları arasında bölgesel düzeyde bir barış müzakeresi yürütmeyi tercih ettiler (Lewis, 2002, ss. 282-286). Bu yaklaşım, Mogadişu hükümetinin baskısı ve güneydeki isyanların SNM ya da kuzey halkının onayı olmadan bir yönetim kurması nedeniyle kuzeyde oluşan memnuniyetsizliğin bir yansımasıdır. Mogadişu merkezli herhangi bir hükümetin kuzey bölgesine yönelik ihmal ve baskısı bu kararın temel sebeplerindendir (Lewis, 2002, s. 264).

1990 ile 1993 yılları arasında kuzeyde, haksızlıkların ele alındığı ve olası çözümlerin tartışıldığı birçok toplantı ve müzakere gerçekleşti; bunlar toplamda ayrı barış süreci olarak kayıt altına alınmıştır (APD, 2008, s. 13). Bu süreçler, sorunların detaylı şekilde ortaya konmasına ve zor konularda ortak bir görüşe ulaşmak için yeterli zaman ayrılmasına olanak tanıdı (Ridout, 2012, s. 153). Örneğin, Borama’da düzenlenen ulusal konferanstan önce, Jibril Abokor ve Gadabuursi alt klanlarını temsil eden yaşlılar, Dilla’da 16 kez bir araya gelerek ateşkesi müzakere etti ve daha fazla şiddetin önüne geçmeyi amaçladı. Ardından, bölgedeki sorunları çözmek üzere, mülk gaspı ve arazilerin el değiştirmesi gibi meseleleri görüşmek için Borama konferansına katıldılar (Bradbury, 2009, s. 31). Yerel anlaşmazlıklardan ulusal çapta yaşanan çatışmalara kadar çeşitli konferanslar önemli roller üstlendi; bu toplantılar aynı dönemde farklı yerlerde ve aktörlerle düzenlense de tümünün ortak amacı çatışmaları sonlandırmak ve bölgeye kalıcı barış getirmektir. Başlıca barış konferanslarının detayları aşağıdaki tabloda sunulmuştur (Farah & Lewis, 1997: s. 351).

2.7. Somali Sorunu

Somali’deki çatışmanın ve ardından gelen devletin parçalanmasının üç ana nedeni sömürge tarihi, klan yapısı ve tabii ki eyaletteki dini aşırıcılıkla bağlantılıdır (Elmi ve Barise, 2006). İngiliz Somaliland’ı ve İtalyan Somaliland’ının farklı sömürge deneyimleri, bağımsız Somali Cumhuriyeti’nin oluşumu ile sonuçlandı. Sömürgecilik, bağımsızlık sonrası dönemde ulusal bütünleşmeye ciddi bir engel oluşturdu (Mesfin, 1964). Klanlar ve alt klanlar Somali’nin siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısının şekillenmesinde önemli rol oynamaktalar. Klanizm Somali’nin pastoralist kültürüyle bağlantılıdır (Prunier, 2021; 1988). Kıt kaynaklar için farklı klanlar ve alt klanlar arasındaki mücadeleler Somali’yi böldü.

Ekonomik kaynaklara yönelik rekabet durumu daha da kötüleştirdi. Su, hayvancılık ve otlatma gibi kaynaklar üzerindeki çatışmalar, ülkenin bağımsızlığından önce ve sonra Somali’de uzun süredir tartışmaların kaynağıydı (Möller, 2009). Bağımsızlık sonrası dönemde devlet iktidarı için rekabet, büyük ekonomik kaynakların güvence altına alınmasını gerektirmekteydi. Bu durum, ekonomik kötü yönetim, yolsuzluk ve ardı ardına gelen rejimlerin insanların beklentilerini karşılama ve temel hizmetleri sağlama konusundaki başarısızlığıyla birleştiğinde, yoksulluğun ve

hoşnutsuzluğun artmasına yol açtı. Diğer ağırlaştırıcı faktörler arasında ise Barre'nin diktatörlüğü, Ogaden Savaşı (1977-1978) (Nkaisserry, 1997); ve Soğuk Savaş Mirası (Ahmed, 1999) yer alır.

Somali sorunu, Afrika Boynuzu bölgesinin en karmaşık ve uzun süredir devam eden krizlerinden biri olarak uluslararası siyasetin gündeminde önemli bir yer tutmaktadır. Devlet otoritesinin zayıflaması, iç savaş, siyasi istikrarsızlık, ekonomik çöküntü ve toplumsal ayrışmaların bir arada yaşandığı Somali, tarih boyunca farklı etnik ve siyasi dinamiklerin etkisi altında şekillenmiştir. Bu çok katmanlı kriz, sadece Somali halkının değil, bölgesel ve küresel aktörlerin de yoğun ilgisini çekmiş ve çeşitli müdahalelere sahne olmuştur. Somali sorunu, esasen bir devlet inşası ve yönetim krizidir ancak bunun arkasında yatan sosyal, ekonomik ve güvenlik temelli birçok boyutu barındırmaktadır. Somali sorununun kökenleri, ülkenin tarihsel, etnik ve siyasi yapısına kadar uzanır. Somali, 20. yüzyıl başlarında İtalyan ve İngiliz sömürge idaresi altında ikiye bölünmüş; bu durum hem bölgesel farklılıkların hem de siyasi kimliklerin çeşitlenmesine yol açmıştır. 1960 yılında İngiliz Somaliland ve İtalyan Somaliland'ın birleşerek Somali Cumhuriyeti'ni kurmasıyla yeni bir devlet ortaya çıkmışsa da bu birleşme sürecindeki yönetim zorlukları ve kabile temelli yapıların baskınlığı, sonraki yıllarda derin siyasal krizlerin temelini atmıştır. Merkezi otoritenin zayıflaması, hükümetin işlevsizleşmesi ve çeşitli iç savaşların patlak vermesi, Somali sorununu daha karmaşık hale getirmiştir.

1980'lerin sonu ve 1990'ların başında yaşanan iç savaş ve Siad Barre rejiminin çöküşü, Somali sorununun en derin evresini başlatmıştır. Bu dönemde merkezi devlet yapısı tamamen çökmüş, farklı klanlar ve milis grupları arasında güç mücadelesi şiddetlenmiş ve ülke fiilen parçalanmıştır. Bu kaos ortamı, sadece siyasi bir kriz değil aynı zamanda ciddi bir insani kriz olarak da kendini göstermiştir. Somali, dünya genelinde en yüksek düzeyde yerinden edilmiş nüfus, açlık, yoksulluk ve sağlık sorunlarının yaşandığı bölgelerden biri haline gelmiştir. Bu tablo, sorunun çok boyutlu ve kapsamlı bir müdahale gerektirdiğini ortaya koymuştur.

Somali sorunu sadece iç siyasi mücadelelerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda bölgesel ve uluslararası güvenlik açısından da ciddi tehditler yaratmıştır. El-Şebab gibi radikal grupların ortaya çıkışı, terörizmin yayılması ve korsanlık olaylarının artması, bölgesel istikrarı tehdit etmiş; bu durum uluslararası toplumun Somali'ye olan ilgisini artırmıştır. Afrika Birliği, Birleşmiş Milletler ve çeşitli ülkeler, Somali'de barış ve

istikrarın sağlanması amacıyla farklı misyonlar ve programlar hayata geçirmiştir. Ancak bu müdahaleler hem sahadaki karmaşık güç dengeleri hem de yerel halkın beklentileri açısından çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Somali sorununu anlamak için ayrıca ülkenin sosyal ve ekonomik yapısına da dikkat etmek gerekir. Uzun süredir devam eden çatışmalar, ekonomik kalkınmayı engellemiş; altyapı, eğitim ve sağlık gibi temel kamu hizmetlerinin yetersizliğine yol açmıştır. Kırsal kesimlerin ve kentlerin büyük bir kısmı hizmetlerden mahrum kalmış, yoksulluk derinleşmiştir. Ayrıca, Somali'nin kabileler arası güçlü bağlılık sistemi hem sosyal dayanışmayı artırmış hem de siyasi ve ekonomik kaynakların paylaşımında sorunlara neden olmuştur. Bu yapının yönetilmesi ve toplumsal barışın sağlanması, Somali sorununun çözümünde merkezi bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Somali sorununu çözmek için geliştirilen politikalar ve uygulamalar, genellikle barış inşası, yönetim reformları ve ekonomik kalkınma ekseninde şekillenmiştir. Ancak bu süreçler hem yerel aktörlerin hem de uluslararası toplumun farklı beklenti ve çıkar çatışmaları nedeniyle karmaşık bir hal almıştır. Somali'deki siyasi istikrarsızlık, federal yönetim sistemine geçiş süreci, yerel yönetimlerin kurulması ve güvenlik güçlerinin yapılandırılması gibi alanlarda halen önemli eksiklikler bulunmaktadır. Bu durum, Somali sorununu tek bir çerçevede ele almayı güçleştirmekte ve çok boyutlu stratejilerin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

El-Şebab, şu anda Somali'nin siyasi arenasına hakimiyet olan radikal İslamcı bir gruptur (Wise, 2011). UİC'nin askeri kanadı olarak görev yapar. Etiyopya müdahalesi sırasında UİC'nin siyasi liderleri Somali'yi terk ettiğinde, El-Şebab kalmaya ve Etiyopya, Somali Geçici Federal Hükümetinin (Transitional Federal Government-TFG) ve AMISOM birliklerine karşı bir gerilla savaşı yürütmeye karar verdi. Sonuç olarak Al-Shabaab, kendisini milliyetçi bir örgüt olarak sunarak 2008'de yeterli halk desteğini kazandı (ICG, 2008). ABD, El Kaide ile bağlantısı olduğunu öne sürerek El-Şebab 'ı terör örgütü olarak tanımladı (Taarnby ve Hallundbaek, 2010). Ancak bu iddiayı destekleyecek kesin bir kanıt yoktur.

2.8. Somali İç Çatışması

Geçtiğimiz yirmi yıl boyunca Somali, var olmayan devlet kurumları, aşırı derecede hizipleşmiş siyasi gruplar ve tekrarlanan dış müdahaleler nedeniyle kanunsuzluğun

acısını çekti. Somali’de uzun süredir devam eden çatışmanın genel etkisi aşağıdaki alanlarda açıkça görülmektedir:

Ön planda Somali’nin resmi ekonomik sistemine vurulan ezici darbe yer alır. 1991’den sonra muz ve odun kömürü gibi ürünleri de içeren düzenlemeden yoksun bir piyasa gelişti. Bu, Somali içinden ve dışından yalnızca birkaç kişinin zenginleştiği adil olmayan bir ekonomik durum yarattı. Rant kollayıcıların yüksek miktarlardaki finans kaynakları çok sayıda isyancı hareketi ve savaş ağasını finanse etmek için kullanıldı (Mubarak, 1997). Merkezi bir hükümetin yokluğu, işsizlik oranlarının hızla artmasına neden oldu. Halkın büyük bir çoğunluğu, kentlerdeki hanelerin %40’a varan oranı, işçi dövizlerine bağımlıdır (Maimbo, 2006). Bu işçi dövizleri, mevcut mali ve ekonomik kriz nedeniyle önemli bir azalma göstermiştir (Ahmed, 2000; Brons, 2001). Sağlık hizmetleri ve okula kayıt oranları da dünyadaki en düşük seviyededir. Somali iç çatışması, ülkenin modern tarihinin en belirleyici ve yıkıcı olaylarından biri olarak hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde derin etkiler yaratmıştır. Somali’nin siyasi yapısının çöktüğü 1990’ların başından itibaren devam eden bu iç savaş, yalnızca Somali halkının yaşam koşullarını olumsuz etkilemekle kalmamış; aynı zamanda Afrika Boynuzu bölgesinin güvenlik, ekonomik ve insani istikrarını da tehdit eden çok boyutlu bir kriz haline gelmiştir. Somali iç çatışması, etnik, kabile ve siyasi dinamiklerin iç içe geçtiği karmaşık bir yapı sergilemiş, bu nedenle de çözümü oldukça zor ve kapsamlı müdahaleler gerektiren bir sorun olmuştur.

İç çatışmanın temelinde, 1969’da Siad Barre’nin askeri darbe ile iktidara gelmesi ve otoriter rejimi kurması yatmaktadır. Barre rejimi, başlangıçta bazı gelişmeler sağlasa da yönetimde giderek artan baskıcı politikalar, kabileler arası ayrışmalar ve ekonomik zorluklar, toplumsal huzursuzluğu artırmıştır. 1980’lere gelindiğinde, rejime karşı farklı muhalefet grupları, özellikle çeşitli kabilelere dayanan silahlı hareketler ortaya çıkmış; bu da ülkede artan bir çatışma ortamına zemin hazırlamıştır. Barre rejiminin 1991’de devrilmesiyle birlikte devlet yapısı tamamen çökmüş ve ülke fiilen merkezi otoritesiz bir kaosa sürüklenmiştir.

Somali iç çatışmasının en önemli karakteristiklerinden biri, kabile temelli silahlı grupların güç mücadelesiyle şekillenmesidir. Ülke genelinde farklı kabilelerin kendi bölgelerinde kontrolü sağlama ve kaynakları ele geçirme çabaları, çatışmanın yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu durum, yalnızca siyasi bir mücadele olmaktan

çıkması, aynı zamanda sosyal ve ekonomik bir kriz haline dönüşmüştür. İç savaşın şiddeti, sivillerin hedef alınması, yerinden edilmeler ve insan hakları ihlalleri gibi ağır insani sorunları beraberinde getirmiştir. 1990'ların ortalarından itibaren Somali iç çatışması, uluslararası müdahaleleri de tetiklemiştir. Birleşmiş Milletler ve Afrika Birliği başta olmak üzere uluslararası kuruluşlar, insani yardım operasyonları ve barış gücü misyonları ile soruna çözüm arayışına girmiştir. Ancak, çatışmanın karmaşık yapısı ve yerel aktörlerin çıkar çatışmaları, müdahalelerin etkisini sınırlamış, barış süreçleri sık sık kesintiye uğramıştır. El-Şebab gibi radikal grupların ortaya çıkması ve kontrolü ele geçirmesi, çatışmanın yeni bir boyut kazanmasına yol açmıştır. Bu durum, güvenlik tehditlerinin artmasına ve bölgesel istikrarın daha da bozulmasına neden olmuştur.

İç çatışma, Somali'nin devlet yapısının yeniden inşasını ve yönetim mekanizmalarının oluşturulmasını da zorlaştırmıştır. Federal geçiş hükümeti ve daha sonraki dönemlerde kurulan yönetimler, kabileler arası uzlaşma ve güç paylaşımı gibi zorluklarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Somali iç çatışması, siyasi uzlaşmanın sağlanmasını engelleyen temel faktörlerden biri olarak kalmaya devam etmiş; böylece ülkenin kalıcı barış ve istikrara ulaşmasını geciktirmiştir. Sosyal uyumun sağlanması ve çatışmanın sona erdirilmesi için kapsamlı diyaloglar, barış anlaşmaları ve yerel inisiyatifler büyük önem taşımaktadır. Somali iç çatışması aynı zamanda ekonomik kalkınmayı da derinden etkilemiştir. Süregelen savaş ortamı, yatırımların azalmasına, altyapının tahrip olmasına ve temel kamu hizmetlerinin aksamasına yol açmıştır. Halkın büyük bir kısmı yoksulluk, açlık ve sağlık sorunları ile mücadele etmek zorunda kalmış; bu da iç çatışmanın insani maliyetini daha da artırmıştır. Uluslararası yardım kuruluşları ve insani yardım programları, Somali'deki bu durumun hafifletilmesine yönelik çabalar yürütse de, kalıcı çözümler için siyasi ve güvenlik sorunlarının aşılması gerekmektedir.

Bu bağlamda, Somali iç çatışmasının tarihsel gelişimi, nedenleri, aktörleri ve sonuçları detaylı olarak incelenmelidir. Çatışmanın çözümüne yönelik girişimler, barış süreçleri, uluslararası müdahaleler ve yerel dinamikler üzerine yapılacak analizler, sorunun daha iyi anlaşılması ve etkili stratejiler geliştirilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Somali iç çatışması, yalnızca bir ülke sorunu olmaktan çıkmış; bölgesel ve küresel güvenlik politikalarını da etkileyen karmaşık bir mesele haline gelmiştir.

İkincisi, Somali aynı zamanda devletin 1991'deki çöküşünden bu yana dünyanın en kötü insani krizine de tanık oldu. Son zamanlarda, tahmini toplam dokuz milyon

insandan: 3,2 milyondan fazlası ciddi insani yardıma ihtiyaç duyuyor; 1,2 milyondan fazla insan yerinden edildi; iç savaş sonucunda yüzbinlerce insan hayatını kaybetti; Her yıl 300.000 kadar çocuk akut yetersiz beslenmekte. Bu dünyadaki en yüksek rakamdır (ICG, 2008). Üçüncüsü, Somali çatışmasının Somali'nin farklı bölgeleri için farklı siyasi sonuçları oldu. Britanya Somaliland' 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmesine rağmen henüz uluslararası toplum tarafından tanınmamaktadır. Bunu, 1998 yılında Albay Abdullahi Yusuf tarafından kuzeydoğuda klan temelli Puntland bölgesel yönetiminin ortaya çıkışı izledi. Bu tür bir yönetimin kurulması, Somali'nin kuzey kesiminde göreceli barışın yeniden sağlanmasına yardımcı oldu (Issa-Salwe, 1996). Ancak Somali'nin güney ve orta kesimlerindeki durum istikrarsızlığını sürdürmekte. Bunun nedeni, devlet iktidarını, şehirleri, limanları ve diğer ekonomik kaynakları ele geçirmeye yönelik şiddetli kabile rekabetlerinin birçok cinayete, anarşiye ve nihayetinde İslamcı hareketlerin gelişmesine yol açmasıdır. Bunlar arasında Al-İttihad, UICi ve son zamanlarda El-Şebab yer almakta (De Waal, 2020).

2.8.1. Somali'deki Çatışmaların Arka Planı

Somali çatışmasının nedenleri, Güney Somali'deki çatışmaların sonuçları ve çeşitli barış süreçleri ile ilişkilidir. Ardından Kuzey Somali'deki barış süreci anlatılacaktır. Somali'de devam eden uzun süreli krizin başlıca sebepleri arasında sömürgecilik mirası, kabilecilik, kötü yönetim, sınırlı kaynaklar ve bu kaynaklar üzerindeki rekabet, silahlanmanın yaygınlaşması ve silahlı grupların güçlenmesi, bölgesel ihtilaflar ile dış aktörlerin müdahaleleri yer almaktadır (Worldbank, 2005). Avrupalı sömürgeci güçler; 19'uncu yüzyıl sonlarında Somali'yi beş bölgeye ayırmış, kabileleri birbirlerine düşman etmiş ve toplumsal dokuyu bozmuşlardır. Sömürge sonrasında da Somali halkının önemli bir kısmı Kenya, Etiyopya ve Cibuti sınırları içerisinde kalmış, Somali toprakları ise Kuzey Somali ve Güney olmak üzere farklı siyasi birimler haline gelmiştir.

Bu durum, siyasi yetki ve ekonomik kaynakların kontrolünü elinde tutan dışlayıcı bir merkezi yönetim yapısının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yapı, kabileler arasında siyasi ve ekonomik gücün adaletsiz dağılımını tetiklemiş ve aralarındaki husumeti derinleştirmiştir. Somali'de kabile yapısı, ekonomik, sosyal ve siyasi hayatın temel bir unsuru olmuştur. Kabileler arasındaki eşitsizlikler, dışlanma ve maruz kalınan şiddet oldukça yaygındır. Ülkedeki iç çatışmaların büyük kısmı, siyasi liderlerin kişisel

çıkarları doğrultusunda yürüttüğü kabileler arası savaşlardan kaynaklanmaktadır (Barnett, 2007, s. 645). Somali, dil, din ve etnik açıdan Afrika'nın en homojen ülkelerinden biri olup, çoğunlukla Somalice konuşan ve Müslüman bir nüfusa sahiptir. Ülkede dört büyük kabile grubu bulunur: Hawiye, Darood, Dir ve Digil ile Mirifle (Rahanweyn). Bu ana kabileler, daha küçük alt birimlere ayrılarak karmaşık bir yapıya sahiptir (Abdi & Jonyo, 2017). Klanlar, arazi yerleşimleri, doğal kaynaklara erişim ve kaynak dağılımı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Klanlar arasındaki çatışmaların çoğu, su, otlak ve arazi gibi kaynaklar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Örneğin, Sub ve Samaale klanları arasındaki anlaşmazlıklar, arazi mülkiyetine dair farklı anlayışlardan kaynaklanır. Samaale kabilesi, araziyi topluluk mülkü olarak görür ve kullanım hakkının yanı sıra hareket özgürlüğünü de kısıtlamamak gerektiğini savunur. Bu farklı bakış açıları, araziye erişim ve kullanım konusunda anlaşmazlıklara yol açarak, çatışma halindeki gruplar arasında süregelen mücadeleleri körüklemektedir (Dagne, 2007). Ayrıca, devlet otoritesi ve sınırlı kaynaklar üzerindeki yoğun rekabet, ekonomik yönetimdeki yetersizlikler, yaygın yolsuzluk ve düşük hizmet kalitesi, yoksulluğu artırmakta ve toplumdaki memnuniyetsizliği derinleştirmektedir (Dagne, 2007). Tüm bu faktörler, iç çatışmaların başlıca nedenleri arasında yer almaktadır.

2.8.1.1. Ogaden Savaşı

Somali, Etiyopya'yı ülkeyi parçalayan aktörlerden biri olarak değerlendirmektedir (Mulugeta, 2009). 1977-1978 yıllarında Somali, Ogaden bölgesini yeniden kendi topraklarına katmak amacıyla Ogaden Savaşı'nı başlatmıştır. Ancak Sovyetler Birliği ve Küba'nın destek verdiği Etiyopya, bu çatışmada zafer kazanmıştır.

Bu mağlubiyet, Mohamed Siad Barre rejimine karşı iç muhalefetin güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Siad Barre yönetimi, Etiyopya'nın desteklediği çeşitli isyancı grupların saldırılarıyla karşı karşıya kalmış ve devam eden iç savaş sonucu devrilmiştir (Mulugeta, 2009). Somali'de yaşanan çatışmalar yalnızca iç dinamiklerden değil, aynı zamanda dış güçlerin müdahalesinden de etkilenmiştir. Bu nedenle, Somali krizinde rol oynayan bölgesel ve uluslararası politik unsurlar bu bölümde ayrıntılı şekilde incelenecektir.

2.8.1.2. Bölgesel ve Uluslararası Politika

Afrika Boynuzu Bölgesi hem ülkeler arası hem de iç çatışmaların yoğun yaşandığı bir bölgedir (Mwagiru, 2000). Bölgede yaşanan çatışmalar, Somalilerin Cibuti, Kuzeydoğu Kenya, Etiyopya ve Somali Cumhuriyeti gibi farklı ülkelere dağılmasına neden olmuştur. Etiyopya ise Somali’de istikrarlı ve dostane bir yönetim kurulmasına katkıda bulunmak yerine, çatışmaya dahil olan çeşitli gruplara silah tedarik ederek krizin derinleşmesine yol açmıştır (World Bank, 2005).

Bölgesel politikalar Somali krizinde belirleyici bir rol oynamıştır. Eritre, Etiyopya ile sınır ihtilafı nedeniyle kişisel hesaplarını çözmek amacıyla, Etiyopya’nın Somali’deki nüfuzunu sınırlamak için Cibuti ile ittifak yapmıştır. Öte yandan, Uganda’nın Somali meselesine müdahil olmasının temel sebebi ise, Kenya’nın bölgedeki hakimiyetine karşı denge kurma çabasıdır. Somali çatışmasının, bu komşu ülkelerin bazıları tarafından kendi çıkarları doğrultusunda körüklendiği düşünülmektedir (World Bank, 2005).

Afrika Boynuzu dışındaki bazı ülkeler; Mısır, Libya, Yemen ve Arap Birliği Somali’yi yalnızca İslam dünyasının bir sorunu olarak görmekte ve İslami bir yönetim kurulmasını desteklemektedirler (BM, 2003). Mısır özellikle Etiyopya’nın Nil Nehri üzerindeki haklarını sınırlamak için, radikal gruplara destek vermekle suçlanmaktadır (World Bank, 2005).

Adam (2002), ABD’nin Somali’ye yönelik tepkilerinin zamanla değişkenlik gösterdiğini belirtir. İlk başta ABD dış politikası insani yardım odaklıydı; Sovyetler Birliği’nin çöküşü sonrası bölgede barış ve düzenin tesis edilmesi amaçlanıyordu. 1990’ların başında ABD, Somali’ye çok uluslu bir güç göndermiş ancak bu birlikler başarısız olmuş ve ABD çekilme kararı almıştır. O tarihten sonra ABD, Somali’de doğrudan değil dolaylı olarak, vekiller aracılığıyla müdahil olmuştur. 11 Eylül saldırıları ve Somali’de artan korsanlık faaliyetlerinin ardından ABD, bölgeye özel bir önem vermiş ve Somali’nin geçici federal hükümetinin Mogadişu’ya dönüşünü desteklemeye başlamıştır.

2.9. Somali’deki Çatışmaların Sonuçları

1991 yılından bu yana sayısız çatışmaya sahne olan Somali’de, devlet kurumlarının işlevsizliği, silahlı isyancı grupların yükselişi ve gençlerin radikalleşmesi nedeniyle hukuk düzeni tamamen çökmüştür. Bu iç problemlerin yanı sıra yoğun dış müdahaleler

de günümüz Somali'sinin yapısını şekillendirmiştir (Mulugeta, 2009). Ekonomik sistem ise, geniş kesimlerin baskı altında kaldığı, sadece seçkin azınlığın fayda sağladığı düzensiz bir yapıya sahiptir.

Birçok Somalili, üretime aktif olarak katılmasına rağmen işsizlikle mücadele etmektedir. Ailelerin önemli bir kısmı ise yurtdışındaki yakınlarının gönderdiği para yardımlarına bağımlıdır. Sağlık hizmetleri ise yetersiz kalmakta, çocukların okula gitme oranları oldukça düşüktür (Dagne, 2007). İnsani kriz, yüksek enflasyon, artan korsanlık olayları, kuraklık ve devam eden şiddet unsurlarının yanında, BM insani yardım çalışanları ile diğer sivil toplum kuruluşlarının hedef haline gelmesiyle daha da ağırlaşmaktadır. Tüm bu gelişmeler, Somali halkının yaşadığı acıyı derinleştirmektedir (Dagne, 2007).

Ülke günümüzde daha da parçalanmış durumdadır. Örneğin, Kuzey Somali özerk bir yönetim ilan etmiş; Puntland ise Somali'nin Kuzeydoğu bölgelerinde klan temelli yerel yönetimini oluşturmuştur. Farklı klanlar arasındaki iktidar mücadeleleri, can kayıplarına, otorite boşluğuna ve ayrıca radikal İslamcı bir grup olan El Şebab'ın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. (Mulugeta, 2009).

2.9.1. Bölge ve Uluslararası Toplum İçin Sonuçları

Somali'de süregelen çatışmalar, sadece ülke sınırları içinde kalmayıp bölge ülkeleri ve uluslararası toplumu da etkisi altına almıştır. Terörün artışı, mülteci sayısının çoğalması, deniz korsanlığı, kaçakçılık ve silahların yaygın şekilde dolaşımı, son 25 yıldır küresel toplumun ciddi endişe kaynağı olmuştur (Abdi & Jonyo, 2017). Somali krizinin yapısı ve küresel bağlamı son otuz yılda önemli ölçüde dönüşmüştür; 1980'lerde yaşanan iç savaş devletin yıkılmasına yol açarken, 1990'larda kabileler arası çatışmalar ve savaş ağalarının çekişmeleri ön plandaydı. 2000'lerden itibaren ise kriz, küresel cihadın bir parçası haline gelmiştir.

2.9.2. Somali'de Barış Süreci

Mevcut kaynaklara dayanarak, Somali'de barışın yeniden sağlanması ve güç ile kaynaklar üzerindeki klan çatışmalarının sona erdirilmesi amacıyla çeşitli çabalar gösterilmiştir. Bu barış girişimleri hem yerel halkın hem de uluslararası aktörlerin yoğun ilgisini çekmiştir. Somali'de barış inşa sürecinde genellikle tabandan yukarıya doğru

ilerleyen yerel yaklaşımlar benimsenmiş olsa da 1990'lardaki barış süreci daha çok yukarıdan aşağıya işleyen bir modelle şekillenmiştir. Bu süreçte uluslararası arabulucular, ülkedeki silahlı grupların önemli liderlerini bir araya getirerek görüşmeler yapmıştır (Abdi & Jonyo, 2017).

Somali, Birleşmiş Milletler'in barış inşa operasyonlarını ilk kez uyguladığı ülke olmuştur; ardından Bosna ve Haiti'de benzer operasyonlar gerçekleştirilmiştir. 1992 yılında başlatılan BM operasyonu, ülkede barış ve istikrarı sağlamak, insani yardım faaliyetlerini desteklemek ve çatışan taraflar arasında müzakereleri teşvik etmek için yapılmıştır. Somali'de seçim denetimi yapılmamış olması nedeniyle, bu operasyonlar BM'nin Namibya ve Kamboçya'daki seçim odaklı müdahalelerinden farklı bir karakter taşımıştır. Ayrıca, Cibuti, Etiyopya, Kenya ve Mısır gibi komşu ülkelerde de çeşitli barış süreçleri ve arabuluculuk girişimleri gerçekleştirilmiştir.

2.9.3. BM'nin Barış Çabaları

Birleşmiş Milletler'in Somali'de güvenliği sağlamak, insani yardımı ulaştırmak ve şiddeti azaltmak amacıyla başlattığı ilk operasyon (UNOSOM 1) başarısızlıkla sonuçlandı. Sonrasında, geçici hükümetin kurulması, yönetim kurumlarının oluşturulması ve Somali halkını temsil eden demokratik yapıların temel ilkelere uygun biçimde inşa edilmesini hedefleyen UNOSOM 2 müdahalesi de benzer şekilde başarılı olamadı (Mulugeta, 2009).

Bu başarısızlıkların temel nedeni, 1990'ların başında savaş ağaları arasında siyasi arabuluculuğa dayanan ve yukarıdan aşağıya uygulanan kriz çözüm yaklaşımının yanlış değerlendirilmesidir (Marangio, 2012).

2.9.4. İstikrarlı Bir Somali İçin Bölgesel Barış Girişimleri

IGAD'ın Afrika Boynuzu bölgesinde barış ve istikrarı sağlama yönündeki girişimleri henüz tam anlamıyla başarıya ulaşmamıştır. Somali'de barışın yeniden tesisi sürecinin gecikmesinde birçok faktör etkili olmuştur. Afrika Boynuzu, ortak tarih, coğrafya ve büyük ölçüde benzer etnik yapıya sahip olmasıyla dikkat çeker. Ancak komşu ülkeler arasındaki sınırlı kaynaklar için süregelen rekabet, Somali'de istikrarı yeniden sağlama çabalarını zorlaştırmaktadır (Mulugeta, 2009).

Bu duruma örnek olarak, Etiyopya ve Somali arasındaki uzun süredir devam eden Ogaden bölgesi mücadelesi gösterilebilir. Somali’de sözde liderlik yükselişi, Etiyopya’nın merhum başbakanı Meles Zenawi Asres’in rehberliğinde gerçekleşmiş ve bu durum Etiyopya’nın Somali’de barışı sağlama müzakerelerinde kararsız kalmasına neden olmuştur. Ayrıca Eritre’nin, Etiyopya’yı kontrol altına almak amacıyla birden fazla grubu desteklediği de rapor edilmiştir (Othieno, 2007). Somali ile sınır komşusu olan diğer ülkeler de kendi bölgelerine hafif ve küçük silahların sızması konusunda güvenlik endişelerini dile getirmişlerdir (Othieno, 2007). Tüm bu bölgesel çelişkiler, başarılı bir çatışma yönetimi girişimini zorlaştırmaktadır.

2.9.5. Somali İhtilafını Çözmek İçin Uzlaşma ve Barış Konferansları

Kamudhayi’ye (2004) göre, Somali’deki savaşan taraflar arasında uzlaşma sağlamak için büyük çabalar harcanmıştır. Bunun temel sebebi, 2001 yılında Somali çatışmasının bölgesel bir boyut kazanması ve çatışan grupların Eritre, Mısır, Kenya ve Cibuti gibi çeşitli devletlerden destek aldığı yönündeki iddialardır. Her bir devletin Somali meselesinde kendi çıkarları bulunması bu durumu daha da karmaşık hale getirmiştir. Menkhaus (2007) ise, farklı taraflar arasında ya da birçok grubu kapsayan çeşitli barış konferanslarının düzenlendiğini, fakat bu toplantıların hiçbir zaman kalıcı ve anlamlı bir çözüm ortaya koyamadığını belirtmektedir. Ayrıca, artan sayıda grubun bu barış görüşmelerine katılmasına rağmen bunun olumlu bir etkisi görülmemiştir. Çünkü Somali toplumunda klan sistemi, halk arasındaki ilişkileri belirleyen temel unsurdur. Menkhaus aynı zamanda IGAD üyesi ülkelerin Somali sorunuyla başa çıkma konusunda kayda değer ilerlemeler kaydettiğini de ifade etmiştir.

2.9.6. 1991’de Cibuti Girişimi

Cibuti, 1991 yılının haziran ve temmuz aylarında Somalililer arasında uzlaşmayı sağlamak amacıyla gerçekleştirilen ilk uluslararası girişime ev sahipliği yapmıştır. Bu süreçte altı farklı örgüt yer almış olup, bu örgütler yalnızca ana klanları değil, aynı zamanda alt klanları da temsil etmiştir. Ancak yapılan toplantılarda klan yapısının, liderlerin kişisel çıkarlarını ve hırslarını ilerletmek için bir araç olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Bu liderler, dönemin etkili hükümet pozisyonlarından faydalanırken, yeni kurulacak hükümette ise sınırlı sayıda pozisyon için yoğun bir rekabet içine girmişlerdir. Görüşmeler sonucunda Ali Mehdi'nin yeni Somali Devlet Başkanı olarak atanması konusunda mutabakata varılmıştır; fakat Hawiye kabilesinin farklı bir alt koluna mensup General Aided, bu karara itiraz etmiş ve bu anlaşmazlık Mogadişu ile Somali'nin güney bölgelerinde şiddetli bir iç savaşın başlamasına neden olmuştur (Menkhaus, 2007).

2.9.7. Etiyopya'nın Barış Süreçleri

İkinci konferans, Birleşmiş Milletler tarafından Mart 1993'te Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıya çeşitli gruplar katılmış olup, önceki Cibuti toplantısında dışlanmış olan yeni klan organizasyonları ve azınlıklar sürece dahil edilmiştir. Ancak Elmi'nin (2010) belirttiği gibi, bu yeni grupların çoğunun Ali Mehdi veya General Aideed'i desteklemesi, barış sürecinin karmaşıklaşmasına ve zorlukların artmasına neden olmuştur. Somali'de barış için yapılan üçüncü girişim ise IGAD'ın Etiyopya'dan yeni bir uzlaşma konferansı düzenlemesini talep etmesiyle gerçekleşmiştir. Kasım 1996 ile Ocak 1997 arasında Sodere'de düzenlenen bu toplantıya 27 taraf katılmıştır; fakat General Hussein Aideed ve destekçileri olan dört grup toplantıyı boykot etmiştir. Bu konferans geçici bir merkezi hükümet kurmuş olsa da sonuçlanmadan önce 1997 sonunda Mısır'ın Kahire kentinde yeni bir barış konferansı düzenlenmiştir. Mısır'daki bu toplantıya hem Ali Mehdi'nin hem de General Aideed'in grupları davet edilmiş ancak Etiyopya destekçisi gruplar görüşmelerden çekilmiştir. Onlar Mısır'daki süreci, Etiyopya liderliğindeki barış girişimine karşı düşmanca bir tutum olarak değerlendirmiştir. Ayrıca Mısır konferansının ve katılımcılarının, Puntland bölgesindeki toprak anlaşmazlıklarında yer alan radikal İslamcı grup Al-İttihad ile yakın olduğu da iddialar arasında yer almıştır (Michaelson, 1993).

IGAD üye ülkeleri, Mısır'ın Somali krizini daha da karmaşık hale getirmesinden duydukları rahatsızlığı açıkça ifade etmiş; Somali konusundaki çıkarların karşılıklı çatışma yerine, IGAD ve mekanizmaları aracılığıyla iş birliği içinde çözülmesi çağrısında bulunmuşlardır (Mulugeta, 2009). Etiyopya ise IGAD'ın desteğiyle, uluslararası toplumun ve bölgesel fraksiyonların temsilcilerinin de katıldığı bir dizi konferans organize etmiştir. Bu süreç sonucunda, 1998 yılında Somali Daimi Komitesi kurulmuştur.

Ancak Kinfе'nin (2006) işaret ettiği gibi, Etiyopya'nın 1998-2000 yılları arasında Eritre ile yaşadığı sınır çatışması sonrası barış sürecinde liderlik rolünü Cibuti üstlenmiştir.

2.9.8. Cibuti Arta Konferansı

Bu konferans, Mayıs 2000'de Cibuti Cumhuriyeti'nin Arta kentinde gerçekleştirilmiştir. Somalili taraflar arasındaki karışıklıkların aksine, bu toplantı yaygın şekilde Somali barış sürecinde yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Konferansın ana odağı, özellikle sivil toplum kesimleri olmuş ve görüşmeler yaklaşık dört ay süren müzakerelerle Ağustos 2000'de tamamlanmıştır. Cumhurbaşkanı Abdul Qasim Hassan'ın liderliğinde gerçekleşen bu toplantı, Geçici Ulusal Hükümet'in (Transitional National Government-TNG) kurulmasını sağlayan Arta Deklarasyonu ile sonuçlanmıştır. Toplantıya sadece hükümet temsilcileri değil; sivil liderler, entelektüeller, çeşitli klan temsilcileri, iş dünyası ve dini liderler gibi geniş bir katılım sağlanmıştır (Elmi, 2010). Bu konferansın etkili olduğu düşünülmüş ve hem Somali halkından hem de uluslararası toplumdan önemli destek görmüştür. Birleşmiş Milletler, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği tarafından açıkça desteklenen konferansa, içinde savaş ağalarının da bulunduğu 3.000'den fazla Somalili katılmıştır. Konferansın beklenmedik biçimde geniş kabul görmesi ve olumlu tepkiler alması, Somali'nin ulusal bir koruyucu hükümet kurması açısından kritik bir adım olmuştur.

Ancak Kuzey Somali bölgesinin bazı liderleri, çeşitli nedenlerle konferansı desteklememiş ve toplantıya katılmamıştır (Elmi, 2010). Kurulan yeni hükümet (TNG), uluslararası alanda tanınma sağlamış ve Somali'nin Birleşmiş Milletler'de koltuk kazanmasına olanak vermiştir (Mulugeta, 2009). IGAD üyesi ülkeler barış sürecine resmi destek verse de bu desteğin sahada tutarlı ve tam olmadığını göstermektedir. Bunun arkasında Etiyopya'nın TNG'ye karşı mesafeli tutumu, Cibuti ve Eritre'nin ise desteği yer almaktadır. Ayrıca Kenya ve Uganda gibi bazı üyeler, TNG'yi rakip güçler tarafından yönlendirilen kukla bir hükümet olarak görmüş ve eleştirmiştir. Bu durum, TNG'nin IGAD tarafından tam olarak desteklenmediğini ortaya koymaktadır.

Elmi'ye göre, IGAD üyesi ülkelerin Somali'de silah akışını kolaylaştırarak vekilleri desteklemeleri, TNG'nin halk desteğini önemli ölçüde yitirmesine yol açmıştır. Bu durum, Aideed grubunun güçlenmesine sebep olurken, klanlar arasındaki rekabet daha da derinleşmiştir. Bu gelişmeler üzerine, Abdullahi Yusuf ve beraberindeki 17 klan Mart

2001’de Etiyopya ile ittifak kurarak Somali Uzlaşma ve Restorasyon Konseyi (SRRC) adlı yapıyı oluşturmuştur. SRRC hem Arta barış sürecine hem de genel olarak TNG’ye meydan okumayı amaçlamış, ayrıca Federal Somali Devleti’nin kurulmasını destekleyen daha geniş bir siyasi gündeme sahip olmuştur (Elmi, 2010).

Somali’de devam eden iç çatışmalar Arta Barış Konferansı’na karşı bir duruş sergilerken, Etiyopya’nın TNG üzerinde nüfuz sağlamak amacıyla SRRC ile iş birliği yaptığı bildirilmektedir. Bu tutum, barış sürecini destekleyen Cibuti hükümetiyle çatışmakta, Eritre ise karşılık olarak TNG’ye destek vermektedir. IGAD üyesi ülkeler arasındaki anlaşmazlıklar, Arta Barış Konferansı’nın başarısız olmasında önemli bir rol oynamıştır (Elmi, 2010). Başlangıçta Etiyopya, Arta Konferansı’nı desteklemiş ve başbakanın açılış törenine katılması bunun kanıtıdır. Ancak Etiyopya, konferansın sonuçlarını kabul etmekte isteksiz davranmış ve bazı delegeleri ikna ederek hükümeti terk etmelerine yol açmıştır. Bu delegeler, askeri destek aldıkları Etiyopya hükümetinin etkisi altına girmiştir. Etiyopya, Arta’nın eksik ve yetersiz olduğunu savunarak konferansa karşı çıkan grupları örgütlemiş ve yanına çekmeyi başarmıştır. Sonuçta, SRRC’nin kurulmasında da Etiyopya’nın önemli bir rolü olmuştur. Bu durum, Etiyopya’nın Somali krizinde etkili ve aktif bir aktör olduğunu ortaya koymaktadır. SRRC, Mogadişu’daki hükümete karşı silahlı mücadele başlatmıştır.

Etiyopya’nın Ogaden bölgesinde Somalilerden oluşan önemli bir nüfusun bulunması, bölgedeki radikal İslamcı grupların Ogaden’i işgal etmesi ve bunun yol açabileceği sorunlar Etiyopya’yı ciddi şekilde kaygılandırmaktadır. Ayrıca Etiyopya, Mogadişu’nun güneyindeki Jubba, Bay, Bakaal, Gedo ve Hiran bölgelerinde mayın, mühimmat ve silah tedarik ederek TNG karşıtı grupları desteklemiştir. BM Güvenlik Konseyi, Etiyopya’nın barış sürecini sabote eden eylemlerine yönelik açıklamalar yapmış ve bu tür faaliyetlerin derhal durdurulmasını talep etmiştir. Bu iddialar, Güvenlik Konseyi’nin Somali uzman paneli tarafından da desteklenmiş, Etiyopya’nın TNG’yi engelleme faaliyetleri doğrulanmıştır. 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Etiyopya, TNG liderlerini Usame Bin Ladin destekçisi olmakla suçlamış olsa da ABD ile TNG arasında çeşitli uzlaşılar sağlanmıştır. Etiyopya ayrıca TNG’yi yolsuzluk, iç çekişmeler ve kaynak eksikliği gibi gerekçelerle eleştirmiştir. Etiyopya’nın bu eleştirileri ve müdahaleleri, TNG’nin başarısız olmasında etkili olmuştur. Her ne kadar Etiyopya’nın yöntemleri tartışılmalı olsa da Somali’deki barış süreçlerinde önemli bir güç olarak etkisi inkâr

edilemez. Etiyopya, Somali’de barışın sağlanmasını ya engelleyebilen ya da kolaylaştırabilen kilit bir aktördür. Bununla birlikte, IGAD üyesi ülkeler, TNG ile SRRC arasındaki eski düşmanlıkları aşmak ve barış sürecini ilerletmek amacıyla çeşitli diyalog platformları oluşturmuş; yeni hükümetin seçimlerinin düzenlenmesi de bu çabaların bir parçası olmuştur (Elmi, 2010).

2.9.9. Kenya'nın Eldoret Barış Süreci

Otieno’nun çalışmalarında, IGAD üyesi ülkeler arasındaki çıkar çatışmalarının Somali krizinin çözümünü büyük ölçüde zorlaştırdığı vurgulanmaktadır (Otieno, 2007). Özellikle Etiyopya ile Cibuti arasındaki süregelen rekabet, barış sürecinin ilerlemesine engel oluşturmıştır. Bu durumun farkına varan IGAD, söz konusu rekabeti bertaraf etmek amacıyla bir teknik komite oluşturarak yeni bir barış süreci başlatmıştır. Bu kez, sürece liderlik etme görevini Kenya üstlenmiştir. Kenya, Ekim 2002’de Eldoret şehrinde Somali’deki hizipler arasında geniş çaplı bir Ulusal Uzlaşma Konferansı düzenlemiştir. Bu konferans, 24 silahlı grup arasında bir ateşkes anlaşmasının imzalanmasına öncülük etmiş ve Somali’de federal yapının oluşturulması yönünde karar alınmıştır. Bu gelişme, daha önce Arta Konferansı’nda benimsenen üniter yönetim modelinin reddedilmesi anlamına gelmektedir. Eldoret’teki sürece, Geçici Ulusal Hükümet (TNG) ve Somali Yeniden Yapılanma ve Kurtuluş Konseyi (SRRC) temsilcileri de dahil olmuştur.

İki yılı aşkın süre boyunca süren müzakerelere, Somali’nin çeşitli gruplarından yaklaşık 300 savaş ağası temsilci olarak katılmıştır. Bu yoğun ve karmaşık süreç sonucunda, Somali’de geçici bir hükümetin temellerini atan federal geçiş tüzüğü üzerinde anlaşmaya varılmış ve 275 üyeli yeni bir ulusal meclis kurulmuştur. Bu meclis, Ekim 2004’te Puntland’ın eski başkanı Abdullahi Yusuf’u Somali Geçici Federal Hükümeti (TFG) Başkanı olarak seçmiştir.

Eldoret Konferansı, Somali siyasetinde etkili olacak bir güç paylaşımı sistemini de beraberinde getirmiştir. “4.5 formülü” olarak bilinen bu sistem, parlamentodaki 400 sandalyeyi dört büyük klan arasında eşit biçimde paylaştırırken, kalan yarım oran ise azınlık gruplara ayrılmıştır. Her büyük klana 84 sandalye düşerken, azınlıklar 42 sandalye ile temsil edilmiştir. Ancak bu model, TNG ve SRRC destekçileri arasında derin ayrılıklara yol açmış ve siyasi kutuplaşmayı körüklemiştir. Yine de Teknik Komite’nin önerileri doğrultusunda aynı formül kullanılarak geçici parlamento yeniden

oluşturulmuştur (Otieno, 2007). Güvenlik ortamının istikrarsızlığı ve İslam Mahkemeleri Birliği'nin (İMB) yükselişi nedeniyle, Geçici Federal Hükümet (TFG) uzun süre Somali'ye taşınamamıştır. Özellikle Orta ve Güney Somali'de Hawiye klanı mensupları arasında İMB'nin yüksek düzeyde destek görmesi, TFG'nin bu bölgelerde etkinlik kurmasını daha da zorlaştırmıştır. Bu durum, Cumhurbaşkanı Abdullahi Yusuf'un meşruiyetinin sorgulanmasına yol açmış, ayrıca hükümetin Mogadişu'ya taşınabilecek nitelikte güçlü bir güvenlik gücünden yoksun olduğu da açıkça ortaya çıkmıştır (Mulugeta, 2009).

TFG ile İMB arasındaki farklılıklar derinleşmiş; İMB, TFG'nin oluşturduğu anayasal çerçeveyi reddederken, TFG ise İMB'yi terörist bir oluşum olarak nitelendirmiştir. Tüm bu gerilime rağmen, iki taraf da Arap Ligi öncülüğünde başlatılan diyalog sürecine katılmış; fakat bu görüşmelerden somut ve kalıcı bir sonuç alınamamıştır. Öte yandan, İMB liderlerinin hedefi, yalnızca Somali sınırlarıyla sınırlı kalmayıp, Etiyopya'nın Ogaden bölgesini de içeren geniş bir İslam devleti kurmaktır (Mulugeta, 2009). Kidist'in çalışmalarına göre, İMB, özellikle Hawiye klanı içindeki güçlü konumu sayesinde iş çevrelerinden mali destek alarak kendi silahlı milis gücünü kurmuştur (Kidist, 2008). Bu milisler, halktan vergi toplamakta ve başkent Mogadişu'yu kontrol eden savaş ağalarına karşı savaşarak büyük bir güç kazanmışlardır. 2006'nın ağustos ayında, Baladwen ve Hobyö gibi önemli şehir ve limanlar başta olmak üzere, Orta ve Güney Somali'nin önemli kısımları İMB'nin denetimine geçmiştir.

2006 yılı itibarıyla İMB, ülkenin güneyinde kontrolü sağlamış ve şeriat hukukunu uygulamaya başlamıştır. Ancak bu durum, ABD, Afrika Birliği ve Etiyopya tarafından desteklenen TFG kuvvetleri ile İMB arasında yoğun çatışmalara neden olmuştur. 18 Ocak 2007'de, TFG birlikleri Mogadişu'yu ele geçirerek 1991'den bu yana ilk kez Somali'nin güneyinde etkin bir denetim sağlamış, aynı süreçte Etiyopya ordusu da çeşitli bölgelere müdahalede bulunmuştur (Samatar, 2007).

İMB'nin 2007'deki mağlubiyetinin ardından örgüt dağılmış, parçalanan yapılardan biri olan El-Şebab, TFG'ye karşı silahlı direnişe başlamıştır. El-Şebab, 2007-2008 yıllarında Orta ve Güney Somali'de birçok bölgeyi ele geçirmiştir. Çatışmaların şiddetlenmesiyle birlikte Etiyopya birlikleri ülkeden çekilmiş, yetersiz donanımına sahip Afrika Birliği barış gücü unsurları ise bölgede sınırlı varlık göstermeye devam etmiştir.

9 Haziran 2008’de Cibuti’de gerçekleştirilen barış görüşmeleri sonucunda, TFG ile ılımlı İslamcı gruplardan oluşan Somali Kurtuluş İttifakı (ARS) arasında bir uzlaşma sağlanmıştır. Bu anlaşmayla birlikte, TFG, İMB, ARS ve bazı diğer aktörler arasında bir ittifak kurulmuştur. Ancak bu ittifaka katılmayan El-Şebab, 2009 ortalarından itibaren kendi içinde de bölünmelere sahne olmuştur (BBC, 2009). Cibuti anlaşması sonrası geçici parlamentonun üye sayısı 275 artırılmış, bu üyeliklerin 200’ü ARS’ye, 75’i ise radikal gruplara ve sivil toplum temsilcilerine verilmiştir. Sonuç olarak ulusal birlik hükümeti kurulmuş ve Şerif Ahmed başkanlığa seçilmiştir (Bradbury, 2009). Ardından, 12 Kasım 2010’da yeni bir koalisyon hükümeti oluşturulmuş, anayasa hazırlıkları başlamış, yönetim reformları ve yolsuzlukla mücadele gündeme alınmıştır (ABC, 2010). Afrika Birliği birliklerinin desteğiyle Ağustos 2011’de başkent Mogadişu’da kısmi kontrol sağlanmıştır. Bu gelişmeler, Somali’nin devletleşme sürecinde önemli ancak kırılgan adımlar olarak değerlendirilmiştir.

Somali’yle ilgili son dönemin önemli uluslararası buluşmalarından biri, 23 Şubat 2012’de düzenlenen Londra Konferansı olmuştur. Bu toplantıda, Somali’nin iç dinamiklerine saygı gösterilerek yerel çözümlere öncelik verilmiş; yardım faaliyetlerinin daha etkili şekilde koordine edilmesi ve uluslararası desteğin artırılması hedeflenmiştir. El-Şebab dışındaki tüm yerel ve diaspora aktörlerinin davet edildiği bu konferans, önceki girişimlerden farklı bir yaklaşım sergilemiştir. Ayrıca, Geçici Federal Hükümetin (TFG) görev süresinin 2012 Ağustos’ta sona ereceği ve bu tarihe kadar yeni bir parlamento oluşturulması, anayasanın kabul edilmesi, yeni bir cumhurbaşkanı seçilmesi ve kabine kurulması gerektiği konusunda mutabakata varılmıştır. Nihayetinde, TFG’nin süresi 20 Ağustos 2012’de sona ermiş ve yerine Somali Federal Meclisi kurulmuştur. Aynı tarihte yeni devlet başkanı seçilmiş ve Somali Federal Hükümeti resmen göreve başlamıştır. Bu gelişme, iç savaş sonrası kurulan ilk kalıcı yönetim olması açısından tarihi bir dönüm noktasıdır (ALLAFRICA, 2012). Ayrıca, anayasal süreç kapsamında beş büyük Somali klanını temsil eden 825 üyenin katılımıyla Mogadişu’da Federal Anayasa kabul edilmiştir.

20 Ağustos 2012’de yeni parlamento ve hükümetin yemin etmesi, Somali’nin yeniden yapılandırılmasında yeni bir başlangıç anlamına gelmiştir. Bu süreçte devlet, uzun yıllar süren çöküşten sonra ilk kez daha meşru bir yapı olarak görülmeye başlanmış; vatandaşlar için kalıcı barışın sağlanması, evlerini yeniden inşa etmeleri ve ülkenin her

bölgesine etkin yönetim ulaştırılması açısından umut verici bir dönem başlamıştır. Yeni hükümetin temel görevleri ise kamuoyunun güvenini kazanmak, politik uzlaşayı sağlamak, federal bir yönetimi oturtmak ve halk oylamasıyla desteklenecek kalıcı bir anayasa inşa etmektir.

Geçiş sürecinin ardından, Somali 1969'dan sonra ilk kez 2012 yılında seçim gerçekleştirmiştir. Hasan Şeyh Mahmud'un kazandığı bu seçimler, ülkede uzun yıllar sonra ilk defa istikrarlı bir yönetimin oluşacağı beklentisini güçlendirmiştir. 2013'te ABD, 22 yıl sonra Somali Hükümeti'ni tanımış; 2014'te ise El-Şebab lideri Ahmed Abdi Godane, ABD'nin düzenlediği hava saldırısında öldürülmüş, yerine Ahmed Umar getirilmiştir.

2017 yılında Somali'de bir kez daha seçim yapılmış ve bu yarışın galibi, eski Başbakan Mohamed Abdullahi Farmajo olmuştur. Aynı yıl, ABD 1993'te çekildiği Somali'ye yeniden askeri birlik konuşlandırmış ve bu sayı kısa sürede 500'ün üzerine çıkarılmıştır. ABD, ülkedeki hava saldırılarını da yoğunlaştırmıştır. Ancak El-Şebab örgütü, halen Somali'nin güney ve orta bölgelerinde ciddi bir varlık göstermekte ve birçok alanı fiilen kontrol etmeye devam etmektedir.

Devletleşme sürecinin sekteye uğradığı bu zorlu ortamda, 1,5 yıl süren bir seçim krizi yaşanmış ve bu durum siyasi gerilimi tırmandırmıştır. Sonunda 2022 yılında yapılan seçimlerle eski Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud yeniden devlet başkanı seçilmiş ve Somali tarihinde iki kez bu göreve gelen ilk isim olmuştur. Bugün gelinen noktada, El-Şebab'ın hem bölgesel hem de küresel güvenlik açısından oluşturduğu tehdit gündemdeki yerini korumakta; Somali'deki hükümetin uluslararası destek olmaksızın kendi ayakları üzerinde durup duramayacağı ise temel tartışma konularından biri olarak öne çıkmaktadır (BBC, 2022).

2.10. Bölgesel Devletler ve Küresel Köy için Çıkarımlar

Somali'deki genel kaos yalnızca Somali halkını etkilemedi, aynı zamanda komşu devletler ve genel olarak uluslararası toplum üzerinde de yayılma etkisi yarattı. Somali, Afganistan ve Irak'tan sonra dünyada üçüncü en büyük mülteci kaynağıdır. Somalili mülteciler dünyanın dört bir yanına dağılmış durumda. Özellikle de Kenya, en fazla sayıda Somalili mülteciye ev sahipliği yapmakta. Kenya'da 320.000'in üzerinde mülteci bulunmaktadır. Yalnızca 2008 yılında 60.000 yeni Somalili Kenya'ya sığındı (IGAD,

2008). Etiyopya, Cibuti ve Yemen de Somalili mültecilerin büyük alıcıları arasında yer almakta (UNNS, 2009). Mültecilerin sorumluluğunu üstlenmek, aslında ev sahibi ülkenin siyaseti, ekonomisi ve güvenlik durumu açısından ciddi sonuçlar doğurabilir. Örneğin, 1990'ların ortalarında Al-İttihad, ülkedeki Somalili mültecilerle birlikte Etiyopya'ya yönelik bir dizi terör saldırısını planladı ve gerçekleştirdi. Bunlar özellikle 18 Ocak 1996'da Ghion Oteli'nin bombalanması, ardından 2 Şubat 1996'da Dire Dawa'daki Ras Oteli ve 5 Ağustos 1996'da Addis Ababa'daki Wabi Shebelle Oteli saldırısı bunlara örnek verilebilir.

1991 sonrası boşluk, Somali devleti içinde uluslararası suçun ve terörist faaliyetlerin filizlenmesini teşvik etti (Möller, 2009). Sonuç olarak bu, uluslararası kardeşlik için bir huzursuzluk kaynağı haline geldi. Çalkantılı Somali'nin, Afrika'nın doğu kısmındaki bir dizi bombalamaya katkıda bulunan El Kaide temsilcileri için bir sığınma limanı olduğu düşüncesi yaygın olarak tahmin edilmekte. Somali'deki aşırı İslamcı gruplar, El Kaide'nin Doğu Afrika bölgesindeki başlıca muhatapları olarak hizmet etmekteydi. Sonuç olarak Batı, özellikle de ABD, Somali'yi yakından takip etmekte. Dikkatleri mücadelenin çok daha dar bir kapsamına odaklanmış durumda. Burada amaç El Kaide şüphelilerinden oluşan bir kişiyi yakalamak ve Taliban benzeri bir hükümetin gelişmesini engellemektir. Üstelik ABD, kendi ideolojileriyle aynı fikirde olan her grubu korudu ve destekledi (ICG, 2008).

3. BÖLÜM: AMISOM'UN SİYASİ İSTİKRAR SAĞLAMADAKİ ROLÜ ÜZERİNE BİR DURUM ÇALIŞMASI

3.1. AMISOM'un Yapısı, Katılımcı Ülkeler ve Görev Alanları

Afrika kıtası, uzun yıllar boyunca iç savaşlar, etnik çatışmalar, siyasi istikrarsızlıklar ve devlet çöküşleri gibi çok boyutlu krizlerle karşı karşıya kalmış; bu durum kıtanın uluslararası sistemde kırılgan ve müdahaleye açık bir coğrafya olarak anılmasına neden olmuştur. Bu krizlerden biri olan Somali örneği ise, yalnızca Afrika için değil, küresel güvenlik ve barışı koruma mekanizmaları açısından da dikkate değer bir vaka teşkil etmektedir. 1991 yılında Somali devlet başkanı Siyad Barre'nin devrilmesiyle birlikte merkezi yönetimin çökmesi, ülkede uzun yıllar sürecektir bir iç savaş, otorite boşluğu ve silahlı grupların yükselişiyle sonuçlanmıştır. Bu süreçte Somali, uluslararası toplum açısından hem insani felaketler hem de güvenlik tehdidi açısından ciddi bir sınav hâline gelmiştir (James, 2010).

Somali'deki kriz ortamına yönelik uluslararası müdahale arayışları ilk olarak Birleşmiş Milletler öncülüğünde başlatılmış olsa da bu müdahaleler kalıcı bir çözüm üretmede yetersiz kalmıştır. Özellikle 1993 yılında yaşanan ve "Black Hawk Down" olarak bilinen Mogadişu Olayı, uluslararası kamuoyunda Somali müdahalesine yönelik algıları ciddi şekilde olumsuz etkilemiştir. Bu gelişmelerin ardından Afrika Birliği, kıta içi krizlere karşı daha etkin, esnek ve yerel duyarlılıklara açık bir barışı koruma yaklaşımı geliştirme ihtiyacı hissetmiş ve bu doğrultuda 2007 yılında Afrika Birliği Somali Misyonu (AMISOM) kurulmuştur.

AMISOM'un kuruluşu, hem Afrika Birliği'nin kendi güvenlik mimarisini oluşturma çabasının bir sonucu hem de Somali'deki güvenlik ve siyasi istikrarsızlığın bölgesel tehdit boyutuna ulaşmasının bir yansımasıdır. Misyonun temel hedefi, Somali'nin geçici hükümetine destek vermek, El-Şebab gibi terör örgütlerine karşı mücadele etmek, sivil halkı korumak ve Somali'de devletin yeniden inşa sürecine katkı sunmak olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda AMISOM, klasik anlamda bir barışı koruma misyonunun ötesine geçerek çok boyutlu, bütünleşmiş xbir yapı hâline gelmiş ve hem askeri hem de sivil unsurları bünyesinde barındıran hibrit bir görev profiline sahip olmuştur (Jenne,2007).

Mart 2005'te, Afrika Boynuzu ülkeleri tarafından oluşturulan Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi (IGAD), Afrika Birliği adına Somali'de barış sürecini desteklemek amacıyla bir Barış Destek Misyonu (IGASOM) kurulması konusunda mutabakata vardı. Ancak IGAD'ın böyle bir misyonu hayata geçirebilecek düzeyde siyasi etki ve maddi kaynağa sahip olmaması, bu girişimin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden oldu.

Etiyopya'nın Somali'ye müdahalesi sonrasında, İslam Mahkemeleri Birliği (İMB) etkisini yitirirken, Geçici Federal Hükümetin de sahadaki otoritesi neredeyse tamamen ortadan kalkmıştı. Bu boşluğun bilincinde olan Etiyopya, güvenilir bir çözüm alternatifi olmaksızın askerlerini bölgeden çekmeyi reddetti. Bu durum, Somali'de Afrika Birliği ve Birleşmiş Milletler iş birliğiyle ortak bir misyonun kurulması fikrini öne çıkardı. Afrika Birliği Barış ve Güvenlik Konseyi, 19 Ocak 2007 tarihinde Somali'ye yönelik bir barışı koruma misyonunun görevlendirilmesini kabul etti. Ardından, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi de 20 Şubat 2007 tarihli ve 1744 sayılı kararıyla Somali Afrika Birliği Misyonu'nu (AMISOM) yetkilendirdi. Bu karar, Geçici Federal Hükümetin korunması, ulusal diyalog ve uzlaşının desteklenmesi, Somali Güvenlik ve İstikrar Planı'nın uygulanması, El-Şebab ve benzeri tehdit unsurlarına karşı operasyonlar düzenlenmesi ile Somali güvenlik güçlerinin eğitilmesi ve desteklenmesini kapsıyordu.

Mart 2007'de AMISOM bünyesinde görev yapacak ilk birlik olarak 1650 kişilik Uganda askeri birliği Mogadişu'ya konuşlandırıldı. Yılın ilerleyen dönemlerinde Burundi askerleri de sahadaki görevlere katıldı. Artan saldırılarla birlikte Uganda birlikleri sayıca artırılırken, BM Güvenlik Konseyi asker mevcudunun 12.000'e çıkarılmasını talep etmiştir.

2011 yılında AMISOM birlikleriyle yaşanan çatışmaların ardından, El-Şebab taktik nedenlerle Mogadişu'dan çekildiğini duyurdu. Ancak buna rağmen örgüt, suikast ve bombalama gibi yöntemlerle bölgede tehdit oluşturmaya devam etmiştir (Jhazbhay, 2009).

AMISOM, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından, insani yardım faaliyetlerinin yürütülmesi için koşullar yaratmak ve ülkedeki durumu istikrara kavuşturmak için Somali'de Barış Destek Operasyonları yürütmekle görevlendirilmiştir. Bu kapsamda aşağıdaki görevler AMISOM'a verilmiştir.

- Somali'de tüm paydaşlarla birlikte çalışarak diyalog ve uzlaşmayı desteklemek,

- Geçici Federal Kurumlarını ve bunların alt unsurlarının fonksiyonlarını yerine getirebilmeleri için koruma sağlamak,
- Ulusal Güvenlik istikrar Programının uygulanmasına yardımcı olmak.
- Silahsızlanma ve istikrar çabalarına teknik yardım ve diğer desteği sağlamak.
- Operasyon sahasında güvenlik durumunu izlemek,
- Mültecilerin ve Yurt içinde Yerinden Edilen Kişilerin geri gönderilmesi de başta olmak üzere insani yardım operasyonlarını kolaylaştırmak,
- Meşru müdafaa kapsamında AMISOM personelini, üslerini ve teçhizatını korumak.
- Bu görevler kapsamında AMISOM'a üç stratejik hedef belirlenmiştir. Bunlar; AMISOM'dan Somali'deki Somali güvenlik güçlerine güvenlik sorumluluklarının kademeli olarak verilmesinin sağlanması; El-Şebab ve diğer silahlı muhalif gruplar tarafından oluşturulan tehdidin azaltılması ve Somali güvenlik güçlerine, Somali'deki istikrar, uzlaşma ve barış inşasının yanı sıra her seviyede siyasi süreç için güvenlik sağlama konusunda yardımcı olunmasıdır. Bu hedeflere ulaşmak için BM Güvenlik Konseyi Kararı 2372 (2017) uyarınca, aşağıdaki öncelikli görevleri yerine getirme yetkisine sahiptir.
- Ana yerleşim merkezlerine öncelik vererek, AMISOM Harekât Konseptinde belirtilen sektörlerde varlığını sürdürmek,
- Somali makamlarının görevlerini yerine getirmesine yönelik korunmasına yardımcı olmak,
- Birleşmiş Milletler personelinin güvenliğini ve hareket özgürlüğünü sağlamak, El-Şebab'ın kontrolünden alınan bölgelerde insani durumun iyileştirilmesine ve güvenli hale getirilmesi.
- Somali Güvenlik Güçleri ile birlikte El-Şebab ve diğer silahlı muhalif gruplara yönelik operasyonlar gerçekleştirmek,
- Somali güvenlik güçlerine UNSOM ile yakın iş birliği içinde ve Ulusal Güvenlik Mimarisine paralel olarak danışmanlık yapmak ve yardımcı olmak;
- AMISOM'u güvenlik şartlarına göre yeniden yapılandırmak,
- Birleşmiş Milletler ve Somali Federal Hükümeti ile koordineli olarak, sığınmacıları geçici olarak almak.

- AMISOM'un bu görevleri yerine getirebilmek için çok yönlü ilişkiler ağı mevcut olmakla birlikte bu beraberinde karmaşıklığı ve koordinasyon zafiyetine de sebep olmaktadır. AMISOM'un Somali'nin siyasi sürecini desteklemede öncü bir rolü olmadığına dikkat etmek çekmek gerekir. AMISOM ortaklarının en dikkat çekenleri arasında personel maaşları, ölüm ve sakatlık ödemeleri ve diğer destek türleri için ödenen finansal yardım sağlayan AB vardır. Bir diğeri UNSOA BM AMISOM destek ofisi 2015'te UNSOS Somali Destek Ofisi, özellikle lojistik desteğin sağlanması açısından önemlidir. UNSOM ise siyasi geçiş süreci, güvenlik sektörü reformu ve hukukun üstünlüğü gibi pek çok konuda destek sağlamak üzere bulunmaktadır (Kingston,2004).

2012 yılında yapılan seçimlerle birlikte, Hasan Şeyh Mahmud, Geçici Federal Hükümet'in yerine kurulan yeni yapının ilk Cumhurbaşkanı olarak göreve başladı. Ancak Somali gündemden düşmeden, 21 Şubat 2013'te El-Şebab militanlarının Kenya'nın başkenti Nairobi'deki bir alışveriş merkezine düzenlediği ve 67 kişinin hayatını kaybettiği kanlı saldırı, uluslararası kamuoyunun dikkatini bir kez daha Somali'ye çevirdi. Bu saldırı, küresel terörle mücadelede iş birliğinin ne kadar kritik olduğunu güçlü biçimde hatırlattı. 2012-2014 döneminde, Etiyopya ve Kenya güçlerinin de AMISOM bünyesine katılmasıyla, misyonun toplam asker sayısı 20.000'in üzerine çıktı. Kasım 2013'te Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, AMISOM'un askeri kapasitesini artırma kararı alarak personel sayısını 22.126 olarak belirledi. O dönemde AMISOM; Uganda, Burundi, Cibuti, Kenya ve Etiyopya'dan gelen askerlerle beş ayrı görev sektöründe faaliyetlerini sürdürmekteydi (Kopecek, 2016).

Bu süreçte El-Şebab, AMISOM birliklerine yönelik çok sayıda saldırı gerçekleştirdi. Uganda ve Burundi zaman zaman askerlerini geri çekme yönünde beyanlarda bulunsalar da bu açıklamalar somut adımlara dönüşmedi. 2016'da Somali yeniden seçim atmosferine girdi ve 8 Şubat 2017'de, yoğun güvenlik önlemleri altında bir uçak hangarında yapılan seçimle, eski Başbakan Mohamed Abdullahi Mohamed (Farmajo), meclis üyelerinin oylarıyla dönemin Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud'u geride bırakarak ülkenin yeni Cumhurbaşkanı oldu.

BM Güvenlik Konseyi, Ağustos 2017'de AMISOM'un yetkilerini yeniledi. Misyondan, El-Şebab ve diğer silahlı muhalif gruplara karşı operasyonlara devam etmesi, Somali'nin devletleşme sürecine destek vermesi, Somali güvenlik güçleriyle yakın iş birliği içinde olması, sivillerin ve barış sürecine katılan tarafların haklarına saygı

göstermesi ve El-Şebab'ın çekildiği bölgelerde insani yardım önceliklerini gözeterek düzeni sağlaması talep edildi (Lewis, 2008).

Ayrıca, BM'nin 2372 sayılı kararıyla, Somali'deki siyasi ve güvenlik gelişmeler doğrultusunda AMISOM'dan Somali güvenlik güçlerine kademeli görev devrini öngören bir geçiş planı hazırlanmasına karar verildi. Bu süreç, ilk kez AMISOM'un asker sayısında azaltmaya gidileceğini de içeriyordu. Plan doğrultusunda, 30 Ekim 2018'e kadar görevli personel sayısının 20.626'ya indirilmesi hedeflenmişti. Ancak bu hedefin nasıl gerçekleştirileceğine dair somut bir uygulama ya da net bir strateji henüz ortaya konmamıştır. AMISOM'un yapısı, katılımcı ülkelerin katkılarıyla şekillenmiş olup, Afrika kıtasının çeşitli bölgelerinden gelen birliklerin koordinasyonunu içermektedir. Misyonun askerî kanadı, doğrudan çatışma bölgelerinde güvenliği sağlama ve El-Şebab gibi tehdit unsurlarını bertaraf etme amacına hizmet ederken; polis ve sivil bileşenleri ise kamu düzeni, yerel yönetim kapasitesinin artırılması ve toplumsal uzlaşının teşvik edilmesi gibi görevlerle sorumludur. Bu nedenle AMISOM, çok uluslu bir yapı olmasının yanında çok disiplinli bir karaktere de sahiptir. Bu yapı, görev alanlarının genişlemesini ve zamanla siyasi istikrarın sağlanmasına yönelik girişimlerin de merkezine yerleşmesini mümkün kılmıştır (Lindley, 2006). Misyonun sahadaki uygulamaları, yalnızca güvenlik açısından değil, aynı zamanda Somali'nin yönetim kapasitesinin yeniden oluşturulması açısından da kritik öneme sahiptir. AMISOM, özellikle Mogadişu ve çevresindeki bölgelerde güvenliği sağlayarak federal hükümetin etkinlik alanını genişletmesine zemin hazırlamış, ayrıca yerel seçimlerin organize edilmesi, anayasal süreçlerin yürütülmesi ve kamu hizmetlerinin yeniden sunulması gibi alanlarda da aktif rol oynamıştır. Bu süreçte misyonun etkili olmasında katılımcı ülkelerin taahhüt düzeyi, askeri ve lojistik kapasiteleri kadar siyasi iradeleri de belirleyici olmuştur.

Katılımcı ülkeler arasında başta Uganda, Burundi, Kenya, Cibuti ve Etiyopya gibi bölgesel aktörler yer alırken; bu ülkeler arasında hem iş birliği hem de zaman zaman çıkar çatışmalarına dayalı gerilimler gözlemlenmiştir. Bu ülkelerin bazıları, Somali'deki operasyonlara kendi ulusal güvenlik kaygıları doğrultusunda yaklaşmış; bu da misyonun tarafsızlık ilkesi üzerinde soru işaretlerine yol açmıştır. Buna rağmen, AMISOM'un Somali'de belirli bir düzeyde güvenlik ortamı oluşturması ve siyasi geçiş süreçlerine katkı sağlaması, uluslararası toplum tarafından genel anlamda olumlu değerlendirilmiştir (Little,2003).

Bu bağlamda çalışmanın bu bölümü, AMISOM'un kurumsal yapısını, askerî ve sivil bileşenlerini, görev alanlarını ve bu görevleri yerine getirirken nasıl bir organizasyon yapısı izlediğini detaylı biçimde incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, misyonda yer alan ülkelerin katkı düzeyleri, sahadaki faaliyetleri ve karşılaştıkları zorluklar da değerlendirilerek, AMISOM'un etkinliğine dair kapsamlı bir analiz sunulacaktır. Bu analiz, hem Somali örneğinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacak hem de Afrika kıtasında yürütülen benzer barışı koruma misyonlarına dair genel bir perspektif sunacaktır (Lynch,2004).

3.2. Askerî Faaliyetler ve El-Şebab'a Karşı Operasyonlar

Uluslararası barışı koruma misyonları, yalnızca çatışmaları sona erdirmeye yönelik pasif bir arabuluculuk değil, aynı zamanda aktif güvenlik üretimi ve terörle mücadele gibi görevleri de üstlenmektedir. Bu bağlamda Somali'de faaliyet gösteren Afrika Birliği Somali Misyonu (AMISOM), klasik barışı koruma anlayışının ötesine geçerek doğrudan çatışma bölgelerinde askeri operasyonlar yürüten, silahlı örgütlerle mücadele eden ve devletin güvenlik kapasitesini yeniden inşa etmeyi hedefleyen hibrit bir görev tanımına sahiptir. AMISOM'un kuruluşu, Somali'nin 1991 sonrası içine düştüğü siyasi kaos, devlet otoritesinin çökmesi ve güvenlik boşluğunun terör örgütleri tarafından doldurulması gibi sebeplerle kaçınılmaz hâle gelmiştir. Bu güvenlik boşluğunun en dikkat çeken sonucu ise, Somali merkezli radikal İslamcı bir terör örgütü olan Harakat El-Şebab al-Mujahideen (kısaca El-Şebab)'in ortaya çıkışı ve giderek ülke genelinde güç kazanması olmuştur (Mangan, 2010).

El-Şebab, özellikle 2006 yılında İslam Mahkemeleri Birliği'nin dağılmasının ardından, Somali'nin güney ve orta kesimlerinde kontrolü ele geçirerek, kendi ideolojik çizgisinde bir yönetim kurma hedefiyle hareket etmeye başlamıştır. Örgüt, sadece silahlı mücadeleyle değil, aynı zamanda kendi mahkemelerini ve idari yapılarını oluşturarak “devletimsi” bir yapı kurmaya çalışmıştır. Bununla birlikte, sivillere yönelik baskılar, infazlar, zorla uygulanan dini kurallar ve şiddet eylemleriyle El-Şebab kısa sürede hem Somali halkı hem de uluslararası toplum nezdinde büyük bir tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır. Örgütün Kenya, Uganda gibi komşu ülkelere yönelik bombalı saldırılar gerçekleştirmesi, tehdidin bölgesel boyuta taşındığını açıkça göstermiştir. Başlangıçta AMISOM, görevini yerine getirirken ciddi güvenlik engelleriyle karşı karşıya kalmıştır.

Bu zorluklar nedeniyle, ilk etapta misyonun katkısı Somali genelinde sınırlı kalmış; yalnızca başkent Mogadişu'daki havaalanı, Cumhurbaşkanlığı Sarayı ve bu iki nokta arasındaki yolun güvenliğinin sağlanmasıyla sınırlı bir faaliyet alanı ortaya çıkmıştır (Martin ve Dobos, 2014).

Ancak 2011 yılının ağustos ayından itibaren, AMISOM birlikleri ile Somali ulusal güvenlik güçlerinin sahadaki etkisi giderek artmaya başlamıştır. Öncelikli olarak El-Şebab tehdidinin geriletilmesine odaklanılmış, fakat örgüt, klasik çatışma biçimlerinden uzaklaşıp yerel halk arasında gizlenme ve asimetrik saldırı yöntemleri geliştirme kabiliyetini korumuştur. Takip eden birkaç yıl içerisinde, El-Şebab güney ve orta Somali'deki birçok önemli yerleşim merkezinden çıkarılmıştır.

Bu dönemde AMISOM, ülkede iki geçici hükümetin, ardından gelen iki federal hükümetin ve iki ulusal seçim sürecinin güvenliğini sağlamada kilit bir rol üstlenmiştir. Misyonun stratejik hedefleri doğrultusunda, Somali'deki siyasal yapının istikrara kavuşmasına ve seçim süreçlerinin sağlıklı şekilde yürütülmesine sunduğu katkılar oldukça dikkat çekicidir. Her ne kadar El-Şebab artık varoluşsal bir tehdit olarak değerlendirilmese de siyasi ve ekonomik anlamda etkili bir tehdit unsuru olmayı sürdürmektedir. Operasyonel seviyede başarının devamının sağlanması için ise; terör tehdidinin ortadan kaldırılmasına yönelik çabalar devam etmelidir. Yaklaşan yeni seçim sürecine yönelik planlama yapılması zorunluluk arz etmekte, polis ve sivil unsura yeterli destek sağlanması yönünde adımlar atılmalıdır. Sivillerin uğradığı zararlara yönelik adalet makamlarınca hızlı tedbirler alınmalıdır. Somali'ye ait diğer özel güvenlik sorunları (Su-toprak meselesi, klan bazlı çatışmalar vb.) için çözümler üretilmesi ülkedeki gerginliğin azaltılması yolunda önemli katkılar sağlayacaktır (Lynch,2004).

Bu gelişmeler doğrultusunda AMISOM'un misyonu, başlangıçta barışı koruma ve geçici hükümeti destekleme ekseninde şekillense de kısa süre içinde El-Şebab'a karşı doğrudan askeri operasyonlar düzenleme boyutuna evrilmiştir. AMISOM'un bu kapsamda yürüttüğü faaliyetler, Afrika kıtasındaki en kapsamlı terörle mücadele operasyonlarından biri olarak kabul edilmektedir. Operasyonlar, yalnızca El-Şebab'ın kontrolündeki bölgelerin geri alınmasıyla sınırlı kalmamış; aynı zamanda şehir güvenliğinin sağlanması, önemli altyapıların korunması, yol kontrolleri ve militanların yeniden örgütlenmesinin önlenmesi gibi görevleri de içermiştir.

AMISOM'un askerî faaliyetleri, misyonda görev alan katılımcı ülkelerin doğrudan sahaya asker konuşlandırmasıyla yürütülmüştür. Uganda, Burundi, Kenya, Cibuti ve Etiyopya gibi ülkeler, Somali'de farklı bölge ve cephelerde aktif olarak yer almış; kendi ulusal güvenlik öncelikleriyle uyumlu biçimde operasyonlara katkı sağlamıştır. Özellikle Mogadişu'nun El-Şebab'tan temizlenmesi, Kismayo ve Beledveyne gibi stratejik şehirlerin örgütün elinden alınması gibi gelişmeler, AMISOM'un sahadaki askeri varlığının etkinliğini gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte, bu başarılar ağır bedellerle kazanılmış; AMISOM askerleri sık sık El-Şebab'ın pusu, intihar saldırısı ve mayınlı tuzaklarına hedef olmuştur. El-Şebab'a karşı yürütülen operasyonların başarısı, sadece askeri kapasiteyle değil, aynı zamanda istihbarat paylaşımı, yerel halkla iş birliği ve Somali Ulusal Ordusu (SNA) ile koordinasyon gibi çok katmanlı faktörlere bağlı olmuştur. Ancak bu unsurlar her zaman yeterli düzeyde işlememiş; yer yer yerel güçler ile AMISOM arasında güven eksikliği ve koordinasyon problemleri yaşanmıştır. Ayrıca El-Şebab'ın asimetrik savaş yöntemleri ve sivil halk arasına karışarak faaliyet göstermesi, operasyonların kapsamını ve sonuçlarını karmaşıktırmıştır. Bu durum, sivil kayıpların önlenmesi, insan haklarına saygı ve misyonun meşruiyetinin korunması açısından ciddi zorluklar yaratmıştır (Balthasar,2012).

3.3. Güvenliğin Tesisi ve Kamu Düzeninin Sağlanması

Güvenlik ve kamu düzeni, modern devletlerin varlıklarını sürdürebilmelerinin ve toplumun temel ihtiyaçlarını karşılayabilmelerinin en asli unsurları arasında yer alır. Bu iki unsurun yokluğu ya da zayıf olduğu durumlarda devlet otoritesi sorgulanır hâle gelir, toplumsal huzur bozulur ve siyasal istikrar kırılganlaşır. Bu bağlamda, uzun yıllar boyunca iç savaş, siyasi kriz ve toplumsal çöküş içinde kalan Somali, güvenliğin tesisi ve kamu düzeninin sağlanması konusunda en zorlu vakalardan birini temsil etmektedir. 1991 yılında merkezi hükümetin çöküşüyle birlikte ülkede kamu otoritesi ortadan kalkmış; yerine geçen silahlı gruplar, klan yapıları ve radikal örgütler devlet işlevlerini ya kendi çıkarları doğrultusunda üstlenmiş ya da tamamen ortadan kaldırmıştır. Bu durum, halkın güvenliğini tehdit eden bir ortam yaratmakla kalmamış, aynı zamanda Somali'nin uluslararası toplum nezdindeki “başarısız devlet” imajını da pekiştirmiştir.

Somali’de devlet otoritesinin zayıflığı, sadece ulusal sınırlar içerisinde değil, bölgesel güvenlik açısından da ciddi tehditler doğurmuştur. Silahlı milislerin denetimindeki bölgelerde yaşanan insan hakları ihlalleri, yasa dışı silah ve insan ticareti, deniz korsanlığı ve özellikle El-Şebab gibi terör örgütlerinin faaliyetleri, Somali’yi küresel güvenlik politikalarının ilgi odağı hâline getirmiştir. Bu nedenle Somali’ye yönelik uluslararası müdahale yalnızca insani yardımlarla sınırlı kalmamış; güvenliğin yeniden tesisi ve kamu düzeninin yeniden inşası gibi daha derin yapısal reformları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu çerçevede en kritik aktörlerden biri, 2007 yılında Afrika Birliği tarafından kurulan Afrika Birliği Somali Misyonu (AMISOM) olmuştur (Lynch,2004).

AMISOM, üç ana yapıdan oluşmaktadır: Askeri birim, polis birimi ve sivil bileşen. Bu unsurlar içinde en geniş ve etkin olanı askeri yapıdır. Konuya dair ayrıntılı bilgiler aşağıda ele alınacaktır.

Polis birimi, ilk olarak 2010 yılında Mogadişu’da 1680 personelle faaliyetlerine başlamış, zamanla Baidoa, Kismayo, Beletweyne ve Jowhar gibi şehirlerde de varlık göstermeye başlamıştır. Bu birim, Somali’de güvenlik yapılanmasının güçlendirilmesi amacıyla polis teşkilatının eğitime, teçhizat teminine ve organize suçlarla mücadele kapasitesinin geliştirilmesine destek sağlamaktadır. Özellikle kadınların polis teşkilatındaki temsili artırılmakta, toplumsal cinsiyet temelli şiddetle mücadele konusunda eğitim programları yürütülmektedir. Sivil unsur ise 72 kişiden oluşmakta ve siyasi ilişkiler, insani yardım koordinasyonu, kamuoyunun bilgilendirilmesi gibi çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedir. Ancak, sahadaki güvenlik koşulları nedeniyle sivil personelin korunması, AMISOM için ayrı bir sorumluluk ve lojistik yük oluşturmaktadır. Sivil görevliler, görev alanlarına ulaşmak için genellikle silahlı eskortlar eşliğinde, güvenli havaalanı bölgeleri ya da askeri üslerden hareket etmek zorundadır. Bu durum hem operasyonel koordinasyonu zorlaştırmakta hem de sivil personelin tarafsızlığı ve güvenilirliği konusunda algı sorunlarına yol açabilmektedir (Balthasar,2012).

Askeri Unsur, temel olarak UNSOS ile yapılan tedarik yollarının temizlenmesi ve temel savunmaların güçlendirilmesi dahil olmak üzere çeşitli kuvvet koruma önlemleri almak, lojistik desteğin AMISOM’un en uzak konumlarına ulaşabilmesi için, birliklerini ve ana tedarik yollarını güvenceye almaktadır. El-Şebab’a karşı bilinen hedeflere yönelik operasyonlar düzenlenirken, oldukça zorlu koşullar altında icra edilen devriye görevleri,

AMISOM birlikleri tarafından yürütölmektedir. Bu görevlerin bazıları 40 ila 60 kilometre arasında yol kat etmeyi gerektirmektedir. Personelin güvenliğini sağlamak amacıyla gerçekleştirilen VIP koruma ve ulaşım faaliyetleri ile insani yardım malzemelerine eşlik ederek erişimi zor bölgelere ulaşmak, AMISOM'un omuzladığı en ağır sorumluluklardan biridir (Anderson, 2011).

AMISOM'un yerel halkla ilişkilerini geliştirme çabaları kapsamında uygulanan Sivil-Asker İş Birliği (CIMIC) operasyonları büyük önem taşımaktadır. Bu faaliyetler arasında, altyapının yeniden inşası – okul ve sağlık tesislerinin onarımı, köprülerin yapımı – ile suya erişimi artırmaya yönelik kuyu ve sondaj çalışmaları yer almaktadır. Ayrıca, yerel pazarlardan gıda temin edilmesi ve Aşağı Shabelle bölgesindeki sellerin ardından yapılan dağıtım gibi insani yardımlar da Somali halkının desteğini kazanma amacını taşımaktadır.

Bunun yanı sıra, AMISOM'un askeri sağlık merkezleri yalnızca askerlere değil, yerel halka da sağlık hizmeti sunmaya devam etmektedir. Örneğin, Mogadişu'da bulunan Seviye 2 hastanesinde 2018 yılı boyunca 1000'i aşkın yarık dudak ameliyatı gerçekleştirilmiştir. Misyonun bazı birlikleri ise Somali Ulusal Ordusu mensuplarına eğitim ve danışmanlık desteği sunarak kapasite geliştirmeye katkıda bulunmaktadır. AMISOM'un askeri kanadı, yerel kabile temsilcileriyle yapılandırılmış diyalog süreçlerine katılmakta ve kabile liderleri arasında iletişimi kolaylaştırma görevini de zaman zaman üstlenmektedir. Bu diyaloglar, sahadaki güven ortamının tesisinde önemli rol oynamaktadır. AMISOM'un temel görevlerinden biri, Somali'de güvenlik ortamının yeniden inşa edilmesine katkı sunmak ve kamu düzeninin sağlanmasını desteklemektir. Misyon, yalnızca silahlı çatışmaların sona erdirilmesini değil, aynı zamanda günlük yaşamın güvenli hâle getirilmesini, halkın kamu kurumlarına yeniden güven duymasını ve temel hizmetlere erişimini mümkün kılmayı hedeflemiştir. Bu kapsamda AMISOM, askeri faaliyetlerinin ötesine geçerek polis eğitimi, kamu kurumlarının korunması, kritik altyapının güvenliğinin sağlanması ve halkla ilişkilerin güçlendirilmesi gibi alanlarda da önemli roller üstlenmiştir (Anderson, 2011).

Özellikle başkent Mogadişu'nun El-Şebab kontrolünden çıkarılmasından sonra, şehirdeki güvenlik ve kamu düzeni yeniden yapılandırılmaya çalışılmıştır. AMISOM'un askeri birlikleri, sokak devriyeleri, kontrol noktaları ve terörle mücadele operasyonları gibi yöntemlerle fiziksel güvenliği sağlarken; sivil ve polis bileşenleri, yerel kolluk

kuvvetlerinin eğitimi ve kapasite geliştirme süreçlerine destek vermiştir. Bu çabalar, kamu düzeninin sağlanmasına yönelik atılmış önemli adımları temsil ederken, aynı zamanda halkın günlük yaşamda devletin varlığını hissedebilmesine olanak tanımıştır. Zira Somali’de uzun yıllar boyunca kamu hizmetleri ya tamamen durma noktasına gelmiş ya da silahlı grupların kontrolünde yürütülmüştür.

Ancak güvenlik ve kamu düzeninin yeniden inşası, yalnızca dış müdahale ve askeri varlıkla mümkün olmamıştır. AMISOM’un faaliyetlerinin etkili olabilmesi için Somali geçici hükümetiyle ve yerel yönetimlerle eşgüdüm içerisinde çalışması gerekmiştir. Bu noktada, yerel halkla güven ilişkilerinin inşası, toplumsal travmaların onarılması ve adalet sisteminin işler hâle getirilmesi gibi faktörler belirleyici rol oynamıştır. AMISOM’un özellikle Somali Ulusal Ordusu (SNA) ve Somali Polisi ile yürüttüğü ortak devriyeler ve eğitim programları, uzun vadeli güvenlik ve kamu düzeni politikalarının temelini atmayı amaçlamıştır. Buna karşın, yerel kurumların kapasite eksiklikleri, yaygın yolsuzluk, siyasi bölünmeler ve klan temelli ayrışmalar gibi yapısal sorunlar, bu sürecin yavaş ve kırılğan ilerlemesine neden olmuştur.

3.4. Sivil Destek ve İnsani Yardım Faaliyetleri

Devlet yapılarının çöktüğü, iç savaşların ve silahlı çatışmaların gündelik hayatın parçası hâline geldiği ülkelerde yalnızca askerî müdahale ya da güvenlik temelli çözümler yeterli olmamaktadır. Böyle kriz bölgelerinde, kalıcı barışın ve toplumsal iyileşmenin sağlanabilmesi için sivil destek ve insani yardım faaliyetleri büyük önem taşır. Sivil halkın temel ihtiyaçlarının karşılanması, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimin sağlanması, altyapının yeniden inşa edilmesi ve toplumsal dayanışmanın yeniden tesisi gibi süreçler, uzun vadeli istikrar için hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda, Somali örneği, yalnızca silahlı çatışmaların değil, aynı zamanda ağır bir insani krizin ve sosyal çöküşün yaşandığı bir vaka olarak uluslararası kamuoyunun gündemine girmiştir.

1991 yılında merkezi hükümetin çökmesiyle birlikte Somali’de yalnızca siyasi otorite değil, aynı zamanda temel kamu hizmetleri de ortadan kalkmıştır. Devletin sağlayamadığı hizmetler ya tamamen durmuştur ya da silahlı gruplar ve klan yapıları tarafından kontrol edilmeye başlanmıştır. Eğitim kurumları kapanmış, sağlık sistemleri çökmüş, temiz suya erişim azalmış ve ülke, kuraklık, kıtlık ve göç gibi felaketlerle eş zamanlı olarak karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçte en ağır yükü ise kadınlar, çocuklar ve

yaşlılar gibi savunmasız gruplar üstlenmiştir. Gıda güvensizliği, bulaşıcı hastalıklar, yerinden edilme ve temel yaşam koşullarına erişememe gibi durumlar, Somali halkının yaşam kalitesini dramatik biçimde düşürmüş; toplumsal dayanışmayı ve birey-devlet ilişkisini zayıflatmıştır (Anderson, 2011).

Bu derin insani kriz karşısında uluslararası toplum, yalnızca güvenlik ve siyasi istikrar çabalarına değil, aynı zamanda insani yardım faaliyetlerine de odaklanmak zorunda kalmıştır. 2007 yılında Afrika Birliği tarafından kurulan Afrika Birliği Somali Misyonu (AMISOM), sadece askeri bir barışı koruma gücü değil, aynı zamanda sivil destek ve insani yardım alanında da rol üstlenen çok yönlü bir misyon hâline gelmiştir. AMISOM'un sahadaki askeri faaliyetleri, El-Şebab gibi terör örgütlerinin etkisizleştirilmesini hedeflerken; sivil unsurları ise kurtarılan bölgelerde halkın temel ihtiyaçlarına yönelik destek sunmak, insani yardım kuruluşlarıyla iş birliği yapmak ve kamu hizmetlerinin yeniden yapılandırılmasına katkıda bulunmak gibi görevleri üstlenmiştir. AMISOM'un insani faaliyetleri iki ana ekseninde değerlendirilmiştir: doğrudan yürüttüğü destek çalışmaları ve uluslararası insani yardım kuruluşlarının faaliyetlerini kolaylaştırıcı rolü. Özellikle AMISOM'un güvenlik sağladığı bölgelerde hastanelerin yeniden açılması, mobil kliniklerin kurulması, okulların rehabilite edilmesi ve yerinden edilmiş kişilerin geri dönüşünün sağlanması gibi girişimler, sahada önemli karşılıklar bulmuştur. Bununla birlikte, Birleşmiş Milletler, Kızılhaç, Dünya Gıda Programı (WFP) ve çeşitli sivil toplum kuruluşları ile koordinasyon içerisinde yürütülen faaliyetler, insani yardım akışının kesintiye uğramadan devam etmesine yardımcı olmuştur. Bu iş birliği, sadece Somali halkının acil ihtiyaçlarının giderilmesini değil, aynı zamanda yardım süreçlerinin daha düzenli, şeffaf ve etkili yürütülmesini sağlamıştır (Azam, 2006).

Sivil destek faaliyetlerinin bir diğer boyutu ise, yerel topluluklarla güven ilişkilerinin yeniden inşa edilmesidir. Uzun süreli çatışmalar ve dış müdahaleler nedeniyle uluslararası aktörlere karşı duyulan güvensizlik, insani yardım faaliyetlerini de zaman zaman sekteye uğratmıştır. Bu nedenle AMISOM, sadece yardım ulaştırmakla kalmamış, aynı zamanda toplum temelli projeler geliştirerek yerel halkın sürece katılımını sağlamaya çalışmıştır. Kadınların ve gençlerin barış inşa süreçlerine katılımı, yerel yönetim kapasitesinin artırılması, travma destek hizmetleri ve sosyal uyum projeleri, sivil destek çalışmalarının önemli bileşenleri arasında yer almıştır. Bu çabalar,

güvenliğin sadece silahlı çatışmaların yokluğu değil, aynı zamanda toplumsal refah ve eşitlik temelinde yeniden inşa edilmesi gerektiği anlayışına dayanmaktadır.

Ancak tüm bu olumlu girişimlere rağmen, AMISOM'un sivil destek ve insani yardım faaliyetleri çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Kaynak yetersizlikleri, güvenlik riskleri, altyapı eksiklikleri, yardımın dağıtımındaki adaletsizlik iddiaları ve zaman zaman yaşanan yerel direnişler, bu faaliyetlerin sürdürülebilirliğini ve etkinliğini olumsuz etkilemiştir. Ayrıca El-Şebab'ın yardım konvoylarını hedef alması ve halkı uluslararası yardımlardan uzaklaştırma çabaları da ciddi bir tehdit oluşturmuştur (Balthasar,2012).

3.5. AMISOM'un Siyasi İstikrar Sağlamadaki Rolü: Durum Analizi

Somali, uzun yıllardır devam eden iç karışıklıklar ve siyasi istikrarsızlıklarla mücadele eden bir ülke olarak, bölgesel ve uluslararası aktörlerin dikkatini çekmiş; bu çerçevede barış ve güvenliği sağlama amaçlı çeşitli girişimler hayata geçirilmiştir. Afrika Birliği Misyonu olan AMISOM (African Union Mission in Somalia), Somali'de barışın tesis edilmesi ve siyasi istikrarın sağlanması adına bölgesel iş birliğiyle oluşturulan en önemli uluslararası barış koruma operasyonlarından biri olarak öne çıkmaktadır. 2007 yılında kurulmuş olan AMISOM, Somali'deki güvenlik ve siyasi krizin çözümüne katkı sağlamak amacıyla çok yönlü görevler üstlenmiş; askeri, siyasi ve insani alanlarda faaliyetler gerçekleştirmiştir. Bu misyonun siyasi istikrar sağlama rolü, Somali'nin yeniden yapılandırılması ve devlet otoritesinin tesis edilmesi sürecinde kritik bir önem taşımaktadır. AMISOM'un siyasi istikrar sağlamadaki rolünü anlamak için öncelikle Somali'nin tarihsel ve siyasi bağlamına bakmak gerekmektedir (Bates, 2008). Ülke, 1991 yılında Siad Barre rejiminin devrilmesinin ardından uzun süre merkezi otoriteden yoksun kalmış, çeşitli kabile grupları ve milisler arasında çatışmalar yaşanmıştır. Devletin işlevsizleşmesi ve güvenlik boşluklarının oluşması, ülkeyi hem iç savaşın hem de radikal örgütlerin yükselişinin merkezi haline getirmiştir.

Bu kaotik ortamda, uluslararası toplumun Somali'ye yönelik müdahaleleri artmış, AMISOM ise Afrika Birliği'nin öncülüğünde bölgesel bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır. AMISOM, sadece askeri güvenlik sağlamakla kalmamış, aynı zamanda siyasi süreçlerin desteklenmesi, yönetim mekanizmalarının güçlendirilmesi ve sivil toplumun katılımının artırılması gibi karmaşık görevleri de üstlenmiştir. AMISOM'un siyasi

istikrar sağlamadaki başarısı ve karşılaştığı zorluklar, Somali'deki siyasi dinamikler ile doğrudan ilişkilidir. Somali'nin karmaşık kabile yapısı, federal yönetim sistemi ve farklı siyasi aktörlerin çıkar çatışmaları, barış ve istikrar süreçlerini zorlaştırmıştır. AMISOM, bu çok katmanlı yapıyı dikkate alarak hem güvenlik ortamını iyileştirmeye hem de siyasi müzakereler ve uzlaşma süreçlerine destek vermeye çalışmıştır. Misyonun bu iki yönlü yaklaşımı, Somali'de istikrarın sağlanmasında bütüncül bir stratejinin gerekliliğini ortaya koymuştur (Balthasar, 2013).

AMISOM'un askeri varlığı, özellikle El-Şebab gibi radikal terör örgütlerine karşı yürüttüğü operasyonlar ile Somali'de güvenlik ortamının iyileştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ancak, sadece askeri başarılar siyasi istikrar için yeterli olmamış; bu nedenle AMISOM, siyasi kurumların kurulması, seçim süreçlerinin desteklenmesi ve hukukun üstünlüğünün tesis edilmesi gibi alanlarda da aktif olmuştur. Bu kapsamda, misyonun siyasi danışmanlık hizmetleri, barış görüşmelerine arabuluculuk yapması ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesine katkı sağlaması, Somali'de istikrarın sürdürülebilirliği açısından kritik olmuştur (Berekteab, 2012).

AMISOM'un siyasi istikrar sağlamadaki rolü aynı zamanda uluslararası toplumun Somali'ye yönelik stratejileri ile yakından ilişkilidir. Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve bölgesel güçlerin desteklediği AMISOM, Somali'de barış ve kalkınma hedeflerinin gerçekleşmesinde koordinasyon merkezi olmuştur. Bu çok aktörlü yaklaşım, siyasi istikrarın sağlanmasında hem avantajlar hem de zorluklar yaratmıştır. Koordinasyonun etkinliği, kaynakların doğru kullanımı ve yerel aktörlerle iş birliği, AMISOM'un başarısında belirleyici olmuştur. Bununla birlikte, AMISOM'un görev süresi boyunca karşılaştığı zorluklar da göz ardı edilemez. Mali kaynak yetersizlikleri, lojistik sorunlar, personel eksikliği ve yerel halkın bazı kesimlerinde oluşan güven bunalımı, misyonun etkinliğini sınırlayan unsurlar olarak öne çıkmıştır. Ayrıca, Somali'deki siyasi aktörler arasındaki anlaşmazlıklar ve bölgesel çıkar çatışmaları, AMISOM'un siyasi süreçlerde arzulanan etkiyi yaratmasını zorlaştırmıştır. Bu sorunlar, misyonun yeniden yapılandırılması ve yeni stratejiler geliştirilmesini gerektirmiştir. Bu çerçevede, AMISOM'un Somali'de siyasi istikrar sağlamadaki rolünün değerlendirilmesi hem misyonun katkılarını hem de eksik ve başarısız kaldığı alanları ortaya koymak açısından önemlidir. Bu değerlendirme, Somali'nin barış ve istikrar sürecinin sürdürülebilirliği için gerekli olan reformların ve politikaların geliştirilmesine ışık tutacaktır. Ayrıca, bölgesel

barış operasyonlarının başarı kriterlerinin belirlenmesi ve uluslararası barış koruma misyonlarının etkinliğinin artırılması için önemli dersler sunacaktır (Bueno de Mesquita, 2013).

3.5.1. Federal Geçiş Hükûmeti ile İlişkiler

. Bu nedenle, uluslararası barışı koruma girişimlerinde yerel hükümetlerle Devletin başarısızlığa uğradığı, merkezi otoritenin çöktüğü ve farklı silahlı yapıların hâkimiyet mücadelesine giriştiği bir ülkede, uluslararası barışı koruma misyonlarının etkili olabilmesi büyük ölçüde yerel siyasi yapılarla kurduğu ilişkilere bağlıdır. Bu durum, Somali özelinde çok daha belirgin ve karmaşık bir hâl almıştır. 1991’de Siyad Barre rejiminin devrilmesinden sonra Somali’de merkezi hükümet ortadan kalkmış, ülke onlarca farklı klan, milis grup ve radikal örgütün fiilî kontrolüne girmiştir. Bu otorite boşluğu, sadece ülke içi güvenliği değil, aynı zamanda bölgesel ve küresel güvenlik mimarisini tehdit eder hâle gelmiştir. İşte bu bağlamda, Somali’ye yönelik uluslararası müdahalenin yalnızca askerî güvenliği sağlamakla sınırlı kalmaması, aynı zamanda siyasi yapılanmanın yeniden inşasına katkı sunması gerektiği ortaya çıkmıştır (Caspersen, 2012).

2004 yılında Kenya’nın başkenti Nairobi’de yapılan Somali Ulusal Barış Konferansı’nın sonucunda kurulan Federal Geçiş Hükûmeti (FGH), Somali’de yeniden merkezi bir devlet yapısının inşa edilmesi sürecinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. FGH, her ne kadar ilk aşamalarda zayıf, dağınık ve dış destekle ayakta duran bir yapı olarak görülse de Somali halkı nezdinde meşruiyet sağlama ve uluslararası toplumla iş birliği kurma çabaları açısından kritik bir rol üstlenmiştir. Bu bağlamda, Afrika Birliği Somali Misyonu (AMISOM) ile FGH arasında kurulan ilişki hem askeri hem de siyasi istikrarın sağlanması açısından hayati öneme sahip olmuştur (Ciabarri,2008).

AMISOM’un 2007 yılında Somali’de görevlendirilmesinin temel gerekçelerinden biri, FGH’yi korumak ve bu yapının ülke geneline yayılmasını sağlamaktır. Başlangıçta özellikle başkent Mogadişu’da faaliyet gösteren AMISOM birlikleri, FGH’nin güvenliğini sağlamakla yükümlü olmuş; El-Şebab gibi örgütlerin saldırılarına karşı hükümet yetkililerini ve kurumlarını koruma görevini üstlenmiştir. Bu durum, FGH’nin sahada varlık göstermesini ve otorite iddiasında bulunmasını mümkün kılmıştır. Aynı zamanda bu ilişki, Somali’de uluslararası barışı koruma misyonlarının yerel siyasi

aktörlerle doğrudan temas hâlinde çalışmasının zorunlu olduğunu açık biçimde göstermiştir (Clapham, 2011).

FGH ile AMISOM arasındaki iş birliği yalnızca güvenliğin tesisiyle sınırlı kalmamış; anayasal süreçlerin yürütülmesi, seçimlerin organize edilmesi, geçici yasama faaliyetlerinin desteklenmesi ve yerel idarelerin kurulması gibi birçok alana yayılmıştır. Bu süreçte AMISOM, sadece askeri bir güç değil, aynı zamanda FGH'ye danışmanlık yapan, siyasi geçiş süreçlerini kolaylaştıran ve kapasite geliştirme desteği sunan bir ortak olarak konumlanmıştır. Özellikle Somali Ulusal Ordusu'nun yeniden yapılandırılması sürecinde AMISOM'un sağladığı eğitim, lojistik ve teknik destek, hükümetin kendi güvenlik kapasitesini oluşturmada kilit rol oynamıştır (Clarke, 2003).

Ancak bu ilişki dinamik, zaman zaman çalkantılı ve karşılıklı bağımlılık içeren bir nitelik taşımaktadır. FGH'nin halk nezdindeki sınırlı meşruiyeti, kurumların içindeki yolsuzluk, klan temelli çıkar gruplarının siyasete yön vermesi ve yönetim kapasitesinin zayıflığı, AMISOM'un etkisini de doğrudan etkilemiştir. Bazı dönemlerde FGH'nin uluslararası destekle ayakta durduğu yönündeki algı, yerel halk arasında bu yapıya yönelik güveni zedelemiş; AMISOM'un da "yabancı bir gücün koruyucusu" gibi algılanmasına neden olmuştur. Ayrıca, federalizm modeli çerçevesinde kurulan özerk bölge yönetimleri ile merkezi geçiş hükümeti arasında yaşanan güç çatışmaları, AMISOM'un tarafsızlık ilkesini zaman zaman sorgulanır hâle getirmiştir.

Bu bağlamda AMISOM'un FGH ile kurduğu ilişki hem fırsatlar hem de riskler barındıran çok katmanlı bir yapıdadır. Bir yandan FGH'nin kurumsallaşması ve siyasi süreçlerin devamlılığı için bir dayanak oluştururken, diğer yandan bu yapının zayıf yönleri nedeniyle misyonun etkinliği sınırlanabilmektedir kurulan ilişkilerin niteliği, misyonun başarısı üzerinde doğrudan belirleyici olmaktadır (Coggins, 2011).

3.5.2. Seçim Süreçlerinin Desteklenmesi

Seçimler, demokratik sistemlerin temel yapı taşlarından biridir ve siyasal meşruiyetin sağlanmasında hayati bir rol oynar. Ancak devlet yapılarının çöktüğü, güvenliğin sağlanamadığı ve toplumsal kutuplaşmanın derinleştiği ülkelerde seçimlerin düzenlenmesi son derece karmaşık, kırılgan ve riskli bir süreç hâline gelir. Özellikle çatışma sonrası toplumlarda seçimler yalnızca bir iktidar değişimi ya da temsil mekanizması değil, aynı zamanda toplumsal barışın, uzlaşının ve yeniden inşanın bir

sembolü olarak görülür. Bu bağlamda, Somali’de yürütülen seçim süreçleri, sadece teknik bir organizasyon değil, aynı zamanda ulusal düzeyde istikrarın, kapsayıcılığın ve siyasi dönüşümün bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Bu çerçevede, Afrika Birliği Somali Misyonu (AMISOM)’nun seçim süreçlerine verdiği destek, uluslararası barışı koruma faaliyetlerinin demokratikleşme ve siyasi meşruiyet inşasıyla nasıl kesiştiğini gösteren önemli bir örnek teşkil etmektedir (Crawford, 2006).

1991 yılında merkezi hükümetin çökmesiyle birlikte Somali, uzun yıllar boyunca fiilî olarak seçimlerin yapılamadığı, meşru bir siyasi otoritenin oluşamadığı ve klan temelli yönetim biçimlerinin öne çıktığı bir ülke hâline gelmiştir. Uzun süren kaos ortamı içinde birçok girişim başarısız olmuş; seçimlerin organize edilmesi yönündeki çabalar, güvenlik eksikliği, siyasi anlaşmazlıklar, altyapı yetersizliği ve halkın katılımının sınırlı olması gibi nedenlerle sürekli ertelenmiştir. Bu süreçte Somali’nin yeniden bir anayasal düzene geçmesi ve seçimlerin yapılabilmesi için uluslararası toplumun aktif desteği kaçınılmaz hâle gelmiştir. 2004 yılında kurulan Federal Geçiş Hükûmeti (FGH), seçimleri bir öncelik hâline getirse de bu hedefin gerçekleştirilmesi için ciddi dış destek gerekmiştir (Elmi,2006).

Tam da bu noktada, AMISOM’un rolü kritik bir hâl almıştır. 2007’de Somali’ye konuşlandırılan AMISOM, başlangıçta daha çok güvenlik sağlama odaklı bir görev üstlenmiş olsa da zamanla görev tanımı genişleyerek siyasi geçiş süreçlerini desteklemeye ve seçimlerin güvenli şekilde gerçekleştirilmesine katkı sunmaya evrilmiştir. Özellikle 2012’den sonra, Somali’nin geçici statüden kalıcı bir federal yönetime geçişini hedefleyen anayasal süreçlerin hız kazanmasıyla birlikte, seçimler yeniden gündeme gelmiş ve AMISOM hem teknik hem de güvenlik alanında önemli roller üstlenmiştir (Eubank, 2010).

AMISOM’un seçim süreçlerine verdiği destek çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Öncelikle fiziksel güvenliğin sağlanması, seçim merkezlerinin korunması, adayların ve seçmenlerin güvenli şekilde oy kullanabilmesi gibi konularda sahada doğrudan görev almıştır. Bu bağlamda, El-Şebab gibi seçimleri hedef alan radikal örgütlerin tehditlerine karşı alınan önlemler, seçimin meşruiyeti ve güvenliği açısından belirleyici olmuştur. Bununla birlikte AMISOM, yalnızca güvenlik değil, aynı zamanda seçim yönetimi, kapasite geliştirme, siyasi aktörler arasında arabuluculuk gibi alanlarda da destek sunmuştur. Seçim komisyonlarının eğitilmesi, seçim süreciyle ilgili teknik danışmanlık

sağlanması ve uluslararası gözlemcilerle koordinasyon gibi faaliyetler, AMISOM'un siyasi istikrarı destekleyen yönünün bir parçası olarak değerlendirilmelidir (Fabry, 2010).

Somali'de seçimlerin gerçekleştirilmesinde karşılaşılan başlıca zorluklardan biri, seçmen kayıt sisteminin yetersizliği ve klan temelli temsil anlayışının hâlâ ağırlıklı olarak devam etmesidir. Bu nedenle, doğrudan halk oyuyla yapılan seçimler yerine, klan temsilcileri ve meclis üyelerinin belirleyici olduğu dolaylı seçim yöntemleri uygulanmıştır. AMISOM, bu karmaşık ve kırılğan sistemin olabildiğince şeffaf, güvenli ve barışçıl şekilde işlemesi için gerek sahada gerekse diplomatik düzeyde çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Özellikle 2016 ve 2021 seçim süreçlerinde AMISOM'un sağladığı destek, seçimlerin ülke genelinde daha geniş kapsamlı olarak yapılabilmesini mümkün kılmıştır (Farah, 2004).

AMISOM'un seçim süreçlerindeki desteği, Somali halkı ile hükümet arasında güven inşa edilmesine de katkı sunmuştur. Yıllar süren çatışmaların ardından halkın siyasi katılıma olan ilgisi ve inancı azalmışken, güvenli ve organize edilen bir seçim ortamı, demokrasiye olan umutları yeniden yeşertmiştir. Ancak bu destek, her zaman sorunsuz olmamış; bazı dönemlerde seçimlerin ertelenmesi, usulsüzlük iddiaları, siyasi aktörler arasında yaşanan gerilimler ve yetersiz halk katılımı gibi problemler, AMISOM'un katkısının sınırlarını da ortaya koymuştur. Bununla birlikte, seçim süreçlerinde yaşanan her gelişme, Somali'nin demokratikleşme yolculuğunda atılmış önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir (Farley, 2010).

3.5.3. Yerel Yönetimlerin Kurulması ve Kurumsal Yapıların Güçlendirilmesi

Devletin temel işlevlerinden biri, halkın ihtiyaçlarını karşılamak üzere yerel düzeyde etkin yönetim mekanizmaları kurmak ve bu mekanizmaların işlerliğini sağlamak olarak kabul edilir. Güçlü ve işlevsel yerel yönetimler, demokratik yönetişimin temel taşlarından biridir; halkın yönetime katılımını artırır, kamu hizmetlerinin etkin dağıtımını sağlar ve toplumsal barışın yerleşmesine katkıda bulunur. Bu bağlamda, çatışma sonrası ülkelerde yerel yönetimlerin kurulması ve kurumsal yapıların güçlendirilmesi, sadece yönetsel kapasitenin artırılması değil, aynı zamanda barışın sürdürülebilirliği ve toplumsal istikrar için de hayati bir süreçtir. Somali örneğinde, merkezi hükümetin uzun yıllar süren zayıflığı ve otorite boşluğu, yerel yönetimlerin çökmesine ve güçsüzleşmesine yol açmış;

bu durum, bölgesel ayrışmaları derinleştirmiş ve toplumsal çatışmaları beslemiştir (Fearon, 2004).

Somali’de merkezi otoritenin çöküşü sonrası ortaya çıkan güç boşluğunda, farklı klanlar ve yerel aktörler kendi bölgelerinde fiilî yönetim mekanizmaları geliştirmiş; ancak bu yapıların büyük kısmı uluslararası hukuk ve iyi yönetim standartları açısından yetersiz kalmıştır. Kamu hizmetlerinin aksamaması, hukukun üstünlüğünün sağlanamaması ve sosyal hizmetlerin yokluğu, halkın devlete olan güvenini zedelemiş; bunun sonucunda sosyal dayanışma zayıflamış ve istikrar ortamı daha da bozulmuştur. Bu karmaşık yapının içinde, yerel yönetimlerin yeniden inşası, Somali’nin genel barış ve kalkınma sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak ön plana çıkmıştır (Greenhill, 2008).

Uluslararası toplumun ve Afrika Birliği Somali Misyonu (AMISOM) gibi uluslararası barışı koruma güçlerinin Somali’deki varlığı, sadece askerî ve güvenlik operasyonlarıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda yerel düzeyde yönetim kapasitesinin artırılmasına yönelik çok yönlü destekler sunmuştur. AMISOM, Somali Federal Geçiş Hükûmeti (FGH) ve sonrasında Somali Federal Hükûmeti (SFG) ile koordinasyon halinde, yerel yönetimlerin kurulması, güçlendirilmesi ve etkin çalışması için çeşitli programlar geliştirmiştir. Bu programlar, kamu yönetimi eğitiminden hukuki altyapının oluşturulmasına, yerel idarelerin kapasite artırımı projelerinden katılımcı demokrasi mekanizmalarının tesisi çalışmalarına kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır (Hansen,2010).

Yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılması sürecinde karşılaşılan temel zorluklardan biri, Somali’deki klan temelli toplum yapısının yerel siyasete olan etkisidir. Klanlar arası güç dengeleri ve tarihsel çekişmeler, yerel yönetim süreçlerinin karmaşık ve hassas olmasına neden olmuştur. AMISOM ve uluslararası aktörler, bu sosyal dinamikleri göz önünde bulundurarak, yerel aktörlerle diyalog ve uzlaşma süreçlerini desteklemiş; kapsayıcı yönetim modelleri geliştirmeye çalışmıştır. Böylece yerel yönetimler sadece idari birimler olmaktan çıkarılmış, toplumsal barışın ve uzlaşının sağlandığı platformlar hâline getirilmiştir (Helge-Mari, 2012).

Kurumsal yapılar açısından bakıldığında ise, yerel yönetimlerin işlevselliğini artırmak için hukuki düzenlemeler, mali kaynakların yönetimi, insan kaynağı kapasitesi ve şeffaflık gibi alanlarda kapsamlı reformlara ihtiyaç duyulmuştur. Somali’de bu alanda önemli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da kaynak yetersizliği, yolsuzluk, güvenlik sorunları

ve teknik altyapı eksiklikleri gibi engeller sürecin önünde durmaya devam etmektedir. AMISOM'un bu zorlukları aşmak için sunduğu destekler, eğitim programları, idari danışmanlık ve yerel kapasite geliştirme projeleri yoluyla somutlaşmıştır (Hirshleifer, 2009).

Yerel yönetimlerin kurulması ve kurumsal yapıların güçlendirilmesi aynı zamanda ulusal düzeyde merkezi hükümet ile yerel aktörler arasında bir denge kurulmasını gerektirmektedir. Federal yapıların oluşturulması ve yerel özerkliklerin sağlanması, Somali'nin uzun süren çatışmalarından sonra toplumsal yapısını dengelemek adına kritik bir unsur olmuştur. AMISOM, bu federal yapıların tesisinde arabulucu ve destekleyici bir rol üstlenmiş; farklı bölgeler arasındaki koordinasyonun sağlanması ve çatışma potansiyelinin azaltılması için çalışmalar yürütmüştür. Bu anlamda, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, sadece bölgesel düzeyde değil, aynı zamanda ülke bütününde siyasi istikrarın sağlanmasına yönelik stratejik bir adım olmuştur (Ismail, 2010).

3.5.4. Sivil Toplumla İlişkiler ve Sosyal Uyumun Tesis

Sosyal uyum, özellikle çatışma ve kriz dönemlerinden geçmiş toplumlarda, kalıcı barışın sağlanması ve sürdürülebilir kalkınmanın temel unsurlarından biridir. Toplumun farklı kesimlerinin birbirine güven duyduğu, ortak değerler etrafında bulunduğu ve birlikte yaşam kültürünü benimseyebildiği bir ortam, istikrar ve gelişim için vazgeçilmezdir. Bu bağlamda, sivil toplum kuruluşları (STK'lar), yerel toplulukların sesini duyurabilmesi, sosyal katılımın artırılması ve toplumsal barış süreçlerinin desteklenmesi açısından kritik bir rol üstlenirler. Somali gibi uzun süredir çatışmalarla ve siyasi istikrarsızlıkla mücadele eden ülkelerde, sivil toplumun güçlendirilmesi ve devlet ile halk arasında köprü işlevi görmesi, uluslararası barışı koruma misyonlarının başarısını doğrudan etkileyen bir faktördür (Jhazbhay, 2008).

Somali'nin uzun yıllar süren iç savaşı ve devlet otoritesinin çöküşü, toplumsal yapının ciddi şekilde zarar görmesine neden olmuştur. Klanlar arası çatışmalar, radikal grupların yükselişi ve toplumsal kutuplaşmalar, Somali'de sosyal uyumun tesisini zorlaştıran temel engeller olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreçte devlet kurumlarının zayıflığı ve kamu hizmetlerinin aksaması, toplumun farklı kesimleri arasında güven bunalımına yol açmış; halkın devlete ve kamu otoritelerine olan güveni derinden sarsılmıştır. Böyle

bir ortamda, sivil toplumun aktif ve güçlü bir şekilde rol alması, barış ve istikrarın yeniden tesis edilmesi için elzemdir (Jhazbhay,2007).

Afrika Birliği Somali Misyonu (AMISOM), Somali’de sadece askeri ve güvenlik operasyonları yürüten bir misyon olmanın ötesinde, sosyal ve siyasi yönetim alanlarında da önemli roller üstlenmiştir. Misyun, sivil toplum kuruluşlarıyla kurduğu iş birliği sayesinde yerel halkın ihtiyaçlarının ve beklentilerinin anlaşılmasını kolaylaştırmış, böylece toplumsal barışın tesisine katkı sağlayan kapsayıcı bir yaklaşım geliştirmiştir. AMISOM, bu kapsamda, sosyal uyum projeleri, topluluk diyalogları, çatışma çözümü mekanizmalarının desteklenmesi ve yerel barış komitelerinin güçlendirilmesi gibi çok boyutlu faaliyetlerde bulunmuştur (Kaplan,2008).

Sivil toplumla kurulan sağlıklı ilişkiler, AMISOM’un Somali toplumuna olan müdahalelerinin meşruiyetini artırmış; halkın misyon personeline ve faaliyetlerine yönelik güvenini güçlendirmiştir. Ayrıca, bu iş birliği çatışma sonrası toplumsal yeniden inşa süreçlerinde dış müdahalelerin yerel ihtiyaçlar ve dinamiklerle uyumlu olmasını sağlamıştır. Örneğin, kadın ve gençlik örgütlerinin aktif katılımının teşvik edilmesi, toplumsal barış ve sosyal uyumun sürdürülebilirliği açısından önem taşımıştır. Bu yaklaşım, Somali’de uzun vadeli barışın sağlanmasında devlet dışı aktörlerin ve sivil toplumun vazgeçilmez olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte, sivil toplumla ilişkilerde çeşitli zorluklar da yaşanmıştır. Somali’nin karmaşık sosyal yapısı, farklı çıkar gruplarının çatışması, kaynak eksiklikleri ve güvenlik tehditleri, STK’ların etkinliğini kısıtlayan başlıca faktörlerdir. AMISOM, bu sorunların üstesinden gelmek ve sivil toplumun kapasitesini artırmak için çeşitli eğitim programları, teknik destek ve finansal kaynaklar sağlamaya çalışmıştır. Ayrıca, misyonun sahada edindiği deneyimler, sivil toplumla iş birliği süreçlerinin daha etkili ve sürdürülebilir hale getirilmesi için önemli dersler ortaya koymuştur (King,2001).

Bu bağlamda, sosyal uyumun tesisi yalnızca çatışmaların sona erdirilmesi değil, aynı zamanda toplumsal adaletin, eşitliğin ve katılımcı yönetişimin sağlanmasıyla mümkün olabilmektedir. Somali’deki deneyim, uluslararası barışı koruma misyonlarının bu süreçte sivil toplumla nasıl ortaklıklar geliştirebileceğine dair önemli bir örnek teşkil etmektedir. Sosyal uyum projeleri ve sivil toplumla kurulan ilişkiler, yerel halkın barış süreçlerine sahip çıkmasını kolaylaştırmış ve böylece dış destekli barış çabalarının kalıcılığını artırmıştır (Kibble,2007).

SONUÇ

Somali, 1991 yılından bu yana, siyasi istikrarsızlık, merkezi otoritenin çöküşü ve silahlı çatışmaların ortaya çıkmasıyla uluslararası toplumun barış, güvenlik ve yönetim açısından mercek altına aldığı bir ülke olmuştur. Bu dönemde Somali, yalnızca iç dinamikleri nedeniyle değil, aynı zamanda bölgesel ve küresel güvenliğe yönelik tehditleri nedeniyle de uluslararası müdahalelere karşı savunmasız kalmıştır. Afrika Birliği tarafından 2007 yılında kurulan Somali Afrika Birliği Misyonu (AMISOM), bu tür müdahalelerin en uzun soluklu ve en etkili örneklerinden biridir. Başlangıçta yalnızca askeri barışı koruma amacıyla kurulan AMISOM, zamanla başta siyasi istikrar, kurumsal yapılanma ve demokratikleşme sürecine destek olmak üzere bir dizi hedefi takip edecek şekilde gelişmiştir. AMISOM, 21. yüzyılın en fazla kayıp verilen barışı koruma operasyonlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Görev gücüne asker sağlayan tüm ülkeler ciddi insan kayıpları yaşamıştır. Buna rağmen, önceki benzer misyonların aksine AMISOM geri çekilmemiş, aksine sahadaki varlığını sürekli artırmıştır. Ancak Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği desteğine karşın, AMISOM hiçbir zaman modern ve yeterli teknolojik donanımına sahip bir yapıya dönüşememiştir. 2013 sonrasında Etiyopya ve Kenya'nın misyon içindeki etkinliklerini artırmaları, bu ülkelerin Somali iç siyasetine daha doğrudan müdahale edebilecek konuma gelmelerine yol açmıştır. Bu durum, Somalililer arasında Etiyopya-Kenya ikilisinin Somali'nin istikrarını olumsuz etkilediği yönünde bir algının oluşmasına neden olmuş, bu olumsuz imajın AMISOM'a da sirayet etmesine sebep olmuştur. Tüm bu gelişmelere rağmen, AMISOM'un çekilmesinden sonra Somali Ulusal Ordusu'nun Eş Şebab'a karşı etkili bir mücadele yürütemeyeceği yönünde endişeler bulunmaktadır. 2020 yılı itibarıyla ise, AMISOM'un çekilme planının hayata geçirilip geçirilmeyeceği hala belirsizliğini korumaktadır.

Bu çalışma kapsamında, AMISOM'un Somali'de siyasi istikrarı sağlama çabalarının genellikle karmaşık, çok katmanlı ve çatışmalı olduğu sonucuna varmıştır. AMISOM, El-Şebab gibi radikal gruplara karşı askeri operasyonlar düzenleyerek güvenlik ortamını kısmen istikrara kavuşturmuştur. Ayrıca, federal hükümetin ülke genelindeki otoritesinin genişlemesine katkıda bulunmuş ve seçim sürecini kolaylaştırmıştır. AMISOM'un başlıca başarıları arasında, özellikle Mogadişu olmak üzere bazı kent merkezlerinde güvenliğin sağlanması, yerel yönetimlerin kurulması ve kamu hizmetlerinin yeniden sağlanması yer almaktadır. AMISOM'un sahadaki operasyonları genellikle yerel halkla yeterince

bütünleşmekte başarısız olmakta ve bu da meşruiyet sorunlarına yol açmaktadır. Dahası, barışı koruma operasyonlarının bütünlüğü bazen sorgulanabilir; bazı askeri operasyonlar sivillere zarar vermiş ve halkın güvenini zedelemiştir. AMISOM'un Somali'deki tüm güvenlik krizlerine müdahale edecek kurumsal kapasite ve siyasi nüfuz eksikliği, misyonun etkinliğini sınırlayan önemli bir faktördür. İç dinamikler, özellikle Somali hükümetinin kurumsal zayıflıkları, siyasi elitlerin çatışan çıkarları, kabile içi bölünmeler ve yaygın yolsuzluk, AMISOM'un güvenlik ortamında kalıcı siyasi istikrar sağlamasını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, AMISOM'un faaliyetleri genel olarak kısa vadeli istikrarın sağlanmasında etkili olmuş, ancak uzun vadeli kurumsallaşma, demokrasi ve barış için sosyo-politik temellerin güçlendirilmesinde sınırlı kalmıştır. Bu durum, misyonun siyasi yönetim reformlarına daha fazla entegre edilmesini ve yerel aktörlerle çalışma kapasitesinin artırılmasını gerektirmektedir. Ayrıca uluslararası toplumun Somali'ye yönelik yaklaşımında, yalnızca güvenlik eksenli politikalar yerine kapsayıcı kalkınma, eğitim, sağlık ve sosyal bütünleşme gibi alanlara da odaklanması gerektiği ortaya çıkmaktadır. AMISOM'un tek başına bu sorunlara çözüm üretme kapasitesi bulunmamakta; uluslararası kurumlar, sivil toplum örgütleri ve Somali halkı arasındaki iş birliğinin güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, barışı koruma misyonlarının sürdürülebilir başarıya ulaşabilmesi için sadece silahlı çatışmaların sona erdirilmesi yeterli değildir; aynı zamanda siyasal sistemin kapsayıcı, şeffaf ve hesap verebilir biçimde işlemesini sağlayacak kurumsal düzenlemelerin desteklenmesi elzemdir.

Bu çalışma kapsamında ulaşılan en önemli bulgulardan biri, bölgesel örgütler tarafından yürütülen barışı koruma misyonlarının, kendi coğrafi bağlamlarına daha uygun, esnek ve yerel duyarlılıklara açık çözümler üretebilme potansiyeline sahip olmalarıdır. Ancak bu potansiyelin somut sonuçlar doğurabilmesi için gerekli mali, lojistik ve diplomatik desteğin sağlanması şarttır. AMISOM'un faaliyetleri boyunca karşılaştığı en önemli sorunlardan biri de bu desteğin sürdürülebilir şekilde sağlanamaması olmuştur. Misyonun gelecekteki benzer operasyonlara model teşkil edebilmesi, bu eksiklerin giderilmesine bağlıdır. AMISOM Somali'de göreceli bir güvenlik ortamı oluşturmuş ve siyasi geçiş sürecine katkıda bulunmuştur. Ancak Somali'de kalıcı siyasi istikrarın sağlanması, yalnızca dış müdahale ile değil, aynı zamanda yerel toplumsal uzlaş, kapsayıcı yönetim yapıları ve güçlü devlet kurumlarının inşasıyla mümkün olacaktır. AMISOM'un

deneyimi, uluslararası toplumun barışı koruma stratejilerini yeniden değerlendirmesi açısından önemli dersler içermektedir. Somali örneği, barışı koruma operasyonlarının sadece kriz dönemlerinde değil, kriz sonrası yeniden yapılanma süreçlerinde de etkili ve kapsayıcı biçimde konumlandırılması gerektiğini açıkça göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Abdi, A. N., & Jonyo, D. F. (2017). Evaluating peace making processes, the case of IGAD in Somalia conflict. *University of Nairobi*.
- Abu-Nimer, Mohammed. (2003). Nonviolence and peace building in islam: theory and practice. *University Press of Florida*.
- Anderson, D. M., & Browne, A. J. (2011). The politics of oil in eastern Africa. *Journal of Eastern African Studies*, 5(2), 369-410.
- Azam, Jean-Paul. (2006) "The Paradox of Power Reconsidered: A Theory of Political Regimes in Africa." *Journal of African Economies*, 15 (1): 26-58.
- Acharya A (2014) Rethinking power, institutions and ideas in world politics: Whose IR?. (Routledge).
- Acharya A ve Johnston A I (2007) Crafting cooperation: Regional international institutions in comparative perspective, (Cambridge University Press).
- ACLED (2017) Conflict trend summaries 2016. <https://acleddata.com/2017/02/07/conflict-trend-summaries2016/> (12 Mart 2023) (E.T. 16/06/2025).
- AMISOM (2016) The AU secures EU funds for the AU Mission in Somalia', <https://amisom-au.org/> (20 Subat 2023) (E.T. 22/03/2025).
- APD (2008, s. 9)
- Arthur P (2017) Promoting security in Africa through regional economic communities (RECs) and the African union's African peace and security architecture (APSA). *Insight on Africa* 9(1):1-21.
- AU (2000) Constitutive Act. <https://au.int/en/constitutive-act> (26 Mart 2023) (E.T. 11/08/2025).
- BBC, (2022, Mayıs 16). Doorashada Soomaaliya: arrimaha horyaalla madaxweyne xasan sheekh. <https://www.bbc.com/somali/war-61457377> (E.T. 27/02/2025).
- Bradbury, M. (2009). A synthesis report of the peace mapping study. Academy for Peace and Development.
- Balthasar, D. (2012), State-Making in Somalia and Somaliland understanding war, nationalism and state trajectories as processes of institutional and socio-cognitive standardization, PhD Thesis, London School of Economics and political Science, London, UK.
- Balthasar, D. (2013). Somaliland's best kept secret: Shrewd politics and war projects as means of state-making. *Journal of Eastern African Studies*, 7(2), 218-238.
- Bates, R.H. (2008), When Things Fell Apart: State Failure in Late-century Africa, Cambridge University Press, New York.

- Berekteab, R. (2012). Self-determination and secessionism in Somaliland and South Sudan: Challenges to postcolonial state-building (NAI discussion paper 75). Uppsala.*
- Bueno de Mesquita, Ethanm, (2013) "Rebel tactics." *Journal of Political Economy*, 121 (2):323 - 357.
- Caspersen, N. (2012). Unrecognized states: The struggle for sovereignty in the modern international system. Cambridge: Polity.*
- Ciabarri, L. (2008). No representation without redistribution: Somaliland plural authorities, the search for a state and the 2005 parliamentary elections.
- Clapham, Cristopher. (2011) *African Game Changer? The Consequences of Somaliland's International (Non) Recognition. Discussion Paper 05. Johannesburg: The Brenthurst Foundation.*
- Clarke, Walter S. and Robert Gosende. (2003) "Somalia: Can a Collapsed State Reconstitute Itself?" in Rotberg, Robert I. (ed.) *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*, Washington: Brookings Institute.
- Coggins, Bridget. (2011) "Friends in High Places: International Politics and the Emergence of States from Secessionism." *International Organization* 65 (03): 433-467.
- Crawford, James (2006) *"The Creation of States in International Law."* Oxford: Oxford University Press.
- Cilliers J (2005) UN reform and funding peacekeeping in Africa. *African Security Studies* 14(2):67-76.
- Cilliers J ve Schunemann J (2013) The future of intrastate conflict in Africa-more violence or greater peace? *Institute for Security Studies Papers* 2013(246):24.
- Dagne, T. (2007). *Somalia: current conditions and prospects for a lasting peace. Diane Publishing.*
- De Waal A (2020) Somalia's disassembled state: Clan unit formation and the political marketplace. *Conflict, Security & Development* 20(5): 561-585.
- Elmi, A. A. (2010). *Understanding the Somalia conflagration: identity, political islam and peacebuilding. Pluto Press.*
- Elmi, A.A and Barisse, A. (2006). The Somali Conflict: Root causes, obstacles, and peacebuilding strategies, *Africa Security Review*, 15.1: 32-5. Johannesburg: ISS.
- Eubank, Nicholas. (2010) "Peace-Building without External Assistance: Lessons from Somaliland." *Center for Global Development Working Paper* 198: Washington, D.C.
- Focarelli C (2017) The responsibility to protect doctrine and humanitarian intervention: too many ambiguities for a working doctrine. In *The Use of Force in International Law* (Routledge).
- Fabry, M. (2010). *Recognizing states: International society and the establishment of new states since 1776. Oxford: Oxford University Press.*

- Farah, A. Y. (2004). *Troubled transition in Puntland state of Somalia (PSS), 1998-2001* (Unpublished manuscript). Nairobi: UNDP Resource Centre.
- Farley, B. (2010) 'Calling a State a State: Somaliland and International Recognition', *Emory International Law Review*, 24 (2), pp. 777-820,
- Fearon, James D. (2004) "Why Do Some Civil Wars Last So Much Longer than Others?"
- Greenhill, B. (2008). Recognition and collective identity formation in international politics. *European Journal of International Relations*, 14(2), 343-368.
- Hansen, Peter. (2010) "The ambiguity of khat in Somaliland." *Journal of Ethno- pharmacology* 132: 590 599. [WoS].
- Helge-Mari, Loubser (2012), *The International Response to State Failure: The Case of Somalia*, M.A dissertation, University of Pretoria, South Africa.
- Hirshleifer, etal (2009) "The slippery slope of concession." *Economic Inquiry* 47 (2): 197205.
- Francis D J (2017) *Uniting Africa: Building regional peace and security systems* (Routledge).
- ICG (2008) *Somalia: To Move Beyond The Failed State*. Africa Report No147. Brussels: ICG. <https://www.crisisgroup.org/> (19 Mart 2023) (E.T. 21/07/2025).
- Irani, G. E., & Funk, N. C. (2000). *Rituals of reconciliation: Arab-Islamic perspectives*. Kroc Institute for International Peace Studies, University of Notre Dame.
- Ismail, Abdirashid A. (2010) *Somali State Failure, Players, Incentives and Institutions*, PhD Dissertation, Hanken School of Economics, University of Helsinki, Finland.
- Issa-Salwe A M (1996) *The collapse of the Somali state: The impact of the colonial legacy*, (Routledge)
- James C. Harvey (2010), *Over-Stating the Unrecognized State? Reconsidering De Facto Independent Entities in the International System*, unpublished PhD dissertation, University of Exeter
- Jenne, E. K., Saidman, S. M., & Lowe, W. (2007). Separatism as bargaining posture: The role of leverage in minority radicalization. *Journal of Peace Research*, 44(5), 539-558
- Jhazbhay, I. (2008) 'Somaliland's post-war reconstruction: Rubble to rebuilding', *International Journal of African Renaissance Studies*, 3 (1), pp. 59-9
- Jhazbhay, Iqbal (2007) *Somaliland: Post-War Nation-Building and International Relations, 1991-2006*. PhD Thesis. Johannesburg: University of Witwatersrand
- Jhazbhay, Iqbal (2009) *Somaliland. An African Struggle for nationhood and international recognition*. Midrand, South Africa: The Institute for Global Dialogue.
- Kaplan, S. (2008). The Remarkable Story of Somaliland. *Journal of Democracy* 19(3). 143-157. doi:10.1353/jod.0.0009.

- Kibble, Steve. (2007) Somalia/Somaliland: Territory, State, and Nation. Lecture at Kings King, Charles. (2001). "The Benefits of Ethnic War: Understanding Eurasia's Unrecognized States." *World Politics* 53 (4): 524-552.
- Kingston, Paul, and Ian S. Spears, eds. (2004) "States-Within-States." New York, NY: Palgrave McMillan.
- Kopecek V., Hoch, T. and Baar, V., (2016): De Facto States and Democracy: The Case of Abkhazia. In: Szymanska, D. and Chodkowska- Miszczuk, J. editors, *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, No. 32, Torun: Nicolaus Copernicus University, pp. 85-104. DOI: <http://dx.doi.org/10.1515/bog-2016-0017> (E.T. 19/05/2025).
- Kidist, M. (2008). The causes of Ethiopia-Somali war of 2006 (Unpublished MA thesis in International Relations). Addis Ababa University Department of Political Science & International Relations.
- Laitin, D., & Samatar, S. (1987). *Somalia: nation in search of a state*. Westview Press, Inc.
- Legum C (1975) The Organisation of African Unity-success or failure? *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944) 51(2):208-219.
- Levitt J I (2003) Peace and security council of the African Union: The known unknowns, *The Transnat'l L. & Contemp. Prob* 13:109.
- Lewis, Ioan M. (2008) *Understanding Somalia and Somaliland*. 3rd ed. London: Hurst & Company.
- Lindley, A. (2006). Migrant remittances in the context of crisis in Somali society. A case study of Hargeisa. *London: Overseas Development Institute*.
- Little, P., (2003), *Somalia: Economy without State*. Indiana University Press, Bloomington, Indiana.
- Lynch, D. (2004). Engaging Eurasia's separatist states: Unresolved conflicts and de facto states. *Washington, DC: United States Institute for Peace*.
- Lewis, I. M. (2002). *A modern history of the somali: revised, updated, & expanded (4 edition)*. James Curry, Ltd.
- Lewis, I. M., & Farah, A. Y. (1997). Making peace in somaliland. *Cahiers d'études africaines*, 57(146), 349-377.
- Marangio, R. (2012). The somali crisis: failed state and international interventions. *Istituto Affari Internazionali*, 12(5), 1-20.
- Menkhaus, K. (2007). The crisis in Somalia: tragedy in five acts. *African Affairs*, 106(424), 357-390.
- Michaelson, M. (1993). Somalia: the painful road to reconciliation. *Africa Today*, 40(2), 53-73. <http://www.jstor.org/stable/4186905> (E.T. 03/06/2025).
- Mulugeta, K. (2009). The role of regional and international organization in resolving the somali conflict. the case of IGAD. *Friedrich-Ebert-Stiftung*.

- Murithi T (2008) The African Union's evolving role in peace operations: The African Union Mission in Burundi, the African Union Mission in Sudan and the African Union Mission in Somalia: essays. *African Security Review* 17(1):70-82.
- Mangan, F. (2010) 'And Let Us Not Forget Somaliland', *Journal of International Peace Operations*, 5 (4), pp. 15-18,
- Martin and Dobos, (2014). Secession in post-modern world: cases of South Sudan and Somaliland, *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, vol. 58, 2014, no. 2, pp. 173-192.
- Ngwa N R (2023) Rethinking the abuja treaty: The role of security in the theory and practice of african regional integration. *Le traité d'Abuja: Regards pluriels sur trois décennies de réformes institutionnelles et politiques*, 99.
- Otieno, T. (2007). Ethiopia's invasion of Somalia has set back hopes of a domestic settlement. *Global Dialogue*.
- Rechner J D (2006) From the OAU to the AU: A normative shift with implications for peacekeeping and conflict management, or just a name change. *Vand. J. Transnat'l L.*, 39:543.
- Renwick D (2015) Peace operations in Africa. Cfr backgrounders.
- Samatar, A. I. (2007). Ethiopian invasion of Somalia, US warlordism & AU shame. *Review of African Political Economy*, 34(111), 155-165.
- Solomon H (2015) African solutions to Africa's problems? African approaches to peace, security and stability. *Scientia Militaria: South African Journal of Military Studies* 43(1): 45-76.
- Tsamanyi E (2021) African Peace, Security and Conflict Management: An African international society approach, *Masters Thesis, Dalhousie University*
- Van Walraven K (2019) *Dreams of power: The role of the Organization of African Unity in the politics of Africa 1963-1993* (Routledge).
- World Bank. (2005 Ocak 1). Conflict in Somalia: drivers and dynamics. Washington: World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/8476> (E.T. 25/04/2025).
- Yordanov R A (2016) *The Soviet Union and the Horn of Africa during the Cold War: between ideology and pragmatism*, (Lexington Books).
- UK Foreign, Commonwealth & Development Office (FCDO). (2013). Somalia Conference — London Somalia Conference, 7/May/2013 [Photograph]. Flickr. <https://www.flickr.com/photos/foreignoffice/8717289480> (E.T. 27/092025).

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Ayub Omar ALI	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	New Generation University College
Fakülte	Faculty Of Social Science
Bölümü	Global Studies & International Relations
Makale ve Bildiriler	
1. Ali, A. O. (2025). Somali’de Geçiş Mimarısının Sınavı: AMISOM’dan ATMIS/AUSSOM’a Siyasal İstikrarın Koşulları. TURAN-SAM, 17, 29.	